

Lågskatteländer toppar välfärdsligan

– medan högskatteländer tappar

Av Stefan Fölster och Nima Sanandaji
September 2024

Skattebetalarna:

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
Är hög skatt en garant för god välfärd?	6
Så uppstod bilden av högskatteländers överlägsna välfärd	8
Länderna med bäst välfärd är de med lägre skatteböroda	12
Högskatteländer lyckas inte bättre med hälsa och sjukvård	15
Fördjupande hälsomått stöder analysen	19
Lärdomar från vården i Schweiz och Japan	24
Lågskatteländer lyckas bäst med PISA-resultaten	27
Högskatteländer lyckas sämre med arbetslösheten	32
Utanförskap i snitt lägre i högskatteländer	36
Fördel lågskatteländer – förebygger sociala problem	41
Fördel lågskatteländer – undviker ”boom-and-bust” reformer	46
Fördel lågskatteländer – bättre ekonomisk tillväxt	48
Fördel lågskatteländer – smartare offentliga investeringar	52
Fördel lågskatteländer – inkomststöd utan höga skatter	55
Fördel lågskatteländer – är bättre rustade för växande kostnadstryck över tiden	58
Ett framtida Sverige med låg skatt och god välfärd	61
Referenser	63

Förord

Under arbetet med boken *Reformer för politiker som vill bli återvalda* som publicerades tillsammans med en debattartikel på DN-debatt hösten 2023, upptäcktes att några utvecklade ekonomier med låga skatter också kan uppvisa de bästa resultaten enligt olika välfärdsmått. Denna kontraintuitiva observation är så okänd och anmärkningsvärd att den behövde undersökas på djupet. Där kunde det finnas viktiga slutsatser för Sveriges välfärdsbygge. Resultatet är denna skrift. De historiska data, aktuella data och ekonomisk teori som redovisas här pekar tydligt på att en del lågskatteländer lyckas bättre än högskatteländer med välfärdsleveransen, förutsatt att de agerar på rätt sätt.

Denna skrift visar också att det genomgående, under samtliga av de fem senaste årtionden som har passerat, har funnits ett mönster där utvecklade länder med lägre skattekvot har bättre ekonomisk tillväxt. Bland de mest anmärkningsvärda finns Sydkorea som, med låg skattekvot, gått från fattig till rik, men dessutom

sprungit om länder som Sverige i förväntad livslängd och åtskilliga andra välfärdsått.

Stefan Fölster och Nima Sanandaji presenterar ett index över fyra områden av välfärdens utfall och det toppas av lågskatteländer som Schweiz, Japan och Island. Särskilt gäller detta bättre PISA-resultat i skolan, bättre hälsoutfall och lägre nivåer av arbetslöshet. Utanförskap tenderar att vara aningen mindre i högskatteländer, men även i det avseende finns flera länder med låga skatter som lyckas väl.

Politikens utmaning är enligt Skattebetalarnas Förening att lyckas med leverans av offentliga tjänster, till ett så lågt pris för skattebetalarna som möjligt. Att länder som Schweiz, Japan och Sydkorea, med lägre skattekvot i en datadriven jämförelse, visar sig ha bättre resultat i välfärden är något som bör vägleda det politiska reformarbetet. Om Sverige inte tillvaratar dessa erfarenheter kan ett stigande kostnadstryck i stället driva fram en allt sämre välfärd och högre skatter. Därför är denna skrift oerhörd viktig läsning.

Christian Ekström, vd, Skattebetalarna

Sammanfattning

Kärnan i denna skrift är en systematisk analys av ett stort antal statistiska mått som registrerar hur väl välfärden i olika länder fungerar. Måtten spänner över såväl breda indikatorer, såsom förväntad livslängd, till specifika mått som antalet undvikbara fel i sjukvården eller PISA-resultat i olika ämnen.

Bilden av att Sverige har en överlägsen välfärd formades för flera decennier sedan. Sverige beundrades särskilt omkring år 1970, då landet hade bland de högsta inkomsterna per invånare i världen och precis höll på att skifta om från låga till höga skatter. Det året hade Sverige också allra högst förväntad livslängd, i en jämförelse av 23 rika länder. Sedan dess har Sverige halkat ned till 8:e plats. De fem länder som klättrat upp på topp-10 i termer av förväntad livslängd mellan 1970 och 2020 är lågskatteländerna Japan, Sydkorea, Australien, Irland och Nya Zeeland.

Sverige hade högst förväntad livslängd, men har nu halkat till 8:e plats, medan lågskatteländer har klättrat till toppen.

Den samlade analysen som finns i denna studie visar att ett antal lågskatteländer numera har bättre välfärd inom de flesta områden. Först redovisas en övergripande ranking med tolv mått som är tillgängliga över tid för många länder inom områden hälsa, utbildning, arbetsmarknad och utanförskap. Genom att använda data från Världsbanken och OECD granskas vilka länder som har bäst kvalitet i välfärden i en jämförelse av 23 rika och utvecklade länder. Därefter görs fördjupade analyser med mer specifika mått som inte alltid finns för alla länder. Dessutom beskrivs hur de mest framgångsrika länder har organiserat sina välfärdssystem.

I den övergripande rankningen hamnar Japan, Sydkorea, Nya Zeeland och Schweiz på topp. Alla dessa är lågskatteländer, där skatterna som andel av den ekonomiska produktionen utgör mellan 26 och 32 procent av den samlade eko-

nomiska produktionen. Sverige rankas på 12:e plats avseende välfärd, i mitten bland länderna. I Sverige utgör skatterna som jämförelse 43 procent av den samlade ekonomiska produktionen. En högre skatteböroda är alltså inte en garant för bättre välfärd.

Lågskatteländerna Japan, Sydkorea, Nya Zeeland och Schweiz toppar välfärdslistan avseende 12 övergripande mått på välfärdstandard.

Det finns självfallet länder med låg skatteböroda som har svaga utfall i välfärdsmått, såsom Spanien, Portugal och USA. I genomsnitt, när samtliga 23 utvecklade ekonomier jämförs, framträder dock att länder med lägre skatter faktiskt numera har bättre utfall.

Exempelvis är de tre måtten inom dimensionen utbildning resultaten i PISA-ämnena, matematik, läsförståelse och naturvetenskap. I samtliga av dessa ämnen finns en stark trend där länderna som har lägre skatter lyckas bättre med skolresultaten.

Även inom området hälsa toppar lågskatteländer, med till exempel längre förväntad livslängd och fler sjukbäddar per invånare.

Området arbetslöshet mäter nivån av arbetslöshet för högutbildade, medelutbildade och lågutbildade. För de som är högutbildade och medelutbildade tenderar arbetslösheten att vara knappt lägre i länder med en lägre skatteböroda. För lågutbildade däremot är arbetslösheten betydligt lägre i länderna med en lägre skatteböroda.

I området utanförskap klarar sig högskatteländer i snitt aningen bättre än lågskatteländer. Dock ligger åtskilliga lågskatteländer bättre till än Sverige. Avseende andelen av befolkningen i materiell fattigdom klarar sig till exempel Schweiz, Island och Kanada väsentligt bättre än Sverige och lågskatteländerna Japan, Irland och Australien ligger på ungefär samma nivå som i Sverige.

! Djupdykning i specifika välfärdsått som "undvikbar dödlighet" i sjukvården, PISA-resultat i skolan eller dödlighet bland unga män bekräftar att högskatteländer halkar efter.

För att underbygga resultaten från det övergripande indexet görs sedan en djupdykning inom olika områden. Exempelvis bekräftar en genomgång av kvalitetsått för sjukvården att några lågskatteländer oftast ligger i topp. Det gäller till exempel den så kallade "undvikbara dödligheten", definierad som dödlighet som hade kunnat undvikas med bättre sjukvårdsbehandling och förebyggande vård. Även avseende överlevnad efter olika diagnoser eller behandlingar har några lågskatteländer klättrat till toppen. Därtill kommer Sveriges och andra högskatteländers mer kända akilleshäl i form av långa väntetider, få läkarbesök trots relativt många läkare per invånare och att många patienter är missnöjda med tiden hos läkare och informationsflöden inom sjukvården.

I denna skrift finns även en analys av de mekanismer som gör att en del lågskatteländer förmår att skapa utmärkt välfärd. Slutsatsen är att framgångsrika lågskatteländer ofta kännetecknas av följande:

1. De organiserar välfärden, såsom vård och skola, effektivare. Fördjupande exempel beskrivs till exempel för hur Schweiz och Japan har organiserat sin sjukvård eller hur Estland lyckas toppa PISA-ligan.

2. De förebygger sociala problem bättre, till exempel genom att undvika att utsatta områden växer fram.
3. De undviker yviga välfärdssatsningar vilka senare under stor möda måste skäras ner, vilket i Sverige skett med pensionssystemet, bostadssubventioner, a-kassa och sjukförsäkringen.
4. De främjar ekonomisk tillväxt bättre, genom lägre skatter men också mer effektiv tillväxtpolitik.
5. De satsar på mer genomtänkta offentliga investeringar.
6. Deras inkomststöd eller trygghetssystem är mer stöttåliga för individen men stöder samtidigt arbetslinjen.

Att höga skatter främjar välfärden har länge varit en etablerad sanning. Denna skrift visar dock att denna "sanning" tillhör en svunnen tid. Idag leder ett antal lågskatteländer välfärdsfigorna. De är dessutom bättre rustade att möta framtida utmaningar för välfärden i form av fler äldre och tilltagande personalbrist inom välfärden.

Skriftens slutsats är att Sverige kan lyckas bättre med såväl välfärden som tillväxten, genom skattereformer och genom att samtidigt lära av hur framgångsrika lågskatteländerna har organiserat sig och sina välfärdssektorer. Det är komplicerat och tar tid att reformera den ekonomiska politiken, men nödvändigt för att bryta de flaskhalsar i välfärden som gör sig alltmer påminna i dagens Sverige.

Är hög skatt en garant för god välfärd?

På 1970- och 1980-talen var en vanlig övertygelse att Sverige var ett av de länder med världens bästa välfärd. Sprickor i fasaden syntes emellertid redan då i form av låg inkomstillväxt och ett transfereringssystem som spräckte kostnadsramarna. Krisen som inleddes i början av 1990-talet satte slutgiltigt stopp för budgetöverskridanden.

Idag hävdas mer sällan att Sverige har världens bästa välfärd. Nya utmaningar för de offentliga välfärdssystemen har tornat upp sig. Dessutom reser svenskar alltmer och många har erfarenhet av att vården kan fungera minst lika bra i andra europeiska länder. Få svenskar har emellertid ännu uppmärksammat att en rad lågskatteländer har sprungit om Sverige och andra högskatteländer när det gäller standarden och kvaliteten i välfärden. Det framstår trots allt som kontraintuitivt och väcker hos många en misstanke om att det rör sig om anekdotiska påståenden. Till exempel att lågskatteländet Estland, som var fattigt för drygt 30 år sen efter Sovjetunionens fall men som har utvecklats väl sedan dess, spenderar hälften så mycket skattemedel per elev i skolan, men genomgående har bättre skolresultat än Sverige. Varje sådan enskild observation avfärdas lätt som undantag.

! Få svenskar har emellertid ännu uppmärksammat att en rad lågskatteländer har sprungit om Sverige och andra högskatteländer när det gäller standarden och kvaliteten i välfärden.

Därför syftar denna skrift till att granska ett stort antal välfärdsåtgärder från de stora internationella organisationerna FN, Världsbanken och OECD. Här inkluderas de rika OECD-länderna, exklusive småstater, i jämförelsen. Många av dessa påminner om Sverige sett till ekonomisk och generell samhällsutveckling. Inledningsvis riktas fokus på utvecklingen av förväntad livslängd som ofta anses vara en produkt av levnadsstandard, kvaliteten i välfärden och jämlikhet. Därpå sammanställs ett övergripande index indelat i fyra områ-

den av välfärden, för att studera livsaspekter i form av kunskapsnivån som eleverna får med sig i skolan, hälsan, arbetslösheten bland olika inkomstgrupper samt omfattningen av utanförskap.

Skriftens andra syfte är att visa varför högskatteländer tappar i rankingarna och hur en grupp rika lågskatteländer har gjort för att ta sig till toppen i välfärdslistorna. Åtskilliga lågskatteländer har kompenserat för mindre skattepengar med större fokus på effektivitet och prevention. Till exempel har de i tid sett till att förebygga den stora belastningen på välfärdssystemen som brottslighet och sociala problem för med sig. Detta fokus på effektiviteten gör det också lättare för dem att hantera ett ökat kostnadstryck till följd av demografin, pandemier och personalbrist. Inte minst kan de lättare hantera den så kallade Baumols- eller välfärdssjukan, där offentligt finansierad välfärd gradvis riskerar att kräva en allt större andel av BNP till följd av lägre produktivitetstillväxt i offentlig välfärd än i ekonomin som helhet. I själva verket varnades för en sådan utveckling redan när den skattefinansierade välfärden expanderade kraftigt under 1970- och 1980-talen. Nu har varningarna besannats.

! Fokus på effektiviteten gör det lättare för lågskatteländer att hantera ett ökat kostnadstryck till följd av demografi, pandemier och personalbrist.

I analysen i de efterföljande kapitlen ligger fokus på rika länder som det är relevant att jämföra Sverige med. För en del fattiga länder kan situationen se annorlunda ut. Det är inte heller så att lägre skatter per automatik ger bättre välfärd. Till exempel klarar sig USA ganska dåligt i välfärdslistan trots ett lägre skattetryck. Möjligen har den så vanliga jämförelsen med USA skytt sikten för andra rika lågskatteländer som byggt världens bästa välfärd.

De rika länder som har en skattekvot på 35 procent eller mindre av ekonomin definieras här

som lågskatteländer. Lägst skattekvot har Irland, följt av USA, Sydkorea, Schweiz, Australien, Japan, Nya Zeeland, Kanada, Storbritannien, Portugal och Spanien. Samtliga av dessa länder räknas här som lågskatteekonomier. Länderna med medelhöga skatter är de där skatterna utgör mellan 36 och 40 procent av den samlade ekonomiska produktionen. Länderna med medelhög skatt omfattar Island, Grekland, Tyskland, Nederländerna och Norge.

Länderna med hög skattekvot är de där skattekvoten är 41 procent eller högre. Dessa länder omfattar Österrike, Italien, Finland, Sverige, Belgien, Frankrike och Danmark. Högst skattekvot finns i Danmark, där nivån är 46 procent av BNP, medan nivån är 43 procent i Sverige. Det är genomsnittliga nivåer av skatter sedan 2010 som ligger som grund för analysen, eftersom nivåer kan variera år från år. Genomgående i denna stu-

die används, då möjligt, data som är genomsnittet över längre tidsperioder. Det gör att analyserna baseras på fler datapunkter och därmed blir mer vägledande.

! Sverige tillhör gruppen högskatteländer med en skattebörda över 40 procent av BNP. Lågskatteländer med en skattebörda under 35 procent är bland andra Irland, Schweiz, Australien och Japan.

Historiska data, aktuella data och ekonomisk teori ger alla stöd för att lågskatteländer kan lyckas bättre med välfärdsleveransen. Detta är det tydliga resultatet i denna studie, som manar till en ny debatt om framtidens välfärd i Sverige.

Så uppstod bilden av högskatteländers överlägsna välfärd

Sverige har länge uppmärksammats internationellt för vår enastående utveckling från ett fattigt land till ett av de rikaste under de hundra åren mellan 1870 och 1970. Tillväxtreformerna som genomfördes under 1800-talets andra hälft spelade förmodligen störst roll. Men internationellt fick journalisten Marquis Childs (1936) mest genomslag med en beskrivning som framför allt lovordade den "svenska modellen" på arbetsmarknaden, den kooperativa rörelsen och socialdemokratisk politik på områden som bostadspolitik och alkoholransonering.

Det dröjde dock till 1970-talet innan Sverige höjde skatter till nivåer som låg långt över de flesta andra europeiska länderna och öppnade kranarna i välfärdssystemen. När svensk välfärd var på topp jämfört med omvärlden, runt 1970, hade landet precis höjt skatterna till över 35 procent av BNP, vilket enligt vår rapport definition är en övergång mot en ekonomi med medelhöga skatter. Så sent som 1968 var Sverige fortfarande en lågskatteekonomi, med en skattekvot strax under 35 procent av den ekonomiska produktionsen. I mitten av 1960-talet var skattekvoten drygt 31 procent. Grunden för den goda tillväxten, som Sverige hade fram till 1970-talet och som skapade förutsättningar för välfärden, lades alltså under en period med låga skatter.

! Grunden för Sveriges goda tillväxt fram till 1970-talet, och därmed råderum för välfärden, lades alltså under en period med låga skatter.

Under den hundra år långa tillväxtperioden fram till början av 1970-talet klättrade Sverige till en fjärdeplats i välståndsligan mätt i termer av BNP per invånare. Landet såg under några år ut att kombinera ekonomisk framgång med höga skatter och generös välfärd. I kölvattnet av skiftet mot högre beskattning har svenskt välstånd i relation till omvärlden dock stagnerat och ambitionsnivån i välfärdssystemen har delvis behövts skruvas ned.

Sociologen Gøsta Esping-Andersen lanserade 1990 en uppdelning av tre olika former av det han kallade för "välfärds kapitalism" – en liberal välfärdsregim, en konservativ och en socialdemokratisk, med universella välfärdssystem. De länder som hade anammat den sistnämnda regimen, med en offentligt styrd välfärdssektor och omfattande skattefinansiering, uppvisade de bästa resultaten enligt en rad välfärdsått så som förväntad livslängd, hälsa eller god utbildning.

Den socialdemokratiska välfärdsregimen, kännetecknas av generella socialförsäkringssystem i offentlig regi. Ersättningarna är inkomstrelaterade men skiljer sig från den konservativa regimen genom "golv" och "tak" i ersättningarna, det vill säga en hygglig grundersättning för alla samt en övre gräns för ersättningsnivån. Eftersom socialförsäkringsavgifter tas in utan tak åstadkoms en betydande omfördelning. Ändå knyts mellanskiktens intressen till arbetarklassens genom att alla finns i samma system. I denna välfärdsregim är skatter och ersättningar baserade på individen, och kvinnor har ett högt arbetskraftsdeltagande. De sociala tjänsterna utförs i huvudsak som skattefinansierade offentliga tjänster vilket även det innebär en betydande omfördelning. Socialpolitiken är omfördelnde och utjämnande. Inkomstskillnaderna är måttliga, i synnerhet efter skatter och bidrag. Denna regimtyp fanns primärt i de nordiska länderna. Dessa länder hade också under perioden runt 1970-talet högst förväntad livslängd, vilket beäste teorin om att nordiska välfärdsmodeller med hög beskattning ledde till de bästa utfallen.

Esping-Andersens tes togs emot med öppna armar i Sverige av dem som ville försvara alla delar av svensk välfärd mot kritikerna som pekade på allt fler tecken på att de generösa systemen inte var hållbara. Ekonomisk tillväxt stagnerade redan från mitten på 1970-talet. Realinkomsterna efter skatt ökade överhuvudtaget inte under de 20 åren från mitten på 1970-talet till mitten på 1990-talet. Varningarna haglade att pensionssystemet ATP hade ställt ut löften som inte var möjliga att infria. Bostadssubventionerna grävde allt större hål i statskassan som gick

med betydande underskott. Trots de stora skattehöjningarna för att finansiera välfärden – från ett skattetryck på 38 procent av BNP 1970 till 52 procent år 1990 – hade den offentliga sektorns skulder ökat till 80 procent av BNP.

Även a-kassan och sjukförsäkringen blev problematiska. Sysselsättningsgraden var visserligen hög, men där räknades en svällande andel sjukskrivna in. Allt fler förtidspensionerades också. Många var säsongarbetslösa och levde på a-kassa under lågsäsongen.

! Topptunga välfärdssystem bidrog till 1990-talskrisen. Den "svenska modellen" fick stöpas om kraftigt.

Allt detta blev sten på bördan som kulminerade i 1990-talskrisen. Den krävde en fullständig omstöpning av svensk ekonomisk politik på nästan alla områden. Även välfärdssystemen anpassades till mer normaleuropeisk nivå. Bostadssubventionerna, som tidigare betraktades som en central del av välfärden, slopades till stor del. Pensionerna reformerades och sänktes. Arbetslöshetsersättningar och sjukförsäkring stramades åt.¹ Samtidigt utvidgades välfärdssystemen i många andra länder hand i hand med ökat välstånd och högre skatter. Skillnaden mellan de nordiska och andra europeiska länders välfärdssystem krympte således väsentligt.

Icke desto mindre pågår än idag försök att återupprätta begreppet "den svenska modellen" som unikt och mer framgångsrikt. För bara några år sedan gav Finansdepartementet (2017) under socialdemokratiskt styre ut en hyllningsskrift till den svenska modellen. I den omdefinieras den svenska modellen till att endast bestå av målen om välstånd och jämlikhet, medan de exakta institutioner och systemen kan anpassas över tid. På det sättet hade modellens fallissemang, 1990-talskrisen och nödvändiga dramatiska omstöpnings trollats bort.

Efter 1990-talets reformer återhämtade sig tillväxten i Sverige, så till den grad att tidskriften Economist (2013) lockade med rubriken "Success with a large public sector" i samband med

en bild på moder Svea. Den offentliga skulden hade då till stor del avbetalats och skattetrycket sänkts från 52 procent till 45 procent av BNP.

Denna relativa framgång gav dessvärre upphov till en ny period av hybris utan större intresse för effektivitet. Under de senaste 15 åren har utgifterna höjts kraftigt på flera välfärdsområden utan motsvarande förbättring i prestation. Symptomatiskt var att antal läkare i sjukvården ökade med tio procent, per invånare, från 2010 till 2019, året innan pandemin. Antal läkarbesök föll i stället med 10 procent. Enligt färskta enkäter anser svenskar också att ineffektivitet är ett av den offentliga välfärdens största problem, inte minst i sjukvården.²

Mönstret går igen i kommunerna. Sedan millennieskiftet har kostnaden i grundskolan per elev ökat med cirka 20 procent i fasta priser. Antal lärare per elev i grundskolan har ökat med 8 procent och nästan lika mycket i gymnasieskolan, utöver en svällande kår av lärarassistenter. Ändå är resultaten över lag markant sämre nu än år 2000 och var det även innan flyktingvågen 2015/16.

Också i forskningslitteraturen framkommer att välfärdens prestationer i förhållande till insatserna, produktiviteten, har försvagats igen under senare år. Sveriges offentliga utgifter ger i internationell jämförelse kläna resultat per satsad krona. En serie av nya forskningsrapporter ställer till exempel offentliga utgifter i relation till ett index av uppnådda resultat som kvaliteten i utbildning, sjukvård, infrastruktur eller inkomstfördelning och graden av korruption.³ Inom några av dessa områden har Sverige mindre goda resultat, i andra mycket goda, men dessa uppnås med ovanligt höga offentliga utgifter. Per satsad krona är resultaten kläna jämfört med åtskilliga andra länder.

Det gäller inte bara kostnader för löpande verksamheter. Enligt flera studier har svenska regeringar, oavsett färg, nästan helt struntat i infrastrukturinvesteringars samhällsnytta. Satsningar på olönsam infrastruktur har blivit mer regel än undantag. I den nationella transportplanen för perioden 2010–2021 valde regeringar till exempel träffsäkert de med sämst samhällsekonomisk lönsamheten (inklusive miljöeffekter).

1) I en internationell jämförelse med länderna Österrike, Danmark, Tyskland, Norge och USA har Konjunkturinstitutet funnit att den svenska arbetslöshetsförsäkringens inkomstskydd 2007 hade sänkts till lägre nivåer än i dessa europeiska länder, men inte jämfört med USA.

2) Forum för Health Policy, en oberoende tankesmedja, har gett i uppdrag till analysföretaget Demoskop att i november 2021 genomföra en undersökning. Forum för Health Policy, 2021, <https://healthpolicy.se/manga-unga-kritiska-till-vardens-effektivitet/>

3) Se till exempel Afonso m.fl., 2020.

Samtidigt växte en stor investeringssskuld, bland annat avseende elnäten och vattenförsörjningen och underhåll av transportsystemen.

! De fem länder som lyckades kvala in på topp-10 listan över högst förväntad livslängd, är alla lågskatteländer.

Trots att skattetrycket har tryckts tillbaka något tillhör Sverige fortfarande gruppen länder som har högst skattetryck i världen. Har dessa länder då bättre välfärd tack vare de högre utgifterna? Som avstamp kan frågan belysas med utvecklingen av förväntad livslängd, som är ett av de mest grundläggande välfärdsmåten, eftersom

det återspeglar levnadsstandard, hur väl sjukvården och utbildningssystemen fungerar, samt jämlikhet i olika avseenden.

För 50 år sedan låg de nordiska länderna faktiskt väldigt bra till. *Tabell 1* visar förväntad livslängd vid födsel år 1970. Sverige hamnade då allra högst, följt av Norge, Island, Nederländerna och Danmark. Det är alltså Sverige och andra länder som kulturellt och politiskt har många likheter med Sverige som hamnade i topp i förväntad livslängd vid födsel. Något förenklat hade Sverige mellan 1870 och 1970 haft hundra år av rekordtillväxt med ekonomisk frihet och låg skatt, och var precis på väg om att skifta till ett högskattesamhälle. Resultatet av en högskattepolitik hade dock ännu inte visat sig.

Tabell 1. Förväntad livslängd vid födsel toppligan 1970

1	Sverige	74,6	13	Italien	71,6
2	Norge	74,1	14	Nya Zealand	71,3
3	Island	73,9	15	Australien	71,0
4	Nederländerna	73,6	16	Belgien	71,0
5	Danmark	73,3	17	Irland	70,9
6	Schweiz	73,0	18	USA	70,8
7	Grekland	72,8	19	Tyskland	70,4
8	Kanada	72,7	20	Finland	70,2
9	Spanien	72,0	21	Österrike	69,9
10	UK	72,0	22	Portugal	67,1
11	Japan	71,9	23	Sydkorea	62,2
12	Frankrike	71,7			

Källa: Human Development Index, Världsbanken

Tabell 2. Förväntad livslängd vid födsel toppligan 2020 Källa: xxxxx

1	Japan	84,6	Klättrat (lågskatteland)	13	Finland	81,9	Klättrat (högskatteland)
2	Sydkorea	83,4	Klättrat (lågskatteland)	14	Kanada	81,7	Fallit (lågskatteland)
3	Norge	83,2		15	Danmark	81,6	Fallit (högskatteland)
4	Australien	83,2	Klättrat (lågskatteland)	16	Nederländerna	81,4	Fallit (medelhög skatteland)
5	Island	83,1		17	Grekland	81,3	Fallit (medelhög skatteland)
6	Schweiz	83		18	Österrike	81,2	
7	Irland	82,6	Klättrat (lågskatteland)	19	Tyskland	81	
8	Sverige	82,4	Fallit (högskatteland)	20	Portugal	81	
9	Spanien	82,3		21	Belgien	80,7	Fallit (högskatteland)
10	Nya Zeeland	82,3	Klättrat (lågskatteland)	22	UK	80,4	Fallit (lågskatteland)
11	Italien	82,2		23	USA	77	Fallit (lågskatteland)
12	Frankrike	82,2					

Källa: Human Development Index, Världsbanken

Tabell 2 visar länderna med högst förväntad livslängd vid födsel ett halvt sekel senare, år 2020. Nu är det Japan och Sydkorea som har högst förväntad livslängd. Dessa två länder, samt Australien, Irland och Nya Zeeland, har lyckats kvala in på topp 10-listan. Samtliga länder som kvala in på topp 10-listan över högst förväntad livslängd under de senaste 50 åren är alltså lågskatteländer. Sverige, med hög skattebörda, har samtidigt halkat ner från att ha högst förväntad livslängd till en 8:e plats.

! Efter att skattebördan höjdes har Sverige fallit från att ha högst förväntad livslängd bland stora utvecklade ekonomier, till att halka ned till en 8:e plats.

Utvecklingen ger en fingervisning om resultaten som följer i denna skrift. Det är ingalunda så att alla lågskatteländerna har bäst välfärdsutfall. USA hamnar till exempel i botten av tabell 2 som rankar länderna utifrån högst förväntad livslängd. En systematisk jämförelse visar dock att det allt oftare är vissa länder med låga skatter som lyckas bäst med välfärdsutfallet.

Länderna med bäst välfärd är de med lägre skatteböroda

I detta avsnitt ges en övergripande jämförelse av kvaliteten i välfärden, medan senare avsnitt presenterar djupdykningar på olika områden, baserat på mer specifika mått och beskrivningar av hur en del länder lyckas få goda resultat med lägre offentliga utgifter, medan andra länder spenderar mycket men får sämre resultat. Sammanlagt visas i detta kapitel tolv välfärdsått, indelade i 4 områden. Data är inhämtade från Världsbankens World Development Indicators och OECD:s Pisaundersökningar. De fyra områdena är; arbetslöshet, hälsa, utbildning och utanförskap. Inom varje område har tre av de viktigaste måtten tagits med i analysen som också funnits att tillgå för alla länder över flera decennier. Tillsammans kan hävdas att de fångar kärnan av vad välfärdssystemen syftar till att uppnå. Djupdykningar i senare avsnitt visar också att trenderna med lågskatteländers bättre välfärdsutfall också speglas i mer detaljerad statistik.

Varje område av välfärd baserar sig på tre mått. I området arbetslöshet ingår till exempel delmåttarna arbetslöshet för lågutbildade, medelutbildade och högutbildade. Det är genomsnittet av utfallen sedan 2010 som ligger som grund för analyserna. Därmed inkluderas flera datapunkter och analysen blir mindre beroende av årliga variationer. Analysen som har genomförts i denna skrift fångar länders relativa rankning. Det land som har sämst utfall i ett mått får betyget 1, medan det land som har bäst utfall får betyget 10, därefter betygsätts de övriga utifrån avståndet mellan botten och toppen.

Som illustration hade Sydkorea 2,7 procent arbetslöshet bland lågutbildade i genomsnitt för åren sedan 2010, vilket är den lägsta nivån. Därmed får landet betyget 10. I Spanien var nivån som högst, 26 procent. Landet får därmed betyget 1. Sverige har 20 procent arbetslöshet bland de lågutbildade och får betyget 3,4, vilket indikerar att landet ligger närmare botten än toppen. Sammantaget för området arbetslöshet får däremot Sverige betyget 6,9, eftersom nivån av arbetslöshet bland medelutbildade och högutbildade är relativt låg. I dessa två fall ligger Sverige närmare toppen än botten.

Japan får högst helhetsbetyg i välfärden, följt av Sydkorea, Nya Zeeland och Schweiz. På toppen med bäst utfall i välfärden hamnar alltså fyra lågskatteländer. Bland topp 5 länderna finns ingen högskatteekonomi.

Resultatet från de fyra områdena arbetslöshet, hälsa, utbildning och utanförskap vägs samman till ett helhetsbetyg. Japan får högst helhetsbetyg i välfärden, följt av Sydkorea och Schweiz. På toppen med bäst utfall i välfärden hamnar alltså tre lågskatteländer. Därefter följer Norge och Tyskland, två länder med medelhöga skatter. Bland topp 5 länderna finns ingen högskatteekonomi (med skattetryck över 40 procent). Det är först på 8:e och 9:e plats, som högskatteländerna Österrike och Danmark platsar. Sverige rankas på 12:e plats, mitt i spridningen.

Från *tabell 3* kan det vara svårt att se något direkt samband mellan skattetryck och utfall i välfärdsindexet. Medan det är tydligt att lågskatteländerna Japan, Sydkorea, Nya Zeeland och Schweiz ligger i topp, finns också lågskatteländerna Spanien, Portugal och USA som har svaga utfall i indexet.

Trendlinjen är emellertid tydlig i *figur 1* som visar sambandet mellan betyg i välfärdsindexets samlade mått och skattetrycket. Länderna med högre skatteböroda tenderar att ha sämre utfall i termer av välfärd. Som kommer att visas längre fram i denna skrift är detta något som syns också för tre av välfärdsområdena var för sig, medan den fjärde, utanförskapet, tenderar att ha något bättre utfall i högskatteländer även om en rad lågskatteländer lyckas väl där också. Systematiskt lyckas faktiskt lågskatteländerna numera bäst med välfärden, visar vår datadrivna jämförelse. Detta tarvar en förutsättningslös skärskådning av välfärdspolitiken. Höga skatter är uppenbarligen inte en garant för goda välfärdsutfall.

Man kan fundera över om lågskatteländerna har bättre förutsättningar, till exempel rikliga naturresurser, som skulle låta dem spendera en

Tabell 3. Utvecklade länder rankade efter bäst välfärd

	Genomsnitt för de fyra dimensionerna	Genomsnitt för dimensionen Arbetslöshet	Genomsnitt för dimensionen Hälsa	Genomsnitt för dimensionen Utbildning	Genomsnitt för dimensionen Utanförskap	Skatter som andel av BNP, genomsnitt sedan 2010, %
1 Japan	9,4	9,6	9,5	10	8,6	30
2 Sydkorea	8	9,7	7,5	9,2	5,6	26
3 Schweiz	7,5	8,8	6,4	6,7	8	27
4 Norge	7,4	9,3	6,6	4,7	9,1	40
5 Tyskland	7,4	8,9	6,5	5,4	8,8	38
6 Australien	7,2	8,4	6,2	6,8	7,5	27
7 Österrike	7	8,4	6,4	5,7	7,4	42
8 Danmark	7	8,2	4,8	6,2	8,8	46
9 Nya Zeeland	6,9	8,7	4,7	6,6	7,6	32
10 Nederländerna	6,9	8,8	5,5	5	8,3	38
11 Belgien	6,7	7,6	5,9	5,7	7,6	43
12 Sverige	6,7	6,9	5,7	5,9	8,3	43
13 Finland	6,7	6,8	5,2	6,6	8	43
14 Island	6,5	9,1	6,5	2	8,5	36
15 UK	6,5	8,3	4,3	6,5	6,9	33
16 Irland	6,4	6,3	5,2	7,5	6,6	24
17 Kanada	6,4	7	4,1	7,7	6,9	33
18 Frankrike	6,3	6,6	6,1	5	7,6	45
19 USA	5,7	8,1	1,1	6,2	7,2	25
20 Italien	5,3	6,7	6	4,9	3,7	43
21 Portugal	5,2	6,4	4,1	4,9	5,4	34
22 Spanien	4,7	2,4	6,4	4,9	5,2	34
23 Grekland	2,4	1,6	5,5	1,1	1,5	38

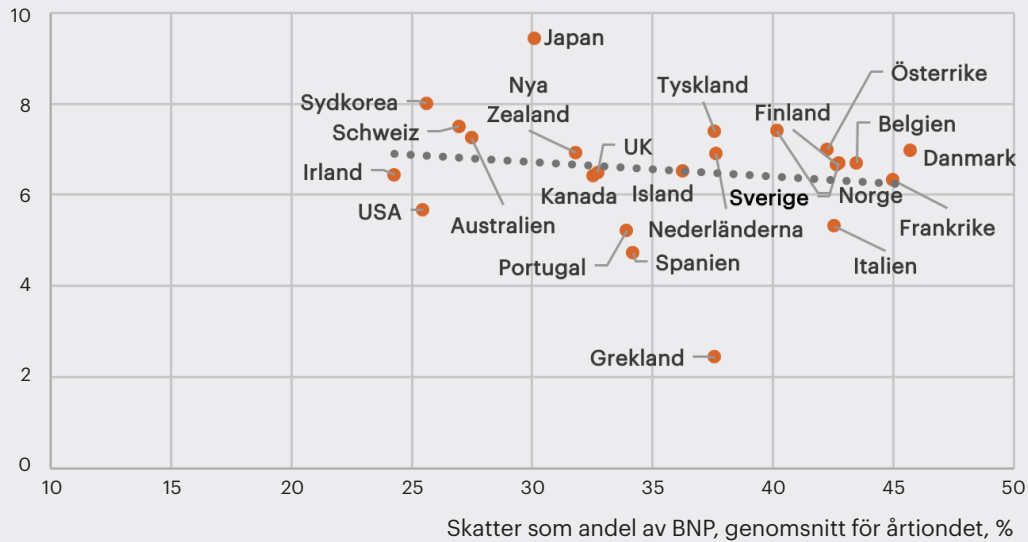
Källor: Data över utfall i arbetslöshet, hälsa och utanförskap är olika indikatorer från Världsbankens WDI-indikatorer över mänsklig utveckling. Skattebördan och data över utfall i den internationella PISA-undersökningen kring skolresultat är från OECD. Det är genomsnittliga siffror för 2010–2022 eller senast tillgängliga år som ligger som grund för beräkningarna, förutom PISA som är från 2022 års undersökning. Utfallet i varje välfärdsmått har beräknats så att landet i topp får betyget 10, landet i botten betyget 1, och övriga betygsätts utifrån avståndet till toppen och botten. Varje dimension anger genomsnittligt betyg för de tre mått som ingår i dimensionen. Det samlade betyget anger genomsnittet av de fyra dimensionerna.

mindre andel av BNP men ändå ha mer pengar till sitt förfogande. Det är emellertid svårt att hävda något sådant förhållande, med undantag för Norge som i själva verket är ett medelskatte-land. Andra länder som klarar sig bäst i välfärds- ligan som Japan, Sydkorea eller Schweiz har i själva verket inte alls särskilt stora naturresurser. En annan hypotes som ibland har lyfts är att län- der med en homogen befolkning skulle ha lätt-

are att få goda välfärdsutfall och en starkare opi- nion för högre skatter. Emellertid får inte heller denna hypotes stöd i data. En rad länder med väldigt blandad befolkning, som Nya Zeeland, Australien, Kanada och Schweiz, har mycket goda välfärdsutfall. En del homogena länder som Japan och Sydkorea har anmärkningsvärt låga skatter.

Figur 1. Utfall i genomsnittligt betyg för fyra dimensioner av välfärd (Arbetslöshet, Hälsa, Utbildning, Utanförskap)

Varje mått betygsätts utifrån en skala 10 = bäst utfall, 1 = sämst. Varje dimension anger genomsnittet för de tre mått som ingår. Här anges genomsnittet av de fyra dimensionerna.

Källor: Välfärdsmått är huvudsakligen från Världsbankens WDI-indikatorer, samt OECD (utbildning), skatter som andel av BNP från OECD.

En vanlig fråga inom samhällsvetenskaperna är om samband kan tolkas som orsakssamband. För våra syften är denna fråga dock mindre relevant. Vi vill inte hävda att lägre skatter orsakar bättre välfärd. En rimligare hypotes är i stället att regeringar (eller väljare) i en del länder som föredrar lägre skatter också är mer angelägna om effektiv leverans av välfärd. Uppenbarligen gäller det inte heller alla lågskatteländer. Den intressanta slutsatsen från figuren ovan är således att lågskatteländer i snitt har lyckats leverera bättre välfärd med mindre skattepengar, och att särskilt några lågskatteländer lyckas exceptionellt väl med välfärden.

Högskatteländer lyckas inte bättre med hälsa och sjukvård

Det kanske mest förvånande bland resultaten är att högskatteländer inte ens förefaller kunna omvandla de högre skatteintäkterna till bättre hälsa och sjukvård. Som vi tidigare noterade har utvecklingen över tid varit att Sverige sedan 1970, i relation till de övriga jämförelseländerna, fallit från att ha allra högst förväntad livslängd till att halka ned till 8:e plats. En sammanställning av tre aktuella hälsomått – över förväntad livslängd, mödradödlighet samt antal sjukbäddar per invånare – används i detta avsnitt för att jämföra välfärden i termer av hälsa.⁴

Japan och Sydkorea, två lågskatteländer, hamnar i topp sett till hälsa.
● Därefter rankas Norge, Island och Tyskland – tre länder med medelhög skattebörd. Inget högskatteland finns bland topp 5 länderna med bäst hälsa.

Resultaten för området hälsa sammanfattas i *tabell 4*. Sammantaget är det Japan och Sydkorea, två lågskatteländer, som hamnar i topp sett till hälsa. Därefter rankas Norge, Island och Tyskland – tre länder med medelhög skattebörd. Inget högskatteland finns bland topp 5 länderna med bäst hälsa. Sverige rankas i mitten, på 13:e plats.

I *figur 2* visas sambandet mellan förväntad livslängd vid födsel och skattetrycket. Det finns inget systematiskt samband här, då USA med

lågt skattetryck har ovanlig låg förväntad livslängd. Om USA exkluderas ur analysen finns en stark koppling mellan högre förväntad livslängd och lägre skattebörd. *Figur 3* visar sjukbäddar per tusen invånare där vi tydligt ser att tätheten av sjukbäddar faktiskt är högre i länderna med lägre skattebörd. Ett högt antal sjukbäddar per invånare behöver inte nödvändigtvis vara ett tecken på en väl fungerade sjukvård, men visar ändå att lågskatteländer lyckas satsa tillräckliga resurser och undvika överbeläggningar.

Figur 4, som visar omfattningen av mödradödlighet, är den enda i denna jämförelse där högskatteländerna har bättre utfall. Höga skatter kan sammanfalla med bättre välfärdsutfall, det kan till exempel vara mera resurser som går in i mödravården i länder med högre nivå av skatteuttag. Detta ska dock inte tolkas som att resurserna till välfärden över lag är större, sjukbäddarna är som exempel tydligt färre per invånare i högskatteländerna. I Sverige går som exempel enligt senaste analyser av OECD 10,7 procent av den samlade ekonomiska produktionen, BNP, till sjukvård. Det är lite mera än 9,2 procent i genomsnitt för OECD-länderna. Samtidigt har Sverige 2,0 sjukbäddar per tusen invånare, mindre än OECD-snittet på 4,3.⁵

Sett till området hälsa lyckas alltså lågskatteländerna bättre om än med knapp marginal. Högskatteländerna har lägre nivå av mödradödligheten. De andra två hälsomåtten, livslängd vid födsel och sjukbäddar per invånare, visar bättre utfall för lågskatteländerna.

4) Ofta jämförs spädbarnsdödlighet. Länder definierar dock spädbarnsdödlighet på olika sätt. Mödradödlighet gör därför en mer pålitlig indikator på kvaliteten i förlossningsvården och familjepolitiken.

5) OECD (2023).

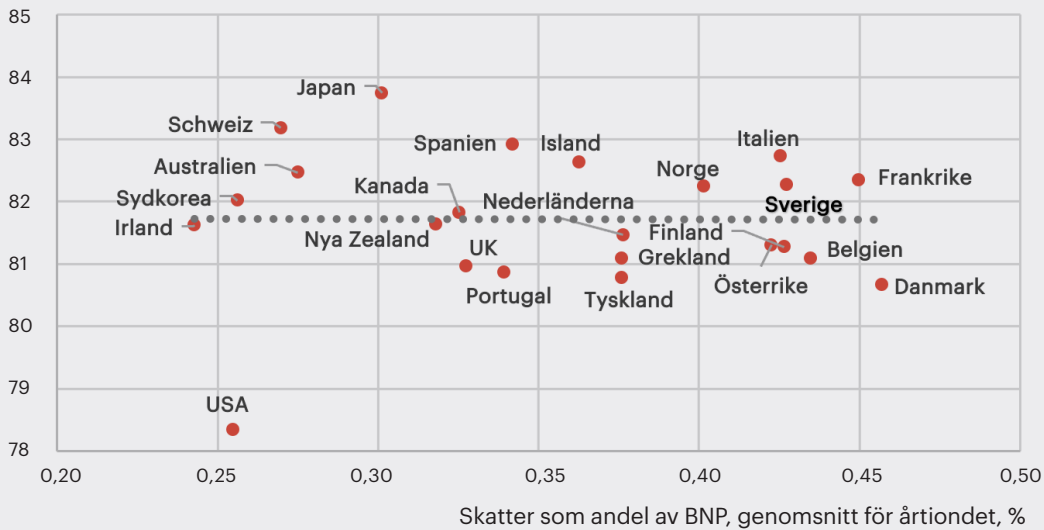
Tabell 4. Utfall i dimensionen Hälsa

	Genomsnitt betyg (skala 1–10) för dimensionen Hälsa	Livslängd vid födsel (antal år), genomsnitt sedan 2010	Mödradödlighet (per 100000 födselar), genomsnitt sedan 2010	Sjukbäddar per 1000 invånare, genomsnitt sedan 2010	Skatter som andel av BNP, genomsnittet sedan 2010, %	
1	Japan	9,5	83,7	5	13	30% (låg)
2	Sydkorea	7,5	82	7	11	26% (låg)
3	Norge	6,6	82,3	3	4	40% (medelhög)
4	Island	6,5	82,6	3	3	36% (medelhög)
5	Tyskland	6,5	80,8	5	8	38% (medelhög)
6	Österrike	6,4	81,3	6	8	42% (hög)
7	Spanien	6,4	82,9	4	3	34% (låg)
8	Schweiz	6,4	83,2	7	5	27% (låg)
9	Australien	6,2	82,5	5	4	27% (låg)
10	Frankrike	6,1	82,3	8	6	45% (hög)
11	Italien	6	82,7	6	3	43% (hög)
12	Belgien	5,9	81,1	5	6	43% (hög)
13	Sverige	5,7	82,3	5	2	43% (hög)
14	Nederländerna	5,5	81,5	5	4	38% (medelhög)
15	Grekland	5,5	81,1	5	4	38% (medelhög)
16	Finland	5,2	81,3	7	5	43% (hög)
17	Irland	5,2	81,6	6	3	24% (låg)
18	Danmark	4,8	80,7	6	3	46% (hög)
19	Nya Zeeland	4,7	81,6	8	3	32% (låg)
20	UK	4,3	81	9	3	33% (låg)
21	Kanada	4,1	81,8	12	3	33% (låg)
22	Portugal	4,1	80,9	10	3	34% (låg)
23	USA	1,1	78,3	17	3	25% (låg)

Källor: Data över utfall i arbetslöshet, hälsa och utanförskap är olika indikatorer från Världsbankens WDI-indikatorer över mänsklig utveckling. Skattebördan och data över utfall i den internationella PISA-undersökningen kring skolresultat är från OECD. Det är genomsnittliga siffror för 2010–2022 eller senast tillgängliga år som ligger som grund för beräkningarna, förutom PISA som är från 2022 års undersökning. Utfallet i varje välfärdsått har beräknats så att landet i topp får betyget 10, landet i botten betyget 1, och övriga betygsätts utifrån avståndet till toppen och botten. Varje dimension anger genomsnittligt betyg för de tre mått som ingår i dimensionen. Det samlade betyget anger genomsnittet av de fyra dimensionerna.

Figur 2. Förväntad livslängd vid födsel, genomsnitt sedan 2010

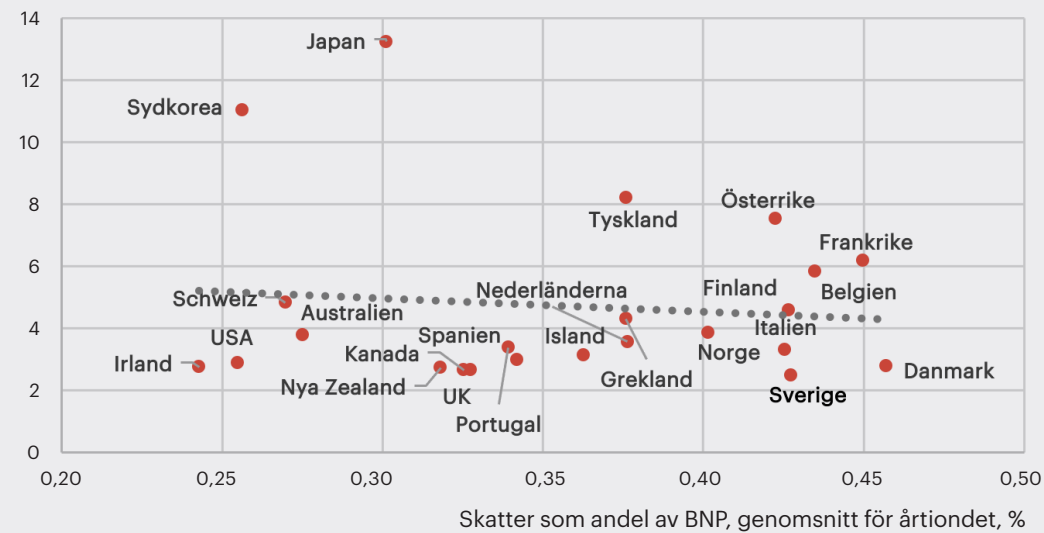
Förväntad livslängd vid födsel, genomsnitt för åren 2010–2021

Källa: Hälsodata från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

Figur 3. Sjukbäddar per 1 000 invånare, genomsnitt sedan 2010

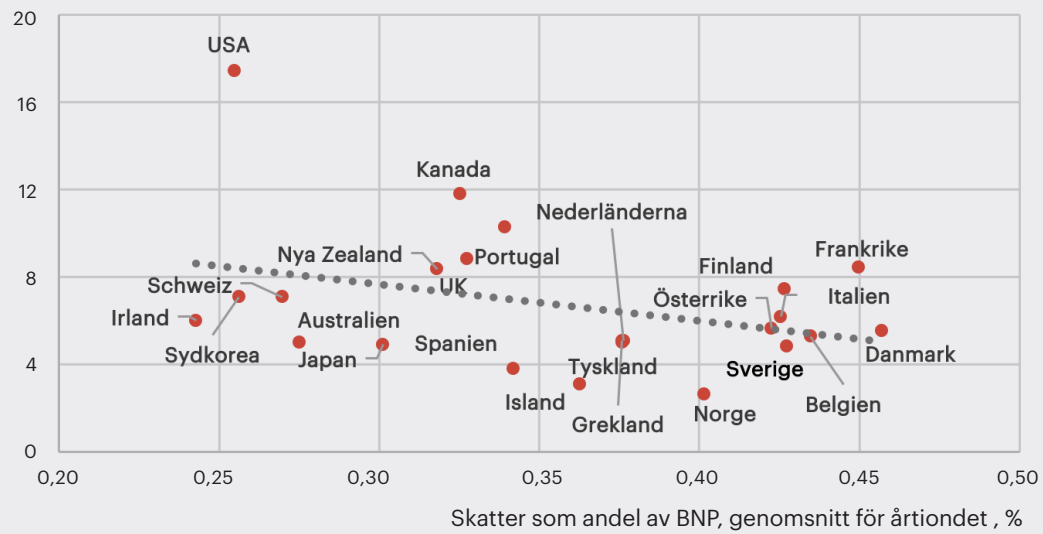
Sjukbäddar per 1000 invånare, genomsnitt för åren 2010–2019 eller senaste data

Källa: Hälsodata från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

Figur 4. Mödradödlighet per 100 000 födslar, genomsnitt sedan 2010

Mödradödlighet, genomsnitt för åren 2010-2020

Källa: Hälsodata från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

Fördjupande hälsomått stöder analysen

Sjukvårdens kvalitet jämförs på många olika sätt och av olika aktörer. Varje mått och ranking kan ifrågasättas. Ändå ger helheten en tydlig indikation på att högskatteländer inte längre rankar i det absoluta toppskiktet, utan har knuffats ner av en grupp rika lågskatteländer. I detta kapitel beskrivs dels vad de oftast citerade rankingar av sjukvårdens kvalitet innebär för Sverige dels hur hög- respektive lågskatteländer faller ut i en jämförelse. Dessutom visas ett representativt urval av de kvalitetsmått som OECD redovisar i sin årliga genomgång "Health at a glance 2023".

En internationell jämförelse gjord av SKR (2018) som fick stor uppmärksamhet i Sverige påstods visa att Sverige låg bäst till av alla länder både avseende kvalitet och effektivitet i sjukvården. Det visade sig dock att SKR endast jämförde 15 länder och exkluderade alla länder som i många andra rankingar ligger i topp. Dessutom togs i huvudsak sådana mått med där Sverige låg bra till. Till exempel exkluderades väntetider ur kvalitetsindexet. I stället redovisades separat några partiella väntetidsjämförelser för sådana behandlingar där Sverige låg relativt bra till.

I jämförelser som publiceras internationellt är bilden något annorlunda. En ranking som ofta refereras till är Legatum Institute som fokuserar på var patienten får den bästa sjukvården.⁶ Där placerar sig några rika asiatiska länder som Singapore, Japan, Taiwan och Sydkorea i topp, samtliga med lägre skattetryck. Schweiz hamnar högst i Euro Health Consumer Index 2018 (EHCI, 2018). En annan ofta citerad ranking av de bästpresterande sjukvårdssystemen kommer från The Common Wealth Fund.⁷ Deras ranking omfattar endast 11 länder av vilka Norge, Nederländerna och Australien placerar sig i topp medan Sverige hamnar på 7:e plats.⁸

En annan typ av undersökning fokuserar på femårsöverlevnad, det vill säga överlevnadsgraden för personer som drabbats av cancer fem år efter behandling. Till exempel påstås ibland att Sverige har bland den högsta överlevnadsgraden efter en cancerdiagnos med hänvisning till en genomgång i tidskriften Lancet.⁹ I själva verket gäller dock detta enbart om man fokuserar på europeiska länder. I genomgången listas i stället ett antal lågskatteländer som de som har högst överlevnad.

Fem-årsöverlevnad efter cancer är bäst i ett antal lågskatteländer, nämligen USA, Canada, Australia och Nya Zeeland medan Sverige kommer på 8:e plats.

För att närmare belysa hur framgångsrika lågskatteländer klarar sig jämfört med högskatteländer visas nedan ett representativt urval från OECD:s statistiksamling "Health at a glance".

Ett sorts mått på välfärd avseende hälsa är andelen som uppfattar sig ha god hälsa, enligt OECD:s hälsodatabas. I Sverige är det 76 procent som anser sig ha god eller mycket god hälsa, marginellt högre än i Nederländerna (75 procent) men samtidigt klart lägre än i Schweiz (81 procent) och Irland (84 procent). Ett vanligt perspektiv i svensk samhällsdiskussion är att högskattepolitik krävs för att uppnå god hälsa bland den breda allmänheten, men i själva verket har Irland och Schweiz, med betydligt lägre skattebörd, fler invånare som anser sig ha god hälsa.

Det tycks inte finnas något närmare samband mellan skattetrycket och andelen av BNP som satsas på sjukvård. I *tabell 5* nedan visas de

6) <https://www.prosperity.com/rankings>

7) <https://www.commonwealthfund.org/publications/fund-reports/2021/aug/mirror-mirror-2021-reflecting-poorly>

8) Liknande rankingar finns i Health and Access Quality (HAQ) Index, som syftar till att utvärdera tillgången och kvaliteten på sjukvården i 195 länder. Detta index baseras på Global Burden of Diseases, Injuries and Risk Factor Study 2016 (härefter GBD). HAQ-index använder data från GBD för att beräkna dödligheten för 32 olika sjukdomar eller sjukdomstillstånd som inte bör leda till döden om man får adekvat vård.

9) Sveriges påstått höga överlevnadsgrad lyfts till exempel i SKR (2018) med hänvisning till artikeln i Lancet av Alemanni m.fl., 2018.

OECD-länder med högst utgifter på sjukvård. Där finns såväl högskatteländer, som Frankrike och Sverige, men även lågskatteländer, som Japan och Schweiz, som också ligger bra till när det gäller sjukvårdens resultat.

Tabell 5. Sjukvårdens andel av BNP, %

USA	16,6
Frankrike	12,1
Japan	11,5
Schweiz	11,3
Sverige	10,7
Korea	9,7
Danmark	9,5
Island	8,6
Norge	7,9

Källa: OECD, Health at a glance 2023.

Ett övergripande mått på sjukvårdens kvalitet anses vara så kallad undvikbar dödlighet. Det definieras som dödlighet som hade kunnat undvikas med bättre sjukvårdsbehandling och förebyggande vård. *Tabell 6* nedan visar rankningen av undvikbar dödlighet per. Här placerar sig hela sex lågskatteländer i topp.

Tabell 6. Undvikbar dödlighet per år och 100 000 i befolkningen

Schweiz	133
Japan	134
Israel	141
Island	142
Korea	142
Australien	144
Italien	146
Luxemburg	147
Sverige	150
Norge	156
Frankrike	160
Nederländerna	161
Danmark	174
USA	336

Källa: OECD, Health at a glance 2023.

Ett mått där Sverige ligger väldigt bra till är så kallad 30-dagars dödlighet efter hjärtattack, dock i sällskap med flera lågskatteländer. Avseende motsvarande för stroke ligger åtskilliga lågskatteländer före igen, vilket visas i *tabell 7*.

Tabell 7. 30-dagars dödlighet efter sjukhus-episod. Procent av de som sökte vård på sjukhus

	Hjärtattack	Stroke
Japan	8,3	2,9
Island	1,7	3,1
Norge	2,6	3,1
Korea	8,4	3,3
USA	5,5	4,3
Australien	3,3	4,8
Nederländerna	2,9	4,9
Danmark	4,8	4,9
Israel	5,2	5,4
Sverige	3,6	5,5

Källa: OECD, Health at a glance 2023. Illustrativt urval av länder.

Akilleshälen i svensk sjukvård har normalt ansetts bestå av väntetider och bristande tillgänglighet. Det bekräftas i de siffror som OECD redovisar, till exempel hur stor andel av befolkningen som är nöjd med tillgängligheten. I *tabell 8* nedan är inte alla länder som rankas bättre än Sverige med, utan tabellens syfte är att illustrera spännvidden mellan några av de framgångsrika lågskatteländerna och högskatteländer som Sverige och Frankrike.

Tabell 8. Andel av befolkningen som är nöjd med tillgängligheten inom vården, % (Alla länder i toppen har inte tagits med här).

Schweiz	94
Luxemburg	86
Nederländerna	83
Norge	80
Japan	76
USA	75
Sverige	74
Korea	74
Frankrike	71
UK	67

Källa: OECD, Health at a glance 2023. Illustrativt urval av länder.

En aspekt som är öppen för olika tolkningar är att patienter träffar läkare mycket oftare i några länder, medan högskatteländer som Sverige och Frankrike typiskt sett förefaller ransonera antal besök, vilket också kommer till uttryck i frustrationen över sämre tillgänglighet i tabellen ovan. *Tabell 9* nedan visar att svenskar relativt sällan får träffa läkare. Samtidigt visar OECD:s siffror att Sverige fortfarande har ett relativt stort antal läkare per invånare och att antalet läkare har ökat betydligt under det senaste decenniet.¹⁰

Tidigare påstods i Sverige ofta att läkare i stället tar sig mer tid vid varje patientbesök. Men på senare tid har vikten av kontinuitet alltmer lyfts fram som en viktigare faktor. Något som gynnas av att en patient träffar sin läkare oftare, även om det är kortare besök.

Tabell 9. Antal möten med läkare per person och år. Illustrativt urval av länder

Korea	15,7
Japan	11,1
Nederländerna	8,6
Israel	7,2
Frankrike	5,5
Norge	3,9
Danmark	3,8
USA	3,4
Sverige	2,3

Källa: OECD, Health at a glance 2023. Illustrativt urval av länder.

I själva verket är patienter i Sverige inte heller särskilt nöjda med tiden de får av sin läkare vid de få tillfällen då de träffar denne enligt *tabell 10* nedan.

Tabell 10. Andel som håller med om att läkaren har tillräckligt med tid med patienten. Illustrativt urval av antal länder, %

Israel	97
Nederländerna	94
Schweiz	86
Frankrike	84
USA	83
Sverige	69

Källa: OECD, Health at a glance 2023. Illustrativt urval av länder.

10) OECD. Health at a glance 2023.

Vård och omsorg omfattar även andra aspekter som till exempel hur många som får äldreomsorg i någon form. Men även i det avseendet finns lågskatteländer som presterar bättre än Sverige, vilket visas i *tabell 11*.

Tabell 11. Andel över 65 år som får äldreomsorg. Illustrativt urval av antal länder, %

Israel	27,8
Schweiz	24,2
Sverige	15,7
Norge	14,6
Danmark	14,3
Australien	14,1
Nederländerna	11,7
USA	1,7

Källa: OECD, Health at a glance 2023. Illustrativt urval av länder.

! Sammantaget bekräftar detta partiella, men ändå representativa, urval av sjukvårdens kvalitetsmått att ett antal framgångsrika lågskatteländer ofta placerar sig i topp.

Sammantaget bekräftar detta partiella, men ändå representativa, urval av sjukvårdens kvalitetsmått att ett antal framgångsrika lågskatteländer ofta placerar sig i topp och högre än några av de högskatteländer som ofta påstås leverera bäst välfärd. För svensk del pekar jämförelserna också på några myter som präglar svenskt sjukvårdsdebatt och politik. En vanlig myt handlar om ständig brist på resurser och nedskärningar. Sanningen är att antal läkare har ökat kraftigt under de senaste 10 åren, medan antalet läkarbesök och vårdtillfällen har minskat.¹¹

SKR erkände detta i sin Ekonomirapport 2019: "Det faktum att antalet anställda i kommuner och regioner ökat med mer än 100 000 sedan 2014 visar att det finns en potential för effektiviseringar." [...] "Ett tydligt tecken på att kommuner och regioner haft relativt gott om resurser är den kraftiga ökningen av antalet handläggare inom administration."

En annat vanligt förekommande påstående som sannolikt är myt är att mer resurser bör flyttas till primärvården för att förbättra kontinuiteten. I själva verket har länder som ovan visades ligga i topp i olika kvalitetsmått, som Schweiz, Nederländerna och Luxemburg, bland de minsta andelarna av sjukvården i primärvården, medan Sverige snarare ligger i mitten.¹²

Men hur gör då en del lågskatteländer som Schweiz och Japan, som genomgående placerar sig i topp? I nästa avsnitt ges exempel på hur dessa länder lyckas utan att tumma på allas tillgång till vård av god kvalitet.

11) OECD Health at a glance 2023.

12) OECD Health at a glance 2023.

Lärdomar från vården i Schweiz och Japan

Hur gör då framgångsrika lågskatteländer? I detta kapitel beskrivs två system i länder som oftast ligger i topp när det gäller hälsa och vårdkvalitet.

Schweizisk sjukvård

Det vårdssystem som finns i Schweiz förtjänar att lyftas fram som ett föredöme, eftersom det genomgående lyckas väl med välfärdsleveransen. I grunden baseras systemet på privata försäkringar, som sedan 1996 har varit obligatoriska i hela Schweiz då man skapade ett konkurrensutsatt system över hela landet med universell täckning.¹³ Sedan dess måste alla som bor i Schweiz teckna en individuell privat sjukförsäkring. Offentliga, ideella och vinstdrivande aktörer står för utförandet.

Försäkringsbolagen får inte neka enskilda kunder möjlighet att teckna en standardförsäkring (men kan neka valfria tilläggsförsäkringar). Medan försäkringsbolagen inte får tjäna vinst på standardförsäkringen, har de möjlighet att göra vinst på de kompletterande försäkringar som erbjuds. Dessutom tillåts att medborgarna väljer en hög självrisk. Avgifterna och självriskerna tenderar dock att vara kopplade till inkomsten, så att låginkomsttagare normalt betalar mindre för sin vård än höginkomsttagare. Offentlig finansiering ges för invånare som saknar ekonomi för att själva teckna försäkring. De som har råd får välja självrisk som kan variera från motsvarande 3 000 kronor till mer än 25 000 kronor. Empirisk forskning har sedan länge visat att högre självrisk leder till mindre överutnyttjande av vård.

Att självrisken är självvald, normalt av de med bättre inkomster, innebär samtidigt att låginkomsttagare inte behöver dra sig för att söka vård. Därför hamnar Schweiz högt, ungefär på samma nivå som Sverige, vad gäller jämlikhet i vårdtillgång i Commonwealth Funds rankningar som refererats tidigare. Forskning har visat att

de som väljer högre egenavgifter också i högre utsträckning undviker att överkonsumera vård.

En följd av de valfria självriskerna är att ungefär en fjärdedel av schweizisk sjukvård finansieras med egenavgifter, mot 14 procent i Sverige. Ändå skiljer det inte mycket mellan hur stor andel av BNP som satsas på sjukvård i Sverige jämfört med Schweiz. Det betyder att Schweiz spar en del offentliga medel och därför kan ha lägre skatter.

Försäkringsbolag med många lågskattmedlemmar betalar in pengar till en utjämningsfond som subventionerar försäkringsbolag med höga risker. Förutom ålder och kön används sedan 2012 information om tidigare sjukhusvistelser. Vid samma tid gick Schweiz också över till styckprissättning (DRG) samt olika mekanismer för att säkra vårdkvaliteten. National Association for Quality Improvement in Hospitals and Clinics (ANQ) genomför till exempel löpande kvalitetsmätningar.

! I det schweiziska vårdssystemet driver konkurrensen mellan försäkringsbolag utvecklingen av de olika integrerade eller kontraktbaserade vårdlösningarna.

Den stora valfriheten ger de enskilda medborgarna omfattande möjlighet att inte bara välja vilken vårdgivare man ska besöka, utan även hur man vill att vården ska organiseras, vilket skapar starka incitament till utveckling. Genom att välja en kontraktstyrd vård i form av en HMO (Health Maintenance Organisation), en familjeläkarmodell eller en telemedicinmodell, begränsar patienten sin egen valfrihet, men kan å andra sidan få en lägre försäkringspremie eller bättre villkor i andra avseenden. Integrerad vård i form av HMO:er som innebär en integrering där primärvårdsläkarna arbetar som anställda i vårdor-

13) Beskrivningen här bygger i viss mån på Forum för Health Policy, 2017, och Lundbäck, 2022, <https://ratio.se/publikationer/schweiz-sjukvardssystem-effektiva-losningar-utan-central-styrning>.

ganisationen, blir allt vanligare.¹⁴ Telemedicin är en modell där användaren i första hand kontaktar ett callcenter som ger vidare instruktioner.

Över tid har andelen som väljer en alternativ modell, och därmed begränsar sin egen valfrihet, ökat betydligt. Kontraktstyrd vård tenderar att höja effektiviteten bland annat därför att det främjar effektiva vårdkedjor jämfört med om patienter shoppar runt helt fritt.¹⁵

Fler schweizare än svenskar får äldreomsorg. Av utförarna är ungefär två tredjedelar offentliga eller non-profit, medan en tredjedel är vinstdrivande. Det finns också ålderdomshem och vårdhem, det vi i Sverige kallar särskilt boende. Dessa kan vara av olika former; offentliga, ideella eller vinstdrivande. De vinstdrivande boendena får i allmänhet inte ta del av offentliga subventioner direkt. För de icke-vinstdrivande gäller att vårdtagarna står för boendekostnaderna om de har råd, annars finns en subvention.

! Fler schweizare än svenskar får äldreomsorg, men utan den svenska maxtaxan som subventionerar personer med högre inkomster med skattemedel.

Som jämförelse infördes i Sverige en så kallad maxtaxa, för vård och omsorg av äldre som begränsar avgifter för omsorgen (men inte för boendet) även för de patienter som har råd med högre avgifter. Detta, samt de högre egenavgifterna inom sjukvården, förklarar varför Schweiz kan satsa mer på sjukvård och äldreomsorg jämfört med Sverige samtidigt som de spenderar mindre skattepengar. Därtill leder den institutionella konkurrensen mellan försäkringsbolag, organisationen, och ersättningsformerna till en ständig effektivitetshöjning som bland annat förklarar de kortare väntetiderna och goda resultaten.

Ett antal analyser, som sammanfattas av Sanandaji och Heller Sahlgren (2019a), visar att Schweiz på flera sätt faktiskt har en mera jämlik tillgång till vården än Sverige. Den absoluta ojämlikheten i mortalitet efter utbildningsnivå bland män är ungefär lika hög i Schweiz som i Sverige. För kvinnor är ojämlikheten i mortalitet betydligt lägre i Schweiz. Bland den femtedel av befolkningen som har lägst inkomster i Schweiz

anger 66,6 procent att de har bra hälsa, vilket är något högre än de 63,6 procent i samma inkomstgrupp i Sverige. Bland höginkomsttagare, den femtedel av befolkningen som har högst inkomster, anger 86,1 procent i Sverige och 85,9 procent i Schweiz att de har bra hälsa. Klasskillnaden enligt detta mått är därmed högre snarare än lägre i Sverige. En tänkbar förklaring är att vården i Sverige i större utsträckning baseras på ransonering.

Japansk sjukvård

Japans lagstadgade sjukförsäkringssystem ger universell täckning. Det finansieras främst genom skatter, individuella premier och 30 procent självrisk med högkostnadsskydd för en rad sjukvårdsinsatser. Små barn och äldre med låg inkomst har lägre självrisknivåer, och det finns en årlig maxgräns för ett hushålls självrisk baserad på ålder och inkomst. Mer än 70 procent av befolkningen har också någon form av sekundär, frivillig, privat sjukförsäkring som spelar en kompletterande roll för till exempel tandvård och extra inkomst vid sjukdom. Egna utgifter står sammanlagt för 14 procent av hälso- och sjukvårdskostnader, ungefär detsamma som i Sverige.

Ett intressant inslag är att ungefär en tredjedel av medicinstudenter studerar vid privata medicinska högskolor där de också betalar högre avgifter. Så har Japan undvikit de rekryteringsproblemen som länder som Sverige lider av och som leder till en betydande import av läkare från andra länder.

! En tredjedel av medicinstudenter studerar vid privata medicinska högskolor vilket har undvikit läkarbrist.

Historiskt sett har det inte funnits någon institutionell eller finansiell skillnad mellan primärvård och specialiserad vård i Japan. Idén om "allmänpraktik" har utvecklats nyligen. Primärvård ges huvudsakligen på kliniker, med viss vård som ges på sjukhusens öppenvårdsmottagningar. De flesta klinikerna (83 procent år 2015) är privatägda och drivs av läkare eller av vårdföretag (vanligtvis kontrollerade av läkare). En mindre andel ägs av lokala regeringar, offentliga myndigheter och ideella organisationer.

14) Slutenvård på sjukhus ingår inte, men patientflödena kan styras genom remisstvång.

15) Vilket har visats i studier, till exempel Kreier och Zweifel, 2010.

Patienter behöver inte registrera sig hos en mottagning och det finns ingen strikt "gatekeeping". Regeringen uppmanar dock patienter att välja sina läkare och det förekommer extra avgifter för den första konsultationen på stora sjukhus. Akutsjukhus, både offentliga och privata, väljer om de ska få betalt strikt enligt traditionell avgift per behandling enligt nationell taxa eller enligt en betalningsmetod (DPC, Diagnosis procedure combinations), som är en fallbaserad klassificering liknande så kallade diagnosrelaterade grupper (DRG). De flesta akutsjukhus väljer DPC-metoden. Taxan revideras vartannat år av den nationella regeringen, efter formella och informella förhandlingar med intressenter.

! I Japan skapar bred användning av ett vidareutvecklat DRG-liknande ersättningsystem en kraftfull drivkraft för effektivisering.

Exemplen från Schweiz och Japan uppvisar många skillnader, men det finns också viktiga likheter utöver att båda uppnår goda resultat. Bland likheterna finns att båda har en mångfald av sjukvårdsutförare, varav många är privata

eller ideella. I Japan är en del av läkarutbildning privat. Både Japan och Schweiz har obligatoriska försäkringssystem med offentligt styrd omfördelning och reglering av premier. I såväl det schweiziska som det japanska vårdssystemet finns kraftfulla mekanismer för effektivisering. I Schweiz driver konkurrensen mellan försäkringsbolag utvecklingen av de olika integrerade eller kontraktbaserade vårdlösningarna. I Japan skapar bred användning av ett ersättningsystem baserat på diagnosrelaterade grupper drivkraft för effektivisering. Sverige upplevde samma utveckling när DRG-systemet infördes i början på 1990-talet. Sjukvårdsköerna försvann snabbt. Men sedan satte Sverige systemet ur funktion på olika sätt och köerna återkom relativt snabbt.

Både Schweiz och Japan rankas högt i OECD:s jämförelse av jämlikhet i vårdtillgänglighet (se Sanandaji och Heller Sahlgren 2019a och 2019b). Länder med högskattmodeller som Sverige har i teorin system som baseras mera på universalitet, men i praktiken är det mera ransonering som systemen förlitar sig på. Högutbildade navigerar ransonering bättre än lågutbildade. Att övergå mot system som är mera baserade på försäkringslösningar är möjligt samtidigt som jämlikheten i vårdens tillgänglighet bibehålls, eller rentav stärks.

Lågskatteländer lyckas bäst med PISA-resultaten

Ett vanligt motiv till höga skatter är att kunna finansiera en god utbildning för alla. De höga skatterna behövs för att vi ska ha råd med en skola i världsklass, heter det. Dock har Sveriges skolresultat över tid rasat, samtidigt som övergången till en elevledd pedagogik har skett. Finland följde efter Sveriges resa från lärarledd till elevledd pedagogik, varför fallet i skolresultat har kommit senare där.

Om man rensar för utrikesfödda och de som har utrikesfödda föräldrar blir resultaten i Sverige både bättre och mera jämlikt fördelade. Utmaningarna är delvis resultatet av migration och misslyckad integration. Även andra länder i världen har dock utmaningar med att vissa grupper, till exempel flyktingar och barn till flyktingar, klarar skolan dåligt. Länder med höga skatter och generös offentlig välfärd tenderar att ha en annan form av attraktion för utrikesfödda (attrahera mindre de som är mest ambitiösa) och har för migranterna på plats mindre drivkrafter till integration genom arbete och utbildning. Denna bristande integration påverkar sedan i nästa generation barnens förutsättningar. Dessutom har länder med lägre skattekvot långsiktiga drivkrafter dels i skolan, också för att elever och föräldrar ska ha preferens för tuff lärarledd undervisning. Det är inte en slump att Sverige har gått mot elevledd pedagogik, som minskar arbetsbördan i skolan men också leder till sämre skolresultat, historiskt i samband med Sveriges utveckling från en lågskattestat till en högskattestat.¹⁶

Idag är en förebild i stället Estland, som satsar ungefär hälften så mycket per elev som Sverige. Men som med dessa resurser lyckas få bättre utfall i samtliga tre PISA-ämnen än Sverige och Finland. Resultaten i Estland är dessutom mera jämlikt fördelade. Anledningen är att landet har samma välfungerande lärarledda undervisning som så länge tjänade Sverige och Finland väl.

En hypotes till varför skolresultaten har dalat i Sverige och numera även i Finland, är att den elevledda pedagogiken är mera i linje med ett

ekonomiskt system där belöningen för arbete är mindre. Om föräldrarna vet att deras barn kommer växa upp i ett land med höga skatter och generösa bidrag, där belöningen för att ha pluggat hårt till ett bra jobb är mindre, kan de vara mera intresserade av att främja en elevledd pedagogik som upplevs leda till mindre stress för barnen. Denna teori är en tänkbar förklaring till den utveckling som har skett i Sverige, där också normerna om arbete och ansvar har underminerats över tid.

Eleverna i lågskatteländerna Japan, Sydkorea, Kanada, Irland och Australien klarar sig genomgående bättre i PISA-ämnena matematik, läsförståelse, liksom naturvetenskapliga ämnen. Länderna med lägre skatter har klättrat och gått om Sverige – vilket är rimligt då föräldrarna och barnen vet att bra utbildning lönar sig mest i lågskatteländer.

Resultaten av de internationella jämförelserna visas i *tabell 12*. För området utbildning i vårt välfärdsindex är det mycket tydligt att lågskatteländerna lyckas bäst med välfärden. I topp hamnar Japan och Sydkorea, två lågskatteländer som över lag har goda välfärdsutfall. Kanada, Irland och Australien hamnar också på topp 5 listan. De fem länderna som lyckas bäst med utbildning är samtliga lågskatteländer. Eleverna i lågskatteländerna Japan, Sydkorea, Kanada, Irland och Australien klarar sig genomgående bättre i PISA-ämnena matematik, läsförståelse, liksom naturvetenskaper. Länderna med lägre skatter har klättrat och gått om Sverige.

16) Se vidare diskussion i Heller Sahlgren och Sanandaji (2019).

Tabell 12. Utfall i dimensionen Utbildning

	Genomsnitt betyg (skala 1–10) för dimensionen Utbildning	PISA Matematik 2022	PISA Läsförståelse 2022	PISA Naturvetenskap 2022	Utgifter för all utbildning som andel av BNP 2020	...varav offentliga utgifter som andel av BNP	Skatter som andel av BNP, genomsnitt sedan 2010
1 Japan	10	536	516	547	4,1	3	30% (låg)
2 Sydkorea	9,2	527	515	528	5,1	5,3	26% (låg)
3 Kanada	7,7	497	507	515	6	4,6	33% (låg)
4 Irland	7,5	492	516	504	3,2	2,9	24% (låg)
5 Australien	6,8	487	498	507	7,3	5,8	27% (låg)
6 Schweiz	6,7	508	483	503	6	5,6	27% (låg)
7 Nya Zeeland	6,6	479	501	504	5,4	4,6	32% (låg)
8 Finland	6,6	484	490	511	5,4	5,3	43% (hög)
9 UK	6,5	489	494	500	5,3	3,9	33% (låg)
10 USA	6,2	465	504	499	6,1	4,2	25% (låg)
11 Danmark	6,2	489	489	494	5,7	5,3	46% (hög)
12 Sverige	5,9	482	487	494	5,6	5,4	43% (hög)
13 Österrike	5,7	487	480	491	4,9	4,6	42% (hög)
14 Belgien	5,7	489	479	491	6	5,7	43% (hög)
15 Tyskland	5,4	475	480	492	4,6	4	38% (medelhög)
16 Nederländerna	5	493	459	488	5,3	4,3	38% (medelhög)
17 Frankrike	5	474	474	487	5,4	4,6	45% (hög)
18 Portugal	4,9	472	477	484	4,9	4,1	34% (låg)
19 Italien	4,9	471	482	477	4,2	3,8	43% (hög)
20 Spanien	4,9	473	474	485	5	4,9	34% (låg)
21 Norge	4,7	468	477	478	6,8	0,1	40% (medelhög)
22 Island	2	459	436	447	6,3	6	36% (medelhög)
23 Grekland	1,1	430	438	441	3,6	3	38% (medelhög)

Källor: Data över utfall i arbetslöshet, hälsa och utanförskap är olika indikatorer från Världsbankens WDI-indikatorer över mänsklig utveckling. Skattebördan och data över utfall i den internationella PISA-undersökningen kring skolresultat är från OECD. Det är genomsnittliga siffror för 2010–2022 eller senast tillgängliga år som ligger som grund för beräkningarna, förutom PISA som är från 2022 års undersökning. Utfallet i varje välfärdsmått har beräknats så att landet i topp får betyget 10, landet i botten betyget 1, och övriga betygsätts utifrån avståndet till toppen och botten. Varje dimension anger genomsnittligt betyg för de tre mått som ingår i dimensionen. Det samlade betyget anger genomsnittet av de fyra dimensionerna. Utgifter som andel av BNP för värden anges som kompletterande data, ej del av beräkningarna för dimensionen.

I *tabell 12* visas även utgifter för utbildning som andel av BNP och även offentliga utgifter. Enligt vår analys, som inte visas här, så råder inget samband mellan resurserna som länder satsar på utbildning och utfallen. Omfattande tidigare forskning på skolnivå har också visat att resurserna spelar en liten roll jämfört med undervisningsmetoderna.¹⁷

De fem länderna som lyckas bäst med utbildning är samtliga lågskatteländer.
 ● Eleverna i Japan, Sydkorea, Kanada, Irland och Australien klarar sig genomgående bättre i PISA-undersökningarna.

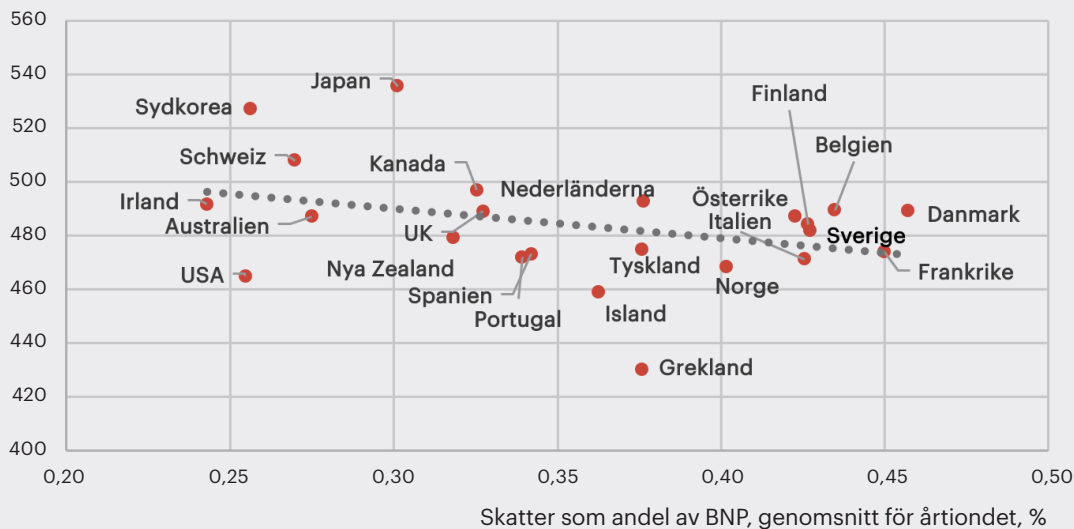
I figurerna nedan visas resultaten av det senaste globala PISA-testet som genomfördes 2022, som mäter 15-åringars kunskaper och färdigheter inom matematik, läsförståelse, respektive naturvetenskap. Det är tydligt i alla tre ämnen att lågskatteländerna lyckas bäst med utbildning. Data talar sitt tydliga språk.

En systematisk genomgång av forskningslitteraturen kring skolreformerna under de senaste decennierna finns i Blix och Jordahl (2021). Även om det inte är helt lätt att fastslå varför skolresultaten har dalat i Sverige, så får det anses vara belagt att orsaken varken är brist på resurser, den långsamt ökande andelen av privata utförare av skolverksamheten eller det faktum att en del av dessa är vinstdrivande.

I stället verkar orsakerna vara pedagogiska modevågor, introduktionen av en svajig läroplan, fler elever som inte har svenska som modersmål och inte minst lärares allt svagare möjligheter att upprätthålla arbetsro i klassrummen. OECD skriver i samband med PISA-undersökningen att många elever i Sverige studerar i ett disciplinärt klimat som inte är gynnsamt för lärande.¹⁸ År 2022 rapporterade cirka 30 procent av eleverna i Sverige att de inte kan arbeta bra under de flesta eller alla lektioner, vilket kan jämföras med OECD-genomsnitt på 23 procent). I Sverige svarar 58 procent av eleverna att de inte lyssnar på vad läraren säger, vilket är klart högre än OECD-genomsnittet på 30 procent.

Figur 5. Genomsnittliga PISA-resultat Matematik 2022

Resultat i Matematik, PISA 2022

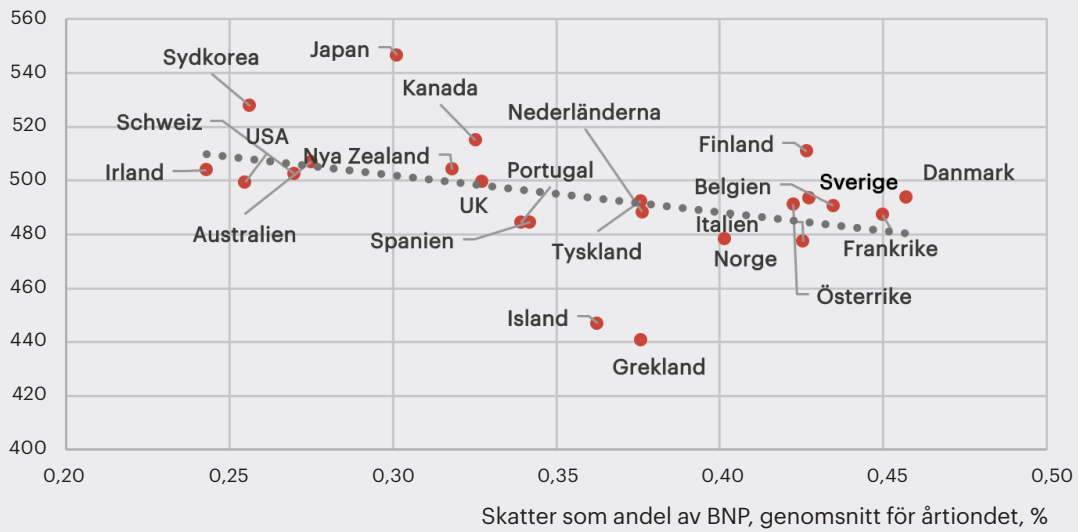
Källa: PISA-data samt skatter som andel av BNP från OECD.

17) Den mest namnkunniga forskaren Hanushek (1994) diskuterar studier som förefaller visa ett starkare samband mellan resurser och utfall.

18) <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/country-notes/sweden-de351d24/>

Figur 6. Genomsnittliga PISA-resultat Naturvetenskap 2022

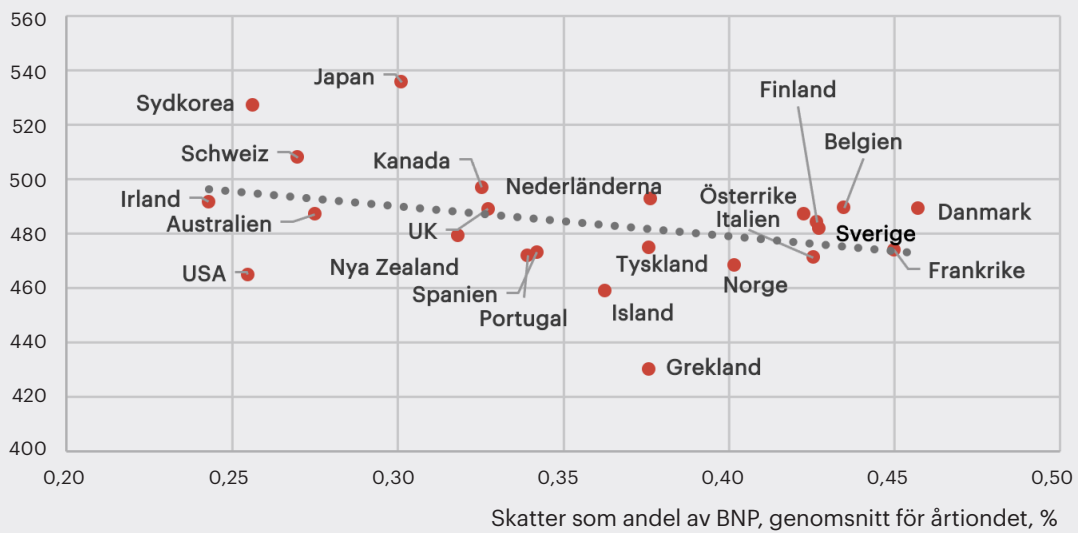
Resultat i Naturvetenskap, PISA 2022

Källa: PISA-data samt skatter som andel av BNP från OECD.

Figur 7. Genomsnittliga PISA-resultat Läsförståelse 2022

Resultat i Läsförståelse, PISA 2022

Källa: PISA-data samt skatter som andel av BNP från OECD.

En av världens främsta skolforskare, Eric A. Hanushek, har varit en skarp kritiker av hur offentliga medel spenderas på utbildning och avkastningen på den investeringen. Hans arbete citeras ofta för att ifrågasätta den offentliga skolans förespråkares krav på fler resurser. Men Hanushek menar att mer pengar visserligen skulle kunna förbättra elevernas resultat, men inte genom att bara tillföra pengar och förvänta dig att bra resultat ska komma ut.¹⁹ För att nå framgång krävs rätt användning av pengarna och ett utbildningssystem som organiserar sig i enlighet med vad forskningen har visat.

Estländsk utbildning

Estland fortsätter att förbättra sina resultat och har klättrat ungefär tio placeringar i PISA under de senaste tio åren. Nu har landet Europas bästa resultat i läsförståelse, naturvetenskap och matematik. Dessutom förbättras kvaliteten för de svagaste eleverna, vars andel nu är avtagande. Ändå investerar Estland mindre än många andra länder i utbildning. Skolbyggnaderna är snarast något ålderstigna, klasserna normalstora och lärarlönerna är inte exceptionellt höga.

Skolorna är huvudsakligen offentligt finansierade. Det finns statliga, kommunala och elva procent privata grundskolor. Föräldrar och elever

väljer skola, och antagningen sker ofta utifrån betyg. Privata skolor har rätt att komplettera sin budget med avgifter från föräldrarna.

Alla skolor har stor autonomi. Skolor kan anställa vilka lärare de vill och bestämma lärarnas löner och ha speciella profilämnen. Skolor har också rätt att nivågruppera när de tycker att det är effektivt. På det sättet blir även de offentliga skolorna en slags kombination av kommunala och friskolor.

Läroutbildningen ger rejält med ämneskunskap och betonar didaktik samt it-färdighet.

Lärarna har i sin tur stort inflytande på kursernas utformning och metoder de vill använda. Skolbyråkratin hålls kort, delvis effektiviserad av smart digitalisering. Både grundskolan och gymnasiet avslutas med en nationell examen. Däremellan finns kunskapskontroller av resultaten efter tredje och sjätte klass. Estland lyckas, något förenklat, genom att ha ett skolsystem som påminner om det som tidigare fanns i Sverige. Dessutom motiveras eleverna mer att studera i lågskatteländer som belönar utbildning i större utsträckning.

Sammantaget uppvisar utbildningssektorn samma mönster som de övriga välfärdsområdena. Högskatteländer har sackat efter, medan en rad lågskatteländer kniper topplaceringarna.

19) Se till exempel <https://hanushek.stanford.edu/opinions/does-money-matter-after-all>

Tabell 13. Utfall i dimensionen Arbetslöshet

	Genomsnitt betyg (skala 1–10) för dimensionen Arbetslöshet	Arbetslöshet lågutbildade (%), genomsnitt sedan 2010	Arbetslöshet medelutbildade (%), genomsnitt sedan 2010	Arbetslöshet högutbildade (%), genomsnitt sedan 2010	Skatter som andel av BNP, genomsnittet sedan 2010
1 Sydkorea	9,7	2,7%	3,3%	3,7%	26% (låg)
2 Japan	9,6		4,0%	2,8%	30% (låg)
3 Norge	9,3	8,2%	3,3%	2,3%	40% (medelhög)
4 Island	9,1	7,5%	4,3%	3,0%	36% (medelhög)
5 Tyskland	8,9	10,3%	4,1%	2,3%	38% (medelhög)
6 Schweiz	8,8	8,5%	4,6%	3,3%	27% (låg)
7 Nederländerna	8,8	8,4%	5,0%	3,2%	38% (medelhög)
8 Nya Zeeland	8,7	7,7%	5,8%	3,3%	32% (låg)
9 Australien	8,4	10,4%	5,6%	3,2%	27% (låg)
10 Österrike	8,4	11,5%	4,8%	3,3%	42% (hög)
11 UK	8,3	10,4%	6,5%	3,3%	33% (låg)
12 Danmark	8,2	10,2%	5,4%	4,5%	46% (hög)
13 USA	8,1	9,2%	8,0%	3,7%	25% (låg)
14 Belgien	7,6	13,7%	7,2%	4,0%	43% (hög)
15 Kanada	7,0	14,1%	8,5%	5,4%	33% (låg)
16 Sverige	6,9	20,1%	6,3%	4,2%	43% (hög)
17 Finland	6,8	16,7%	8,6%	4,6%	43% (hög)
18 Italien	6,7	13,7%	9,8%	6,1%	43% (hög)
19 Frankrike	6,6	15,8%	9,5%	5,6%	45% (hög)
20 Portugal	6,4	10,9%	11,5%	7,7%	34% (låg)
21 Irland	6,3	15,4%	11,6%	5,5%	24% (låg)
22 Spanien	2,4	26,3%	19,1%	11,4%	34% (låg)
23 Grekland	1,6	21,8%	22,5%	15,1%	38% (medelhög)

Källor: Data över utfall i arbetslöshet, hälsa och utanförskap är olika indikatorer från Världsbankens WDI-indikatorer över mänsklig utveckling. Skattebördan och data över utfall i den internationella PISA-undersökningen kring skolresultat är från OECD. Det är genomsnittliga siffror för 2010–2022 eller senast tillgängliga år som ligger som grund för beräkningarna, förutom PISA som är från 2022 års undersökning. Utfallet i varje välfärdsmått har beräknats så att landet i topp får betyget 10, landet i botten betyget 1, och övriga betygsätts utifrån avståndet till toppen och botten. Varje dimension anger genomsnittligt betyg för de tre mått som ingår i dimensionen. Det samlade betyget anger genomsnittet av de fyra dimensionerna.

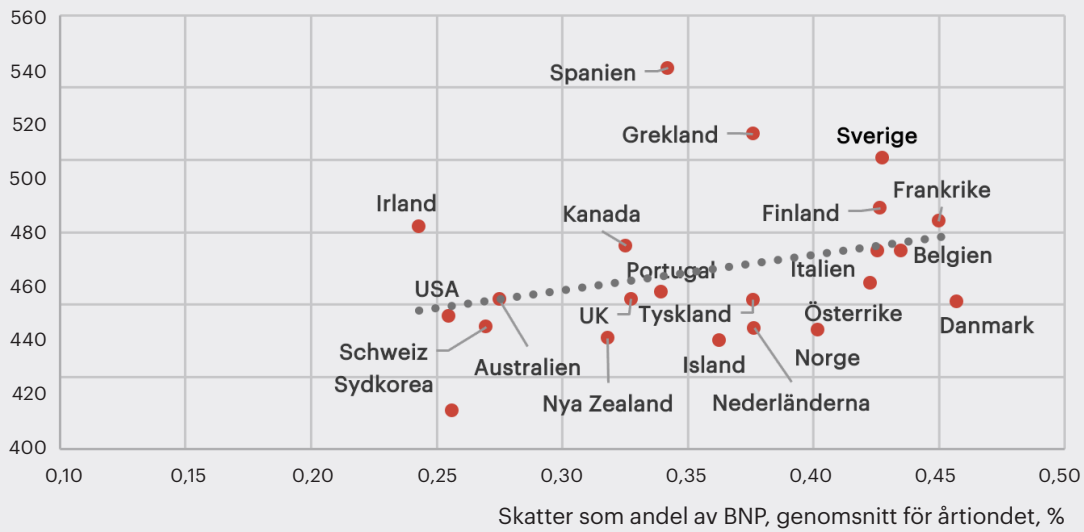
Om det finns en avtalad eller lagfäst minimilön kan det, enligt den ekonomiska forskningen på området, lätt bli så att arbetstagare med låg produktivitet inte är anställningsbara.²² Denna effekt kan vara större än den motverkande, att högre skatteintäkter ger råd för omställningsåtgärder och utbildning vid arbetslöshet.

Dessutom kan höga skatter och de höga bidrag som de kombineras med skapa en fattigdomsfälla, där individer lätt fastnar i ett bidragsberoende. Särskilt ensamstående föräldrar med små barn kan hamna i ett läge där övergång från bidrag till arbete inte ens lönar sig. Då kanske de

22) Se till exempel forskningsgenomgången i OECD, 2011.

Figur 8. Arbetslöshet lågutbildade, genomsnitt sedan 2010

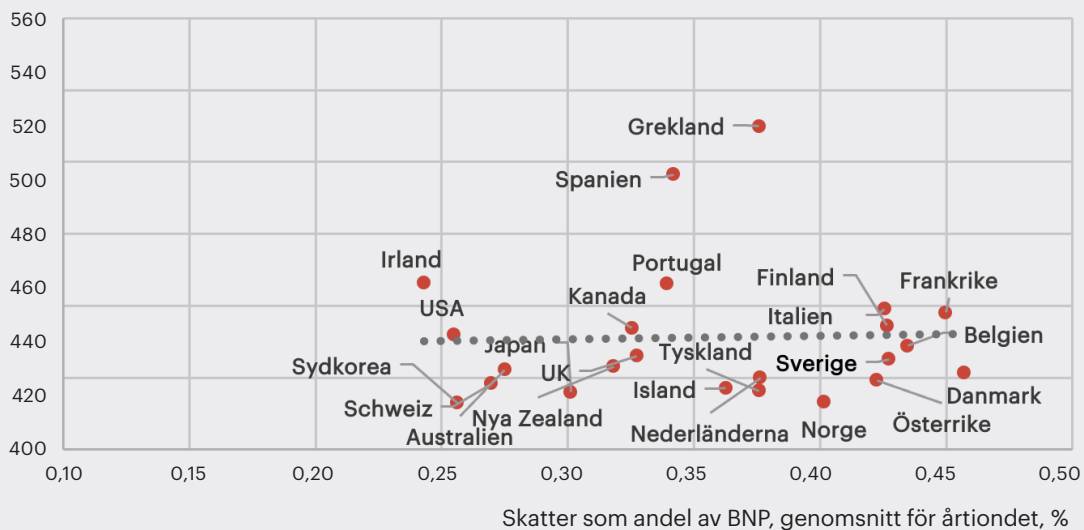
Arbetslöshet lågutbildade, i genomsnitt för åren 2010–2022

Källa: Arbetslöshetsdata från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

Figur 9. Arbetslöshet medelutbildade, genomsnitt sedan 2010

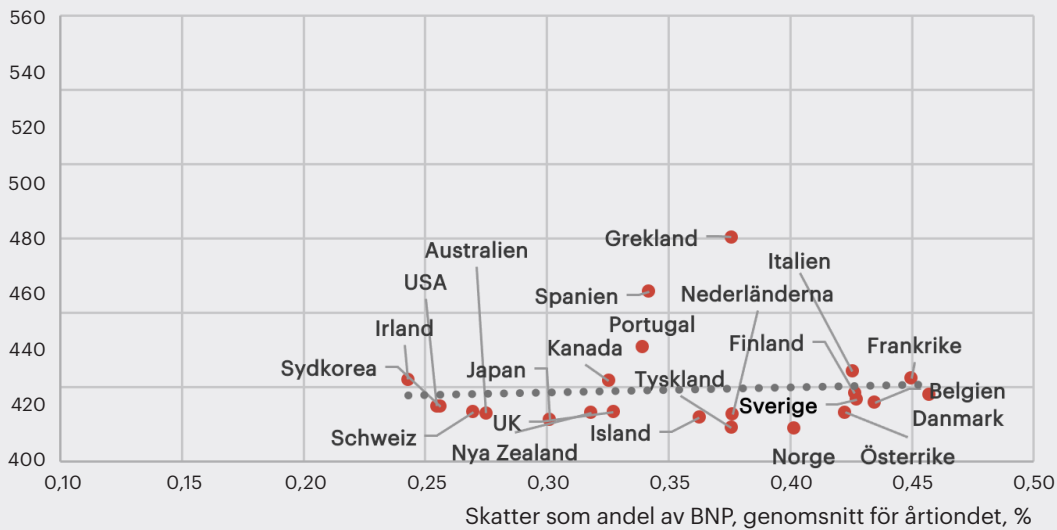
Arbetslöshet medelutbildade, genomsnitt för åren 2010–2022

Källa: Arbetslöshetsdata från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

Figur 10. Arbetslöshet högutbildade, genomsnitt sedan 2010

Arbetslöshet högutbildade, genomsnitt för åren 2010–2022

Källa: Arbetslöshetsdata från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

söker arbete, men i praktiken ratar jobb till vanliga ingångslöner som netto inte ger ett tillskott.

Fördelen med höga skatter kan sägas vara att resurser finns för arbetsmarknadspolitiska insatser, medan fördelen med låg beskattning är att det lönar sig mer att arbeta. På det stora hela är det uppenbart att lågskattepolitik bäst bidrar till att skapa en hållbar situation på arbetsmarknaden, med låg arbetslöshet. Låg arbetslöshet bland personer med låg utbildning är också avgörande för att undvika utanförskap och ojämlikhet.

Utanförskap i snitt lägre i högskatteländer

Utanförskap är det sista området som studeras i vårt index av välfärdens utfall. Från Världsbankens data över mänsklig utveckling (Human Development Indicators) har tre mått av utanförskap hämtats in. Det första måttet är andelen som har en svag förankring på arbetsmarknaden,, det andra är andelen som lever i materiell fattigdom (ett köpkraftsjusterat mått), det tredje är passiva unga (som vare sig jobbar eller studerar). Det finns naturligtvis många andra relevanta mått på utanförskap, men dessa tre är tillgängliga för många länder och över tid på ett standardiserat sätt. Relationen till andra jämlikhetsmått behandlas senare i detta kapitel.

Utanförskap är den enda av de fyra områdena där högskatteländer i snitt har något bättre utfall, medan lågskatteländer i stället har bättre utfall i områdena arbetslöshet och utbildning, samt marginellt bättre utfall i hälsa. Norge och Tyskland, med medelhöga skatter, hamnar i topp med ett litet utanförskap, följt av Danmark, med höga skatter, på tredjeplats. Lågskattelandet Japan hamnar på fjärdeplats, följt av Island med medelhöga skatter. Sverige rankas strax utanför topp 5, på 6:e plats (se tabell 14).

Utanförskap är den enda av de fyra dimensionerna där högskatteländer i snitt har något bättre utfall. Men några lågskatteländer klarar sig bättre än Sverige.

Andelen passiva unga är det enda måttet och det enda området där Japan och Sydkorea inte tar silver- och guldplatserna. Här presterar i stället Nya Zeeland (låga skatter) bäst, följt av Norge (medelhöga skatter), Tyskland (medelhöga skatter), Danmark (höga skatter) och Japan (låga skatter). Sverige rankas på 7:e plats.

Avseende måttet "svag förankring på arbetsmarknaden" är utfallet för högskatteländerna bättre. Sydkorea, som annars ligger bra till, klarar sig sämre här, särskilt då många anställda har en svag förankring på arbetsmarknaden, framför

allt avseende deltidsarbetande kvinnor, unga och äldre.

När det gäller andelen i materiell fattigdom ligger hela 15 länder bättre till än Sverige, med lågskattelandet Schweiz i topp.

Figureerna 11 och 12 nedan visar andelen som ha en svag förankring på arbetsmarknaden och andelen passiva unga. Andelen som har en svag förankring på arbetsmarknaden tenderar att vara lägre i länderna med högre skatter. Dock har lågskattelandet USA den lägsta andelen anställda med svag förankring på arbetsmarknaden, medan andelen är högst i Sydkorea som också har låga skatter. Lågskatteländerna Australien och Japan ligger också nära den svenska nivån. Det kan hända att andelen anställda med svag förankring inte i första hand styrs av skattenivåer, utan till exempel av hur långt kommen kvinnors deltagande på arbetsmarknaden är, särskilt under småbarnsåren, samt hur anställningsförhållanden för deltidsarbetande pensionärer och unga regleras. Oavsett så är det ingalunda så att låga skatter automatiskt leder till sämre förankring på arbetsmarknaden.

Andelen passiva unga har inget tydligt samband med skattebördan. Som visas i figur 12 är ungefär lika hög andel unga passiva i högskatteländerna som lågskatteländerna. Det är rimligt att tänka sig att högskattesystem å ena sidan bidrar till aktivering av passiva unga (arbetsmarknadsinsatser) och delvis passiviserar unga (bidrag och höga skattetrösklar fångar in en del i beroendeställning).

Andelen som lever i materiell fattigdom är också i snitt något lägre i länder med höga skatter, vilket visas i figur 13. Dock ligger åtskilliga lågskatteländer väsentligt bättre till än Sverige, som till exempel Schweiz, Island, Storbritannien och Kanada. Många klarar sig också något bättre än Sverige, som Japan, Irland och Australien, vilka samtidigt är länder med låga skatter, som har samma eller lägre nivå av befolkningen i materiell fattigdom (mindre än 6,85 USD 2017 köpkraftskorrigerad per dag) än Sverige.

Tabell 14. Utfall i dimensionen Utanförskap

	Genomsnitt betyg (skala 1–10) för dimensionen Utanförskap	Anställda med svag förankring på arbetsmarknaden, genomsnitt sedan 2010	Andel i materiell fattigdom (mindre än 6,85 USD 2017 per dag, PPP), genomsnitt sedan 2010	Andel passiva unga, genomsnitt sedan 2010	Skatter som andel av BNP, genomsnittet sedan 2010
1 Norge	9,1	5,00%	0,5%	5%	40% (medelhög)
2 Tyskland	8,8	6,00%	0,30%	7%	38% (medelhög)
3 Danmark	8,8	5,30%	0,40%	7%	46% (hög)
4 Japan	8,6	8,70%	1,00%	4%	30% (låg)
5 Island	8,5	9,70%	0,30%	5%	36% (medelhög)
6 Sverige	8,3	6,60%	1,10%	7%	43% (hög)
7 Nederländerna	8,3	12,40%	0,30%	5%	38% (medelhög)
8 Finland	8	9,70%	0,20%	9%	43% (hög)
9 Schweiz	8	10,40%	0,10%	9%	27% (låg)
10 Frankrike	7,6	7,40%	0,30%	13%	45% (hög)
11 Nya Zeeland	7,6	16,60%		1%	32% (låg)
12 Belgien	7,6	10,50%	0,40%	11%	43% (hög)
13 Australien	7,5	8,80%	1,00%	10%	27% (låg)
14 Österrike	7,4	9,10%	0,90%	11%	42% (hög)
15 USA	7,2	4,40%	1,80%	13%	25% (låg)
16 UK	6,9	12,70%	0,70%	12%	33% (låg)
17 Kanada	6,9	10,70%	0,80%	13%	33% (låg)
18 Irland	6,6	11,40%	0,90%	14%	24% (låg)
19 Sydkorea	5,6	20,30%	1,70%		26% (låg)
20 Portugal	5,4	14,10%	3,40%	11%	34% (låg)
21 Spanien	5,2	11,70%	3,10%	15%	34% (låg)
22 Italien	3,7	17,50%	3,00%	20%	43% (hög)
23 Grekland	1,5	27,10%	5,60%	17%	38% (medelhög)

Källor: Data över utfall i arbetslöshet, hälsa och utanförskap är olika indikatorer från Världsbankens WDI-indikatorer över mänsklig utveckling. Skattebördan och data över utfall i den internationella PISA-undersökningen kring skolresultat är från OECD. Det är genomsnittliga siffror för 2010–2022 eller senast tillgängliga år som ligger som grund för beräkningarna, förutom PISA som är från 2022 års undersökning. Utfallet i varje välfärdsått har beräknats så att landet i topp får betyget 10, landet i botten betyget 1, och övriga betygsätts utifrån avståndet till toppen och botten. Varje dimension anger genomsnittligt betyg för de tre mått som ingår i dimensionen. Det samlade betyget anger genomsnittet av de fyra dimensionerna.

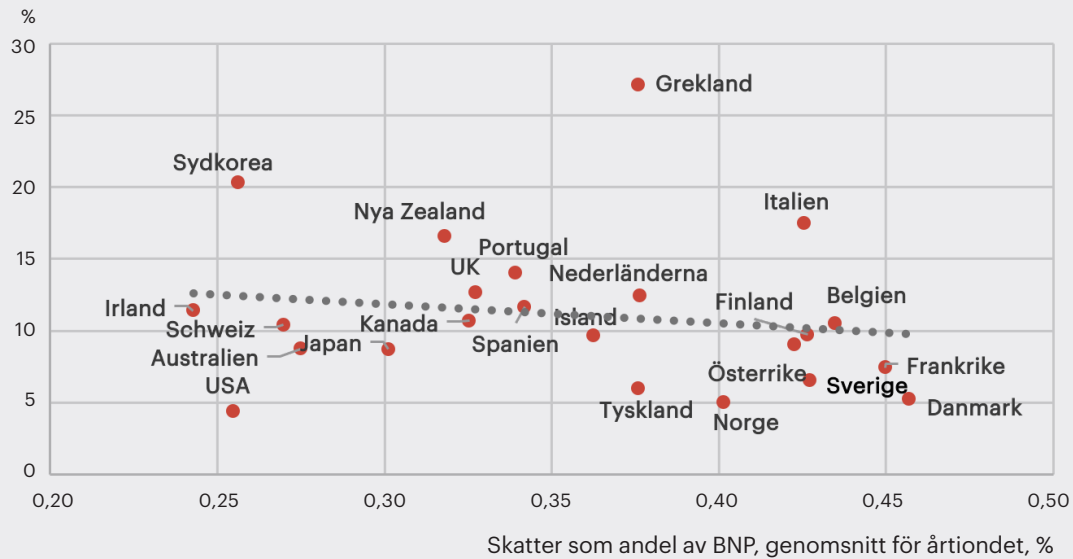
Jämlikhet och fattigdom

I Sverige har jämlikhet betraktats som en central aspekt av ett välfärdssamhälle. En vanlig fördom är att utökad marknadsekonomi och lägre skatter automatiskt för med sig större ojämlikhet eftersom mindre pengar står till buds för omfördelning. Detta samband ifrågasätts dock nu av en rad olika ansatser i senare års forskningslitteratur.

Några undersöker hur ekonomisk frihet påverkar grupper med olika inkomster. Ekonomisk frihet mäts med ett index som inkluderar skattestrycket, men också rättssäkerhet, effektiviteten i offentlig sektor och marknadens öppenhet. I tidigare studier var resultaten spretiga och byggde i huvudsak på korrelationer. De senaste mest övertygande studierna, nu med mer omfattande

Figur 11. Andel med svag förankring på arbetsmarknaden, genomsnitt sedan 2010

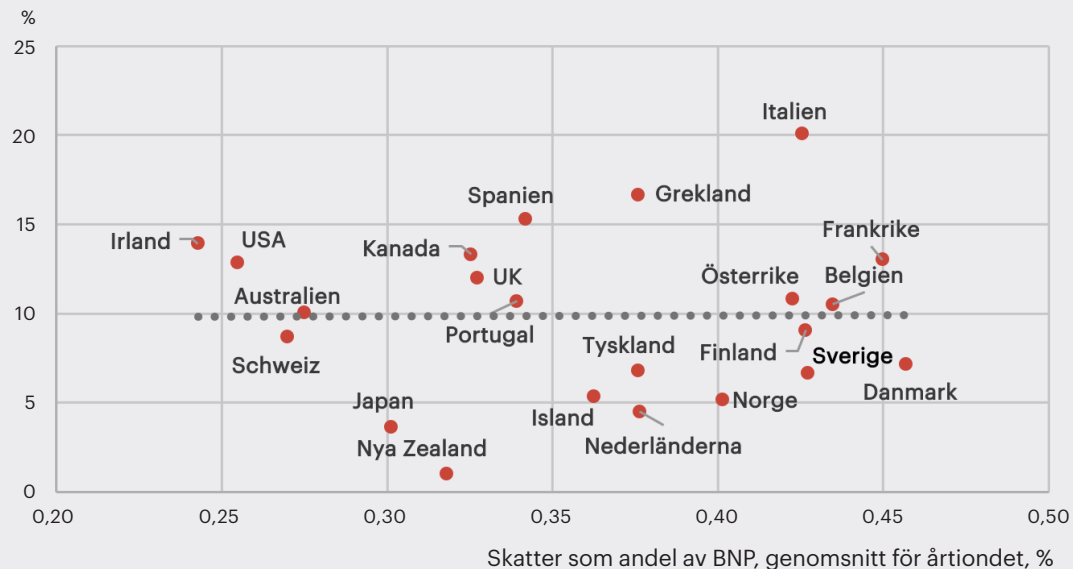
Anställda med svag förankring på arbetsmarknaden, genomsnitt 2010–2022

Källa: Andel med svag förankring på arbetsmarknaden från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

Figur 12. Andel passiva unga, genomsnitt sedan 2010

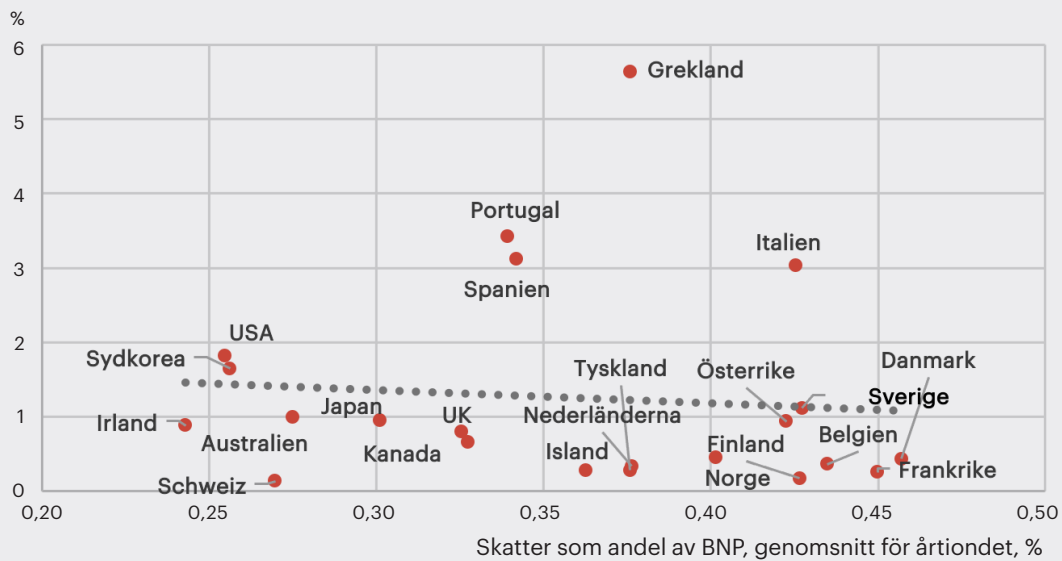
Andel passiva unga (vare sig studerar eller jobbar), genomsnitt 2010–2022

Källa: Andel passiva unga från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

Figur 13. Andel i materiell fattigdom, genomsnitt sedan 2010

Andel i materiell fattigdom (mindre än 6,85 USD 2017 per dag, PPP), genomsnitt 2010–2020

Källa: Andel i materiell fattigdom från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

data, finner att samtliga inkomstgrupper vinner ungefär lika mycket på ökad ekonomisk frihet.²³ Denna effekt kvarstår även för de tre komponenterna av ekonomisk frihet var för sig – institutionernas kvalitet, policykvalitet och mindre offentlig sektor.

! Ökad ekonomisk frihet, till exempel lägre skatter, ökar inkomster lika mycket för alla inkomstgrupper.

Även bredare välfärdsindex, såsom Social Progress Index (SPI), uppvisar en nära korrelation med indexet för ekonomisk frihet. SPI omfattar 54 indikatorer för hur människors grundläggande sociala och miljömässiga behov tillgodoses, såsom hälsa, boende, hygien, jämlikhet, integration, hållbarhet och säkerhet.²⁴

I Sverige har inkomster, exklusive kapitalinkomster, blivit mer jämlika under de senaste femton åren. Ett viktigt skäl tycks vara att fler har

kommit i arbete efter en rad reformer som stärkt arbetslinjen. En viktig faktor för inkomstjämlighet är hur arbetsmarknaden påverkas av ekonomisk frihet. I forskningen är ett genomgående resultat att rätt sorts skattesänkning kan öka tillväxt och under rätt förutsättningar även sysselsättningsgraden, vilket ofta hjälper de svagaste på arbetsmarknaden att komma i arbete och öka sina inkomster. Högre och felkonstruerade bidrag å andra sidan kan låsa in allt större grupper i så kallade fattigdomsfällor, i vilka många inte kan öka sina inkomster genom att börja arbeta. Över tid riskerar allt större grupper att fastna i en tillvaro med låga inkomster.

Under senare år har också forskningen påpekat allt fler problem med att jämföra jämlikhet mellan länder och över tid.²⁵ I Sverige studerar till exempel allt fler unga på högskola. Under tiden har de låga inkomster, men de flesta tjänar desto mer senare i livet. I statistiken ser det då ut som att inkomstjämligheten ökar, så som det mäts varje enskilt år. Men är det verkligen ett tecken på att samhället har blivit mer ojämnt?

23) Till exempel i Bergh och Bjørnskov, 2021, är skillnader mellan hur mycket olika inkomstgrupper vinner på ekonomisk frihet inte statistiskt signifikanta.

24) SPI byggs på skrifter av ekonomipristagarna Amartya Sen och Joseph Stiglitz. <https://www.socialprogress.org/index/global/results>

25) Se till exempel Finanspolitiska rådet (2024).

Ett annat exempel är att bostadspriser har ökat kraftigt. När någon säljer sin bostad så registreras det året en stor reavinst för denna person. Men han eller hon kan inte köpa en större bostad för det. I statistiken registreras en stor ökning av ojämlikheten i den totala inkomsten inklusive kapitalinkomster, vilket också skett i Sverige.²⁶ Men det kan ifrågasättas om samhället blivit mer ojämlikt.

Även invandring och flyktingmottagning har effekten att statistiken registrerar mer ojämna inkomster trots att de som invandrat upplevt betydligt större inkomstlyft än de inhemska födda. Hur skall man tolka det? Eller för den delen

om sänkningar av förmögenhets- och arvskatter får fler av de rikaste att flytta tillbaka till Sverige? Spridningen av välstånd och inkomster i sig är inte ett tydligt välfärdsåtgång, men däremot påverkar det välfärden om till exempel låginkomsttagare inte har tillgång till god utbildning eller god vård. Arbetsmarknadens funktionssätt påverkar hur hög arbetslösheten är, särskilt för lågutbildade är detta en viktig fråga. En särskilt viktig aspekt för samhällsgrupper med låga inkomster är hur utsatta de är för brottslighet och bostadsbrist. Där visar det sig att högskatteländer inte klarat utmaningen väl, vilket nästa kapitel fördjupar sig i.

26) Roine och Waldenström, 2011.

Fördel lågskatteländer – förebygger sociala problem

En hypotes är att länder som har varit mer benägna att höja skatter har varit mindre inställda på att förebygga sociala utmaningar som i ett senare skede ökar kostnader eller tvingar fram neddragningar i välfärden på andra områden. Ett sådant samband skulle kunna bero på att länder där befolkningen tydligare motsätter sig skattehöjningar mer medvetet tvingas planera välfärd utifrån en snävare budgetrestriktion. Då kan förebyggande insatser te sig mer angelägna. En annan förklaring kan vara att väljare som röstat för högre skatter och mer generös välfärd har varit mindre bekymrade om utformning av välfärden riskerar att ge kostnadsdrivande effekter i framtiden.

Varningar för utsatta områden togs inte på allvar

Ett mått som fångar flera områden av sociala problem som inte hejdats i tid är dödligheten bland unga män i åldern 20–30, som i Sverige har klättrat till en av de högsta nivåerna inom EU. Det rymmer skjutningar, knarköverdoser, självmord och trafikdödlighet vilka i sin tur utgör toppen av ett isberg av sociala problem som delvis uppstår i utsatta områden där många människor med utmaningar koncentreras. I tabellen nedan illustreras detta med mortaliteten bland 25-åringa män år 1970 och 2021 som är den senaste siffran från FN:s databas. Som synes ligger USA konstant högt. Att färre mord sker har vägts upp av opioidvågen och fortsatt många trafikdöda. Sverige har visserligen varit mycket framgångsrikt när det gäller att minska trafikdöda som i många länder bidrar till dödlighet bland unga, men det har inte räckt för att kompensera för den höga dödligheten av de andra orsakerna.

! En del lågskatteländer har pressat ner unga mäns mortalitet mest. Högskatteländer Frankrike och Sverige har inte lyckats väl.

I de europeiska länderna har det över lag skett en betydande minskning i unga mäns dödlighet,

mycket till följd av ökad trafiksäkerhet, men just högskatteländerna Sverige och Frankrike har inte hängtt med lika väl. Lågskatteländerna Japan och Singapore samt medelskattelandet Island har lyckats minska mortaliteten mest. Att lågskattelandet Schweiz och medelskattelandet Norge ligger mitt emellan illustrerar att det knappast finns något tvingande samband mellan skatter och ungas mortalitet.

Tabell 15. Dödlighet bland 25-åringa män per år och tusen invånare

	1970	2021
USA	2,1	2
Sverige	1,3	0,8
Schweiz	1,6	0,5
Nederländerna	0,9	0,4
Tyskland	1,3	0,4
Japan	1,3	0,3
Island	1,6	0,3
Singapore	1,6	0,3
Norge	1,3	0,5
Frankrike	1,6	0,7

Källa: FN Human Mortality Database 2023.

Flera högskatteländer som tidigare toppade välfärdsligan har låtit olika sociala utmaningar ske i väg. I länder som har höga skatter som Sverige, eller Frankrike har till exempel mindre uppmärksamhet riktats mot effektiviteten hos polisen och rättsväsendet, eller för den delen att hindra framväxten av utsatta områden.

Bland Sveriges mest omtalade utsatta områden finns de stadsdelar som tillhör fem kommuner som kringgärdar Järvafältet väster om Stockholm. I en utförlig kalkyl beräknas att värden kring Järva runt Stockholm på ca 80 miljarder kronor skulle skapas om stadsdelarna i påverkbara områden kunde lyftas närmare (men ändå

något under) genomsnittet för Stockholms stadsdelar.²⁷ Större delen av denna summa skapas genom att minska belastningen på välfärden och rättsväsendet samt öka skatteintäkter när fler unga lyckas med utbildning och sysselsättning. I kalkylen ingår bland annat kostnader som orsakas av gäng. Redan 2013 visade en uppskattning av kostnaderna för den sociala oron i Stockholm våren 2013 att den direkta kostnaden för enbart myndighetsinsatser och försäkringsärenden till följd av brända bilar och förstörda eller skadade byggnader var cirka 60 miljoner kronor.^{28 29}

En nyckelfråga är dock om det hade varit möjligt att undvika de sociala kostnader som följer av att utsatta områden vuxit fram. Ett svar handlar om att en del länder tidigare än Sverige antingen begränsade invandringen eller selekterade vilka som invandrade på ett annat sätt. Det svaret kompliceras dock av att det i huvudsak inte är de som invandrar direkt som vållar sociala problem, utöver att en andel inte kommer i arbete. I stället mångdubblas kostnader enligt en relativt ny och mycket robust forskningslitteratur av en bostadspolitik, stadsplanering och socialpolitik som får till följd att många barnfamiljer med utmaningar koncentreras i vissa områden.

! En robust forskningslitteratur visar att utsatta områden kan förebyggas.

Under lång tid har beläggen varit svaga för att en stadsdels eller ett bostadsområdes socioekonomiska sammansättning påverkar enskilda individer på ett avgörande sätt. Det har mest berott på empiriska svårigheter att bevisa orsakssamband och, som strax framgår, på att studierna inte tillräckligt skilt på yngre och äldre barn eller tonåringar. Under senare år har dock ett antal mycket vederhäftiga internationella studier publicerats, som ger starka belägg för att vissa boendemiljöer ger barn som växer upp i dem väsentligt sämre förutsättningar att bli självförsörjande som

vuxna.³⁰ Även om det ännu inte finns några lika robusta svenska studier, måste man tills vidare utgå ifrån att förhållandena är likartade i Sverige.

En forskares dröm vore att ta del av data utifrån slumpmässigt fördelade barn som vuxit upp i helt olika grannskap och uppväxtmiljöer. Då skulle det vara möjligt att ta reda på hur stor roll omgivningen spelar för barns uppväxt. Denna forskardröm har faktiskt gått i uppfyllelse i USA. Slutsatserna från försöket borde ha blivit en rejäl väckarklocka även för Sverige.

I början på 1990-talet finansierade USA:s Bostads- och Stadsutvecklingsdepartement³¹ ett unikt experiment. Fyrtusensexhundra låginkomstfamiljer som bodde i fattiga områden i kommunala bostäder³² deltog i programmet. De delades slumpmässigt upp i tre grupper. En grupp fick en peng eller "voucher" med vilken de fick praktisk hjälp, och ett större bostadsbidrag, för att flytta till mer välbeställda grannskap. En annan grupp fick samma peng, men ingen hjälp och rådgivning längs vägen. Den tredje, kontrollgruppen, fick ingen annan hjälp än vad de annars hade varit berättigad att få. Experimentet genomfördes i New York, Los Angeles, Chicago, Boston och Baltimore under namnet "Moving to Opportunity for Fair Housing" (MTO). Grupperna följdes noggrant, och experimentet gav upphov till många forskarstudier.³³ Men det har tidigare varit svårt att fastställa de långsiktiga effekterna på barnen, förrän nu, när de är vuxna och har börjat arbeta.

Först relativt nyligen presenterade Harvard-ekonomerna Raj Chetty, Nathaniel Henren och Lawrence Katz år 2016 den första och mycket gedigna studien av de långsiktiga effekterna på barnen. De fann starka belägg för att flytten från fattiga till medelinkomstgrannskap gjorde stor skillnad. Men de upptäckte också en viktig hake. För att få de stora positiva effekterna är det viktigt att familjerna flyttar så länge barnen är yngre än ungefär 13 år. Är barn äldre än 13 år kunde det snarast bli motsatt resultat, möjligen därför att det då är mycket svårt att kompensera för tidigare brister i uppväxtmiljön och skolutbildning, vil-

27) Fölster, 2017.

28) Eidevall, Mårten, "Notan för upploppen: 63 miljoner", *Dagens Nyheter* 27 maj 2013.

29) Ett ungdomsgäng om 20–30 ungdomar kan under sin uppväxt lätt vålla kostnader på ett par hundra miljoner kronor, Wadeskog och Nilsson, 2013. http://www.seeab.se/Dalarna/Dalarna_2013.pdf

30) Till exempel Chetty m.fl., 2015 och 2016. Se även Fölster, 2017, för en genomgång av studierna.

31) Department of Housing and Urban Development (HUD).

32) Så kallade Public Housing Projects, en form av "social housing".

33) Sanbonmatsu m.fl., 2011, eller U.S. Department of Housing and Urban Development, 2012.

ket försätter en tonåring i en pressad situation. Denna hake, förklarar också varför tidigare studier inte hittade större positiva effekter av flytten på barnens skolresultat.

Barn som fick möjlighet att flytta innan de fyllde 13, däremot, hade ungefär 30 procent högre sannolikhet att ta sig till en högskoleutbildning. I snitt var deras inkomster som unga vuxna också runt 30 procent högre jämfört med barn som inte flyttade. Flickor i flyttfamiljerna var också i betydligt mindre utsträckning ensamstående, unga mammor.

Dessa starka resultat från ett riktigt experiment är så viktiga därför att de bevisar vad den i och för sig omfattande tidigare forskningslitteratur aldrig riktigt lyckades med, nämligen att kunna övertyga om att den fångat orsakssamband snarare än dolda skillnader i egenskaper hos de som bor i olika grannskap.³⁴

I Sverige har inga randomiserade experiment genomförts. Däremot finns en hel del statistiska studier av grannskapseffekter. År 2010 gjorde Socialstyrelsen en omfattande forskningsgenomgång som fastställer att runt 40 procent av invånarna är relativt fattiga (vars inkomster är mindre 60 procent av medianinkomsten) i de områden som mest domineras av utomeuropeiska invandrare. Fattigdom är dessutom förknippat med en rad andra välfärdproblem som högre arbetslöshet, högre kriminalitet, sämre hälsa, kortare liv och lägre utbildningsnivå. Socialstyrelsen skattar risken för att någon gång ha levt på ekonomiskt bistånd för personer födda 1977–1979 som bodde kvar i samma grannskap 1990–1994, rensat för bakgrundsfaktorer. En person som är uppvuxen i

ett grannskapsområde med många resurssvaga och stora inslag av eller dominerade av synliga invandrargrupper löper 21 till 35 procents högre risk för att någon gång uppbära ekonomiskt bistånd än en identisk person som vuxit upp i ett grannskapsområde av som är både resursstarkt och dominerat av inrikes födda.³⁵ Dessa resultat är alltså i samma härad som resultaten från de amerikanska experimenten.³⁶

I en tidigare rapport redovisas en rad analyser och räkneexempel som visar på värdet av att lyckas med att skapa en stadsdel som lyfter de boende.³⁷ Kostnaderna för samhället av att många yngre barn växer upp i sådana områden är mycket stora. Enligt kalkylen i rapporten, baserat på den nya forskningen, kan livstidsvinsten för offentliga finanser av att två barn i en småbarnsfamilj växer upp i ett genomsnittligt område i stället för ett utanförskapsområde överstiga 3,3 miljoner kronor. Sammantaget tyder kalkylen i den tidigare rapporten på att värden för samtliga intressenter i Järva Storstad på ca 80 miljarder kronor skulle skapas om uppväxtförhållanden för de yngre barnen kunde lyftas närmare genomsnittet för Stockholms stadsdelar. Denna kalkyl är på flera sätt en underskattning.³⁸ Dessutom rör det sig enbart om ett lokalt område. En liknande kalkyl för Sveriges samtliga utsatta områden skulle hamna på tiodubbla värden.

Vinsten tillfaller i huvudsak kommun, landsting och stat. I jämförelse med de möjliga vinster på många tiotals miljarder, har de faktiska investeringar som gjorts i olika initiativ för att motverka att stadsdelar segregeras, knappast överstigit några hundra miljoner under de senaste två

-
- 34) Denna misstro mot tidigare forskning kan också vara ett viktigt skäl till att amerikansk bostadspolitik med undantag för flyttexperimentet inte konsekvent intresserat sig för var barnfamiljer bor. Visserligen infördes ett allmänt så kallat "Housing Choice Voucher" (HCV) program som idag betalar ut ett slags bostadsbidrag till drygt två miljoner fattiga amerikanska hushåll. Men dessa program har sällan ställt krav på att familjer flyttar till områden som enligt något mått visar bättre sociala utfall eller en bättre uppväxtmiljö. Enbart drygt var tionde hushåll med HCV hade flyttat till ett område med begränsad fattigdom. Här finns en bra beskrivning av det politiska spelet som förvanskade voucher programmet i USA: <https://www.theatlantic.com/business/archive/2015/06/section-8-is-failing/396650/>
- 35) En annan sorts studier undersöker hur det går för flyktingar beroende på var i Sverige de finner bostad. Studierna finner oftast en stor effekt på sysselsättningsgraden och andra integrationsmått av att komma till område där sysselsättningsgraden, företagsamheten och inkomster är högre, till exempel Wimark m.fl., 2019; Andersson, Larsson & Öner, 2021.
- 36) En annan sorts studie har genomförts av Sariaslan m.fl., 2013,a som undersökt sambandet mellan grannskap och ungdomars brottslighet. De hävdar att grannskapseffekten inte finns när de tar hänsyn till ärftlighet. Syskon som vid 15 årsålder bor i grannskap med olika socioekonomiska belastning är lika benägna att begå våldsbrott. Vid närmare betraktelse är dessa studier dock rätt mycket i linje med de amerikanska studierna. Grannskapens effekt på femtonåringar är sannolikt ganska liten eller obefintlig. Det mer avgörande är de tidiga barndomsåren. Av det skälet är också Sariaslan m.fl. tolkning av "ärftlighet" tveksam. Syskon som i 15-årsålder bor i olika delar av staden har oftast ändå delat familj och yngre barndomsår med varandra och har då utsatts för samma miljö och grannskap när de var som mest påverkbara av grannskapet.
- 37) Fölster, 2017.
- 38) Det antas till exempel inte att den redan vuxna befolkningen kommer i arbete eller minskar beroende av ekonomiskt bistånd. Värdet av bättre integration i Järva för människor i andra stadsdelar har inte räknats in, till exempel i form av mindre risk att bli utsatt för brottslighet. Det har inte antagits att dessa åtgärder överhuvudtaget förbättrar hälsan, ökar sysselsättning eller minskar bidragsberoende bland de som redan är vuxna. Slutligen har värdeökning för ej bebyggd mark, ofta kommunens, inte tagits hänsyn till.

decennierna – lite beroende på hur man räknar. Innebörden i dessa kalkyler är alltså att det är värt att investera mer, och mer kraftfullt, för att undvika att småbarnsfamiljer med utmaningar koncentreras i områden som kantas av problem. Där har en del högskatteländer som Sverige och Frankrike slarvat.

Så har en del länder förebyggt gången

Mycket talar för att länder med en bostadspolitik som gör det relativt lätt att hitta bostad också lättare funnit politiskt stöd för att sprida ut barnfamiljer med utmaningar. Är det däremot svårt att få tag i en bostad, som i Sverige, så uppfattas det på ett annat sätt stötande om till exempel en flyktingfamilj får gå före en infödd familj som stått i bostadskö länge.

Här illustreras denna länk mellan den allmänna bostadspolitiken och stadsplanering som undviker utsatta områden med exemplen Schweiz och Tyskland (München). Gemensamt för dessa är att det visserligen även där kan ha blivit svårt att hitta bostad i de mest attraktiva innerstadsområdena, men det räcker att åka en bit utanför storstäderna för att det ska vara relativt lätt.³⁹

Lågskatteländet Schweiz har inspirerats av framgångarna i en del sydtyska städer som München och främjar därför social integration i kvarteren. München har en andel invandrade som är 28 procent högre än i de flesta europeiska städer. Många kom som flyktingar. Ändå är arbetslösheten rekordlåg och brottsligheten i München den lägsta sedan 1980-talet. Polisen löste förra året 66 procent av alla brott och nästan alla mord. Likaså har schweiziska städer som Zürich och Bern låg kriminalitet.

! I München arbetar man i hög grad med nolltolerans mot förslumning.
● Stadsdelar i riskzonen för att bli utsatta har vänts genom en medveten stadsplanering, en blandning av dyrare och billigare bostäder och rikligt med arbetsplatser även för de minsta företagen.

München gör mycket rätt och bostadspolitiken är inget undantag. Polischefen betonar också att staden sedan lång tid tillbaka aktivt förhindrat att

det uppstår segregerade stadsdelar eller att kriminella klaner kan etablera sig.⁴⁰ I München arbetar man i hög grad med nolltolerans mot förslumning. Stadsdelar i riskzonen för att bli utsatta har vänts genom en medveten stadsplanering, en blandning av dyrare och billigare bostäder och rikligt med arbetsplatser även för de minsta företagen. För detta har München ett fastighetsbolag som gör överenskommelser med fastighetsägare och byggföretag, men bygger och förvaltar också fastigheter själv på ett sätt som skapar en blandstad och hindrar att resurssvaga småbarnsfamiljer koncentreras till vissa områden.

Ett viktigt komplement har varit att främja byggemskaper av människor som vill designa flerbostadshus så som de vill, ofta i egna lägenheter med generösa gemensamma ytor. München och många tyska kommuner har en snabbfil för bildandet av byggemskaper, särskilt sådana som främjar integration, vilket de kan göra på två sätt – genom blandning av boende med olika bakgrund inom ett boende, och genom lokalisering i eller nära områden som inte utvecklas väl.

I de schweiziska städerna betonas också vikten av breda projekt med åtgärder inom olika politiska områden (till exempel stadsplanering, bostadspolitik, mobilitet, social integration). De utvecklas och genomförs i samarbete med invånarna och andra aktörer i kvarteret, inklusive fastighetsägare och representanter för fastighetsbranschen. På federal nivå har det federala departementet för bostad, bostadsutveckling och byggande stött flera sådana initiativ.

Staden Zürich har till exempel stöttat den ideella bostadsbyggnaden i form av byggemskaper i över 100 år. De flesta bostadskooperativ tar frivilligt på sig socialt ansvar och hyr naturligtvis också ut lägenheter till ekonomiskt eller socialt svagare. En balanserad blandning där husstyper, ålder, inkomst, tillgångar, kön och ursprung eftersträvas.

Det kanske är svårt att veta exakt varför en del länder varit snabbare att undvika segregerade områden. I Sverige har det funnits en stor tilltro till kommunala bostadsbolag samtidigt som hyresreglering och byggbyråkrati skapat långa bostadsköer. Mot den bakgrunden har det kanske varit svårare att få gehör för åtgärder som

39) Till exempel beskrivs detta för Schweiz här: <https://www.nzz.ch/finanzen/angebliche-wohnungsnot-avenir-suisse-raeumt-mit-mythen-auf-ld.1753693>

40) <https://www.gp.se/ledare/ledarkronika/sa-lyckades-munchen-bekampa-brottsligheten.2a2aefd1-5b62-4c3e-b873-6cbbde761dfa>

sprider ut barnfamiljer med utmaningar till bostäder utanför utsatta områden.

I de flesta länder är det lättare att få bostad och då också lättare att sprida ut problemfamiljer på sociala bostadskontrakt. Vissa länder med medelhöga skatter som Tyskland och Norge har lyckats anamma en bostadspolitik som förebygger sociala problem. Men flera lågskatteländer som Schweiz och Japan har lyckats väldigt bra med detta.

Sammantaget har högskatteländer brutit i intresse för förebyggande åtgärder som undviker välfärdskostnader längre fram. Mest besvärande kan ha varit hur bostadspolitiken i Sverige och Frankrike påskyndat framväxten av utsatta områden, vilket lett till mycket höga kostnader för välfärdssystemen och rättsapparaten.

Fördel lågskatteländer – undviker “boom-and-bust” reformer

Under välfärdsstatens tidiga faser fanns ett fokus på ekonomiskt stabila system. Exempelvis kunde åtskilliga av de familjepolitiska reformerna som allmänt barnbidrag (1948) och utbyggnad av förskolor och föräldraförsäkringen (1974) delvis räknas hem därför att de ökade arbetskraftsdeltagandet bland kvinnor. Även utbyggnaden av allmän sjukförsäkring (1955), med inkomstrelaterad sjukersättning och subventionerad sjukvård, följde en europeisk trend som inte föranledde större skattehöjningar än i jämförbara länder.

! Högskatteländer har oftare infört välfärdssystem med viss hybris som varit
● långsiktigt ohållbara och fått skruvas tillbaka. Detta har inte minst utmärkt Sverige.

Införandet av allmän tilläggspension (ATP 1960) blev däremot en av de första stora reformerna som inte var långsiktigt hållbar och som ständigt krävde allt större skatteuttag från en krympande andel av befolkningen i arbetsför ålder. Därutöver infördes en lång serie av andra reformer som gjorde det mindre lönsamt att arbeta, som till exempel stegvis alltmer frikostiga ersättningar för arbetslöshet, sjukfrånvaro och förtidspension, samt en mängd andra mindre poster såsom stöden till studieförbunden eller arbetsskadeförsäkringen (1977). Frikostigheten finansierades med allt högre skatter. Från början på 1970-talet klättrade skattesatserna och i synnerhet marginalskatterna i Sverige snabbare än i de flesta andra länder.

Därmed inleddes decennier av “boom and bust”-cykler i svensk välfärd. När ATP-systemet visade sig ohållbart, reformerades det 1990/91 med en neddragning och automatisk broms vilket under en period gjorde systemet mer robust. På senare år har dock garantipensionen höjts genom politiska ingrepp till den grad att den allmänna pensionen nu inte påverkas nämnvärt av hur mycket en person har arbetat och betalat in under sin livstid. Det har blivit ett så kallat grund-

skyddssystem. Detta hotar visserligen inte pensionssystemets finansiella stabilitet, men gör det påtagligt mindre lönsamt att arbeta och betala pensionsavgiften.

Den statliga arbetslöshetsförsäkringen höjdes till 90 procent av lönen under 1970- och 1980-talen. Det bidrog till att en växande grupp arbetade som säsongsanställda och levde på a-kassa under lågsäsong. Efter 1990-talskrisen sänktes ersättningsnivån till 70 procent, och socialbidragen sänktes. Andelen sysselsatta som kvalificerade sig för full ersättning har också successivt minskat till följd av att det så kallade inkomststaket inte tilläts följa reallöneutvecklingen.

! Man bortsåg från att göra analyser kring hur förändringar av marginaleffekterna i trygghetssystemen gradvis ändrar sociala normer, och kan göra ett mer frikostigt och kostnadsdrivande utnyttjande av systemen vanligare.

Även sjukförsäkringen har periodvis gjorts mycket mer generös, för att sedan stramas åt igen när kostnaderna exploderat. Efter stora ökningar i korttidssjukfrånvaro minskades sjukpenningen från 90 procent år 1991 till 75 procent av lönen 1996 och karensdagar infördes. Efter några år blev dock Försäkringskassans tillämpning alltmer generös igen och Sverige blev världsledande när det gäller sjukfrånvaro i början på 2000-talet. Detta följdes av nya åtstramningar efter 2006.

Inte minst bortsåg man från hur förändringar av marginaleffekterna i trygghetssystemen gradvis ändrar sociala normer, och kan göra ett mer frikostigt och kostnadsdrivande utnyttjande av systemen vanligare. En välfärdsreform som vid införandet såg billig ut kan således med tiden bli mycket dyrare än väntat.

En välbelagd mekanism uppstår i samband med så kallade “bidragsfällor”, situationer där det lönar sig mer att vara arbetslös eller sjukskriven än att arbeta, vilket skapas av en kombination av

bidragshöjningar och högre skatter på arbetsinkomst. Med tiden leder det till att allt fler lever på bidrag och "normaliserar" en livsstil på bidrag.

Dessa mönster av "boom och bust"-cykler illustrerar att politiska beslutsfattare, och ytterst väljarna, inte bekymrade sig särskilt om prognoser om framtida kostnader. I många fall skedde detta trots analyser och beräkningar som varnade för problemen. Ibland kan det ha skett därför att väljare och beslutsfattare utgick ifrån att det skulle gå att höja skatter ytterligare i framtiden. I vissa fall kan det ha varit svårare att förutse kostnadsexplosionen, till exempel till följd av systemens inverkan på sociala normer.

Inga av dessa "boom och bust" välfärdssystem har dock visat sig vara så lömska som den bostadspolitik som Sverige anammade. Under skattehöjaråren på 1970-talet växades subventioner för att bygga bostäder, ofta i form av hyreslägenheter i kommunala bostadsbolag, kraftigt upp. Under den tiden beskrevs tillgång till en bostad av god kvalitet som en rättighet och en central uppgift för en välfärdsstat. Samtidigt rådde en skarp hyresreglering som gjorde att den som en gång hade fått en hyreslägenhet med låg hyra var obenägen att lämna den. På det sättet lyckades Sverige på 1980-talet skaffa sig fler kvadratmeter bostadsyta per invånare än nästan alla andra europeiska länder. Trots det rådde en till synes allvarlig bostadsbrist där många fick vänta många år på att få bostad.

I samband med 1990-talskrisen blev Sverige tvungen att slopa större delen av bostadssubventionerna. Med undantag för några krisår under 1990-talet förblev det lika svårt att få bostad som tidigare.

Redan på 1980-talet varnade till exempel Assar Lindbeck för att det inte finns något som kan förstöra en stad så som hyresreglering. Utlandet byggde på internationella erfarenheter som slumområdet Harlem i New York där många hus förföll eftersom husägarna utan hyreshöjningar inte hade råd att renovera husen. Även i Sverige försämrades skicket i många flerbostadshus i stadskärnorna. Antal invånare krympte och många flyttade i stället till förorterna där det byggdes nytt med subventioner. Under 1980-talet hejdades förfallet när det blev möjligt att höja hyror i samband med renovering.

Bakom hörnet lurade dock ett mycket större problem. Svårigheter att hitta bostad för dem som inte stått i kö till hyreslägenhet i många år eller inte hade råd att köpa svarta kontrakt eller en bostadsrätt. Det innebar att många nyanlända med dålig ekonomi koncentrerades till de minst attraktiva områden. Få i Sverige förstod då eller ens nu att en bostadspolitik som gör det svårt att få bostad så småningom leder till framväxten av utsatta områden och även gängbildning. Jämförelsen med slumbildning i Harlem skulle visa sig mer träffande än de flesta anade.

Fördel lågskatteländer – bättre ekonomisk tillväxt

Historiskt har välfärdsutgifter i huvudsak bestått av lönekostnader. En ökad BNP-tillväxt hade därför en mindre betydelse för förmågan att finansiera välfärd eftersom lönerna ökade i takt med BNP. Gradvis har detta förhållande dock ändrats. Inköp av läkemedel, medicinsk teknologi och rentav behandlingar från andra länder har ökat. Importerad digital teknologi spelar en större roll för många välfärdsverksamheter. Därtill kommer alltmer teknologisk import för andra delar av offentlig verksamhet, som exempelvis försvaret. Sammantaget innebär detta att länder med bättre ekonomisk tillväxt också i större utsträckning får råd med en bättre utrustning för sin välfärd.

! Trenden att högskatteländerna stagnerar ekonomiskt finns för varje av de senaste fem årtiondena.

Figurerna nedan visar sambandet mellan ekonomisk tillväxt och skattebördan under de senaste fem årtiondena. De talar sitt tydliga språk. Under 1970-talet, 1980-talet, 1990-talet, 2000-talet, och 2010-talet finns sambandet att länderna med lägre skatter som andel av samlad ekonomisk produktion är de som tenderar att uppleva starkast ekonomisk tillväxt. Trenden att högskatteländerna stagnerar ekonomiskt finns i samtliga av de senaste fem årtiondena. Sambandet är så tydligt att det inte kan ignoreras. Det visar tydligt på att Sverige behöver ställa om till en ekonomi med lägre skattekvot för att undvika vidare stagnation.

Teoretiskt kan det naturligtvis vara så att höga skatter inte i sig orsakar hela tillväxtbromsen, utan att länder som väljer högre skatter i viss

mån också kostar på sig annan tillväxthämmande politik. Forskningslitteraturen ger emellertid ett tydligt stöd även för orsakssamband. Aktuella studier visar att en ökning av den offentliga sektorns storlek med tio procentenheter av BNP orsakar en lägre tillväxttakt på 0,5–1 procentenheter per år.⁴¹

Flera studier försöker också att identifiera hur olika skatter och delar av offentlig verksamhet påverkar tillväxten. Ekonomerna António Afonso och João Tovar Jalles finner att offentliga utgifter har en negativ effekt på ekonomisk tillväxt i OECD-länder, främst på grund av de negativa effekterna av de därmed högre inkomstskatterna. Denna belastning blir självfallet särskilt hög om utgifterna betalas ut till ineffektiva eller slösaktiga insatser. En negativ inverkan på tillväxten på utgiftssidan noteras i studien för lönekostnader i offentlig sektor, statlig konsumtion, statliga subventioner och statliga ränteåterbetalningar. Det vill säga, länder som har hög nivå av kostnader för löner i offentlig sektor, omfattande statlig konsumtion, omfattande statliga subventioner samt höga statliga skulder som medför höga räntebetalningar, får svagare tillväxt. Däremot är offentliga utgifter för utbildning och hälsa positivt kopplade till tillväxt. Även för dessa gäller emellertid att de är mer positiva om de organiseras effektivt.⁴² Länder med en stor offentlig sektor har alltså en lägre tillväxt än länder med liten offentlig sektor, samtidigt som det också spelar roll hur de offentliga medlen spenderas.⁴³

Kanske mest intressant är en studie av Anthony Makin, Julian Pearce och Shyama Ratnasiri, som undersöker vilken den optimala storleken på offentlig sektor är för att maximera tillväxten i Australien. Studien granskar i detalj trender i offentlig utgifter i Australien och finner att för

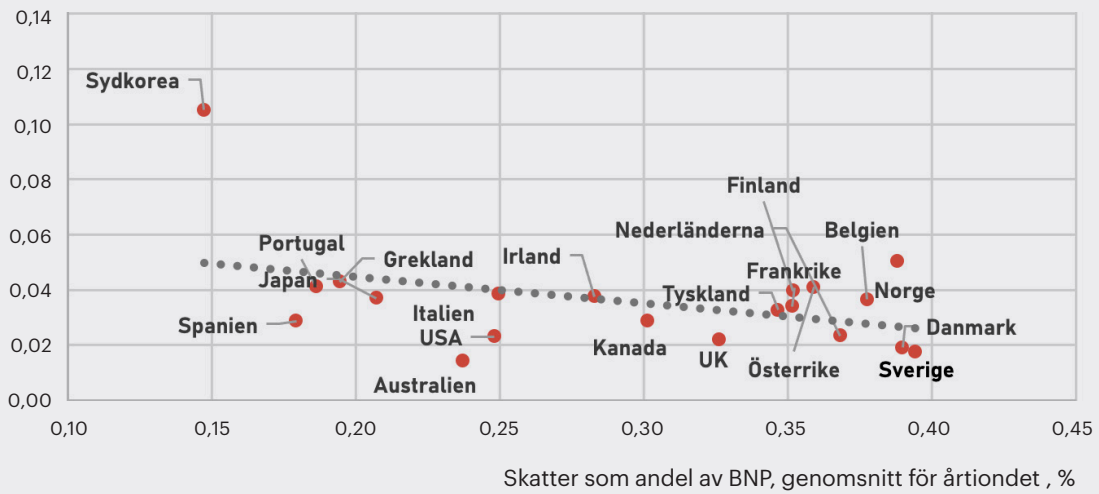
41) Bergh och Henrekson, 2011 och 2016, har utifrån en genomgång av den tillgängliga forskningslitteraturen undersökt sambandet mellan offentliga utgifter och tillväxt i rika länder. Oto Peralías och Romero Ávila, 2013, undersöker sambandet mellan den offentliga sektorns storlek och tillväxt, och finner att länder med stor offentlig sektor har lägre tillväxt. Denna effekt är särskilt påtaglig i länder med lägre kvalitet i den offentliga byråkratin.

42) Afonso och Jalles, 2014.

43) Se även Gemmell och Au, 2013 och Awaworyi Churchill, Ugur och Yew, 2016, för omfattande forskningsgenomgångar.

Figur 14. BNP tillväxt i genomsnitt 1970-talet – jämförelse av världens rika länder

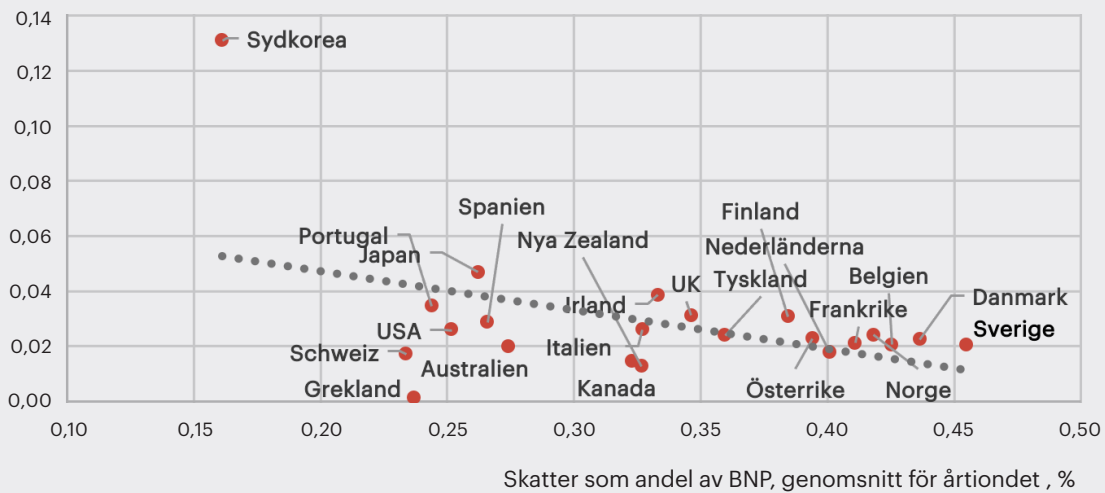
Genomsnittlig årlig tillväxt i BNP per capita (konstanta USD, 2015) under årtiondet

Källa: BNP per capita från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

Figur 15. BNP tillväxt i genomsnitt 1980-talet – jämförelse av världens rika länder

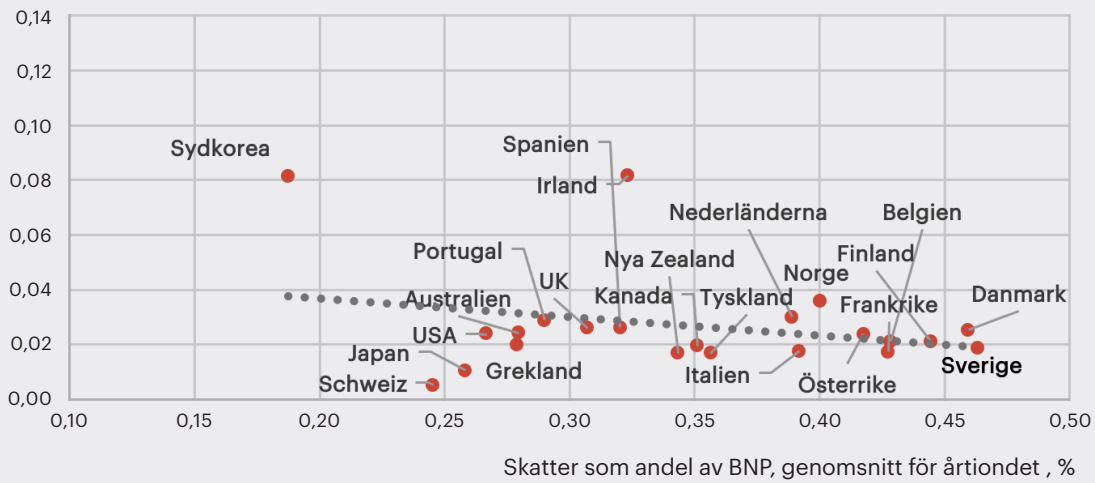
Genomsnittlig årlig tillväxt i BNP per capita (konstanta USD, 2015) under årtiondet

Källa: BNP per capita från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

Figur 16. BNP tillväxt i genomsnitt 1990-talet – jämförelse av världens rika länder

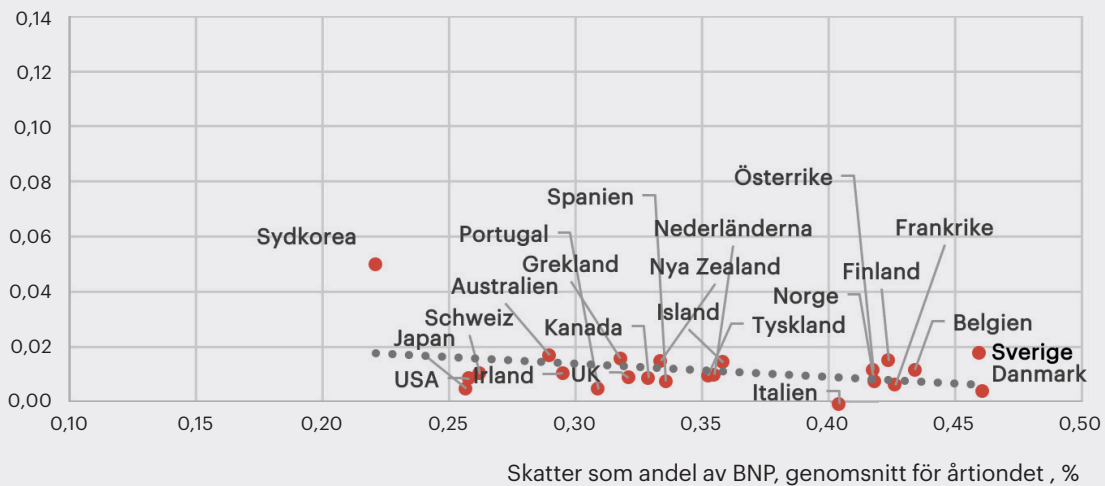
Genomsnittlig årlig tillväxt i BNP per capita (konstanta USD, 2015) under årtiondet

Källa: BNP per capita från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

Figur 17. BNP tillväxt i genomsnitt 2000-talets första årtionde – jämförelse av världens rika länder

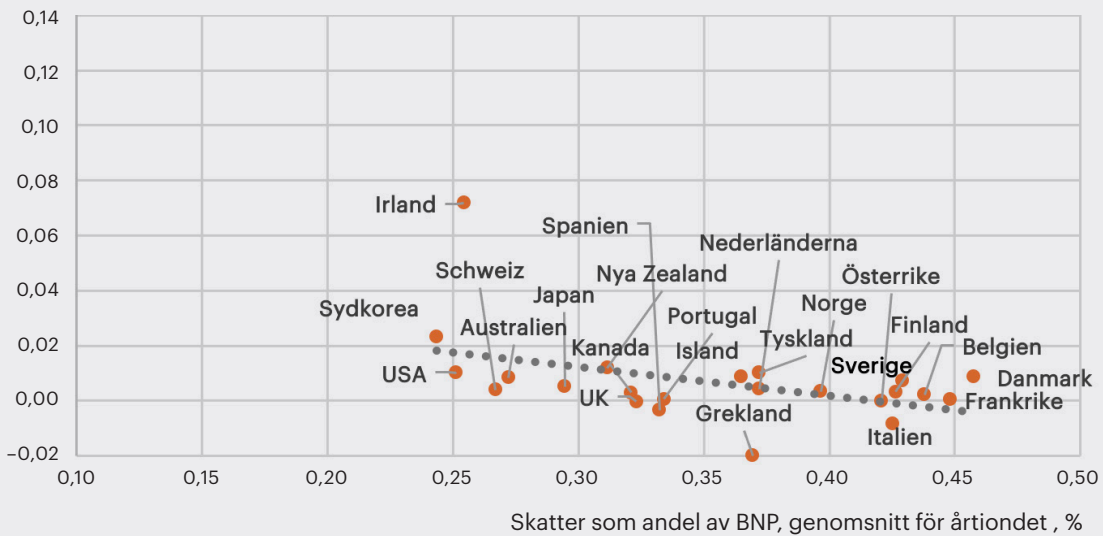
Genomsnittlig årlig tillväxt i BNP per capita (konstanta USD, 2015) under årtiondet

Källa: BNP per capita från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

Figur 18. 18. BNP tillväxt i genomsnitt 2010-talet – jämförelse av världens rika länder

Genomsnittlig årlig tillväxt i BNP per capita (konstanta USD, 2015) under årtiondet

Källa: BNP per capita från Världsbankens WDI-indikatorer, skatter som andel av BNP från OECD.

maximal nivå av ekonomisk utveckling så bör utgiftsnivån sänkas till 31 procent av BNP.⁴⁴ Studien avser Australien, men är också relevant som jämförelse för andra utvecklade länder. De offentliga utgifterna i Sverige ligger på drygt 50 procent av BNP – hela 20 procentenheter högre än vad forskarna fann är den optimala nivån av offentliga utgifter.⁴⁵ För att optimera tillväxten behöver Sverige gå från dagens läge, där offentliga utgifter står för majoriteten av den samlade ekonomiska produktionen, till ett läge där de står för ungefär en tredjedel av ekonomin.

Sedan skiftet från låga till höga skatter omkring 1970 har Sverige tappat från 4:e till 12:e platsen i OECD välfärdslistan. Detta är alltså en relevant fråga som kopplar an till välfärdens finansiering. Länder som har starkt växande ekonomier har resurser till välfärden, via privat liksom offentlig finansiering. Högskatteländer som har en stagnerande ekonomi har däremot omfattande fasta kostnader i välfärden och kontinuerliga krav på att tillföra ytterligare resurser, typiskt sett till en välfärd som inte fungerar effektivt.

44) Makin, Pearce och Ratnasiri, 2019.

45) Enligt 2020 års data från OECD.

Fördel lågskatteländer – smartare offentliga investeringar

Ekonomer har sällan intresserat sig mycket för en viktig mekanism som i verkligheten både dränerar resurser till välfärden och sinkar ekonomiskt tillväxt i stort – nämligen hur väl offentliga tillgångar används och hur kloka investeringar som görs. För välfärden spelar det stor roll hur väl investeringar sköts i allt från sjukhusbyggnader, vägar och el-infrastruktur till de omfattande tillgångar som finns i offentliga bolag.

I en stor internationell kartläggning visas att några länder med relativt låga skatter också har den mest professionella ägarstyrning och förvaltning av offentliga tillgångar.⁴⁶ Länder som Singapore eller Australien leder ligan. Möjligen kan vetskapen om att skattehöjningar är utesluta öka drivkraften att investera offentliga resurser mer genomtänkt.

! En stor internationell kartläggning visas att några länder med relativt låga skatter också har den mest professionella ägarstyrning och förvaltning av offentliga tillgångar.

Svenskar äger stora, delvis dolda, offentliga förmögenheter som staten, kommuner och regioner inte korrekt redovisar och än mindre förvaltar såsom det bäst gagnar landet. Beroende på om man tror på SCB eller på Ekonomistyrningsverket⁴⁷, uppgår de offentliga förmögenheterna till minst en halv miljon kronor per svensk, men mer sannolikt till det tredubbla. En genomsnittlig tvåbarnsfamilj har lika stor förmögenhet i form av sin del av offentliga tillgångar, som de äger i form av sin bostad. En stor del av dessa används i välfärdsverksamheter.

Enligt en kalkyl kan en bättre förvaltning, som ökar den samhällsekonomiska avkastningen med enbart en enda procentenhet, frigöra dubbelt så

mycket resurser som kostnaden för hela polisväsendet i Sverige.⁴⁸ Samtidigt har den genomsnittliga svenskens andel av de offentliga förmögenheterna minskat i värde med omkring av en halv miljon kronor sett över en 25-årsperiod, enligt beräkningarna i studien. Det är pengar som i praktiken dras undan från välfärden.

För bolag med privata ägare, noterade på Stockholmsbörsen, kringgärdas ägarstyrning och förvaltning av en flora av styrelser, bolagsledning, revisorer, managementkonsulter, analytiker, investerare, samt reglerare som till exempel Finansinspektionen. Dagligen rapporteras analyser och diskussion om affärer och personer i dessa privatägda företag.

Stora delar av den offentliga förmögenheten förvaltas däremot i det dolda, passivt, i det närmaste oprofessionellt, eller rentav inte alls. Inte sällan beror detta på att värdefulla tillgångar helt enkelt inte finns redovisade, eller ens registrerade som tillgångar. Enligt kalkylen i studien har den offentliga sektorn i Sverige ett fastighetsbestånd värt ungefär 5 000 miljarder, varav endast omkring en tredjedel redovisas.

Demokratisk styrning och kontroll fungerar knappt när tillgångarnas rätta värden inte syns. Därmed missas många möjligheter att använda den gemensamma förmögenheten till gagn för samhällsutvecklingen.

God redovisning är en förutsättning, men ändå inte en tillräcklig garanti, för god hushållning. I det statliga bolaget Vattenfall har exempelvis värden för minst 100 miljarder kronor gått till spillo till följd av dålig ägarstyrning, trots hyfsad redovisning. Tidvis föreföll ägaren, staten, har varit ointresserad, vilket sannolikt banade väg för köpet av Nuon till ett kraftigt överpris i ett läge där finanskrisen redan tagit fart. Nuon, som senare bytte namn till Vattenfall Nederland, förvärvades under 2009 av det statliga svenska energiföretaget Vattenfall. Det gav upphov till

46) Detter och Fölster, 2015 och 2022. Se även Detter och Fölster (2017, 2018).

47) Dessa myndigheters beräkning av värdet av offentliga tillgångar skiljer sig med häpnadsväckande 4 000 miljarder kronor.

48) Detter och Fölster, 2022.

den så kallade Nuonaffären, då Vattenfall under 2012 skrev ned värdet på Nuon med över 15 miljarder kronor. I andra fall har staten i stället ägnat sig åt politiskt motiverad detaljstyrning, exempelvis Vattenfalls påtvingade stängning av kärnkraftverken vid Ringhals.

Hundratals miljarder kronor har slösats på politiskt motiverade infrastruktursatsningar som gått stick i stäv med kalkylerna.⁴⁹ De faktiska förlusterna av vårdslösa beslut rörande offentliga bolag, infrastruktur och fastigheter, vållar faktiska förluster av liknande storlek, sett över en period på 25 år. I detta ingår 500 miljarder i förlorad avkastning i de statliga bolagen. I de kommunala och regionala bolagen kan förlusterna vara lika stora. Olönsamma infrastrukturinvesteringar, både under de senaste decennierna och de som planeras framöver, innebär många ytterligare hundratals miljarder i förlust.

Ett berg av onödiga kostnader växer samtidigt genom att viktigt underhåll försummas, till exempel av tågbanor eller vattenförsörjningen. Misskötseln av infrastrukturen för el vållar i sig hundratals miljarder i onödiga samhällskostnader. Genom en rad reformer kan man låna de bästa insikterna från ägarstyrning av privata bolag, och på sätt också öka värdeskapande till allas gagn.

! Om de offentliga tillgångarna skulle skapa en procent mer värde per år så motsvarar det kostnaden för hela polisen två gånger om.

Avgörande för en bättre offentlig förmögenhetsförvaltning är en professionell redovisning av tillgångar, enligt åtminstone samma standard som avkrävs privata företag. Som förebild tjänar här Nya Zeelands offentliga finansiella system, som reformerades för över trettio år sedan. I detta moderna system redovisas alla tillgångar återkommande utifrån marknadsvärde eller återanskaffningsvärde. I Nya Zeeland görs dessutom en oberoende effektivitetsrevision av förmögenhetsförvaltning i de lokala myndigheterna, av bland andra motsvarigheten till Riksrevisionen. Så bör ske i Sverige också.

Andra länder har mycket goda erfarenheter av att ägarstyra statliga bolag genom holdingbolag eller liknande former, där lågskattelandet Singapore är en föregångare och ett föredöme. Sverige kom runt millennieskiftet nära denna typ av professionell värdeskapande ägarstyrning och erfarenheterna är goda. Efter denna episod, när ägarstyrningen åter blev ofokuserad, spretig och ibland opportunistiskt detaljstyrande, har det gått väsentligt sämre. Under perioden 2004–2020 har till exempel den statliga portföljen inte uppvisat någon värdeutveckling alls (försäljningar inräknade), medan OMX har fördubblats. Om den statliga portföljen hade haft samma utveckling som OMX, hade staten eller skattebetalarna varit 500 miljarder kronor rikare. Ingenstans redovisar staten någon motivering till den låga värdeökningen.

Därför är det inte förvånande att två statliga utredningar också föreslagit holdingbolagsformen för professionell värdeskapande ägarstyrning av de statliga bolagen.⁵⁰ Ett sådant holdingbolag bör vara organiserat för att kunna arbeta oberoende, transparent och fokuserat. Även privatiseringar sköts bäst via ett holdingbolag i stället för från ett departement.

Även kommunala och regionägda bolag bör normalt ägarstyras professionellt med respektavstånd från dagspolitiken genom holdingbolag. Som det i dag ser ut befinner sig kommunala bolag i en gråzon, med ett helt eget redovisningssystem där kontrollfunktioner är satta ur spel, bland annat genom att politiker i fullmäktige också är styrelseledamöter i kommunala bolag och därmed utvärderar sig själva.⁵¹

Kommuners ägarstyrning bör dessutom vara föremål för oberoende effektivitetsrevision, såsom Riksrevisionen gör för statliga tillgångar. Konkurrensverket bör också oftare granska om bristande redovisning av tillgångars marknadsvärde leder till underprissättning gentemot konkurrenter.

Offentliga fastigheter kan ofta vidareutvecklas och bidra med stora samhällsvärden, som i dag är outnyttjade. Ett gott men ovanligt exempel på det, är SJ:s dotterbolag Jernhusen, som utvecklar tågstationer och fastighetsutveckling kring stationerna, till exempel runt T-Centralen i Stockholm. Jernhusen har tillåtits utveckla en

49) Beräkningarna i som refereras i detta stycke redovisas utförligt i Detter och Fölster, 2022.

50) SOU, 2005, och SOU, 2012.

51) Kommunala bolag tillämpar vanligtvis K3-regelverket, men kommunallagen tillåter till exempel inte marknadsvärdering av tillgångar.

investerarkompetens och arbeta med respektavstånd från politiken.

Sverige har ett monumentalt eftersatt investeringsbehov i stora delar av den offentliga infrastrukturen. Under de kommande decennierna behöver i princip hela elsystemet bytas ut eller renoveras, till en kostnad av 600–900 miljarder kronor, utöver investeringsbehov för utbyggnad av elproduktionen. Stora delar av vattenförsörjningen har hittills renoverats i alltför långsam takt, vilket leder till mycket högre kostnader för skador i systemen senare. Av de väntade kostnaderna kan flera hundra miljarder kronor anses vara onödiga kostnader vållade av felbeslut, icke ändamålsenlig lagstiftning, byråkrati, och låg innovationstakt.

Sverige har en historia av misslyckade offentliga investeringar i transportsektorn, från Hallandsåstunneln till investeringen i flygplatsen Kallax Cargo. Enligt flera studier struntar svenska regeringar, oavsett färg, nästan helt i infrastrukturinvesteringars samhällsekonomiska lönsamhet, där också klimatnytta räknas in.⁵² En rad studier har visat att sambandet mellan offentliga

investeringar och tillväxt är helt beroende av hur professionellt värdeskapande ägarstyrning av infrastrukturinvesteringar sköts och hur robusta ramar och institutioner är och inom vilka förvaltningen av tillgångarna sker.⁵³

Med Australien och Nya Zeeland som förebild borde Trafikverkets verksamhet delas upp i två delar, oberoende av varandra. En analysdel omvandlas då till ett Infrastruktur Sverige som underställs riksdagen. Denna enhet upprättar en prioriteringslista över investeringar och analyserar behov och lönsamhet. Den utförande delen av Trafikverket omvandlas till ett statligt bolag underställt Finansdepartementet, eller ännu hellre ett oberoende holdingbolag som på kommersiell basis ges möjligheten att mer flexibelt upphandla och även saminvestera med andra huvudmän. Norge har med framgång genomfört en liknande omvandling.

Ett skäl till att en del lågskatteländer ändå klarar sig bättre i en rad välfärdshänseenden än Sverige kan alltså vara att ekonomiskt klokare ägarstyrning av offentliga tillgångar kan frigöra betydande potential för välfärden.

52) Exempelvis Eliasson och Lundberg, 2012.

53) Se Detter och Fölster, 2022, för en genomgång av forskningen.

Fördel lågskatteländer – inkomststöd utan höga skatter

En stor del av välfärdens kostnader är socialförsäkringar och bidragssystem, för vilka det ofta hävdats att höga skatter är en förutsättning. Länderna med låga skatter har emellertid hittat olika vägar för att säkerställa att människor med låga inkomster också omfattas av en trygghet. I lågskatteländer som varit mindre framgångsrika avseende välfärden, som USA, finns oftast vissa skattebetalda transfereringar som sedan kompletterats med inkomstprövade socialbidrag, bostadsbidrag och naturastöd (som livsmedelskuponger).

I de mer framgångsrika lågskatteländerna har inkomsttrygghet i stället byggts genom att införa eller uppmuntra system som ersätter skattebetalda transfereringar med inslag av sparande. Även Sverige har gått en bit i denna riktning genom att det rent skattefinansierade pensionssystemet ATP avskaffades till förmån för ett delvis fonderat allmänt pensionssystem som fått alltmer karaktären av ett grundskydd, med litet respektavstånd mellan de som arbetat hela livet och de som inte gjort det. I stället skapas ett sådant respektavståndet nu av sparande i form av tjänstepensioner, privat pensionssparande och det obligatoriska individuella pensionssparande (IPS).

I en ganska omfattande forskningslitteratur har konsekvenser av att gå vidare mot system med sparinslag belysts. Några av världens mest namnkunniga ekonomer har forskat i frågan och dragit positiva slutsatser, såväl mer marknadsliberala som Harvardprofessorn och president emeritus of the National Bureau of Economic Research, Martin Feldstein, som mer omfördelningssinriktade som Nobelprisvinnaren professor Joseph Stiglitz.

Rötterna till denna forskningslitteratur finns i en diskussion om fonderade respektive icke-fonderade pensionsförsäkringar. Martin Feldstein undersökte redan på 1970-talet hur fonderade pensionskonton påverkar förmögenhetsbildning.⁵⁴

En slutsats av ekonometriska studier för USA var att icke-fonderade offentliga pensioner, liknande Social Security, dämpar det privata sparande med 30 till 50 procent. Ett icke-fonderat system är ett löfte att framtida generationer skall betala skatt för att betala pensioner för att betala de utlovade pensionerna. Eftersom mindre pengar sparas reallt, investeras också mindre, vilket skapar en real förlust av tillväxt och inkomster.

Senare, under 1990-talet utvecklades denna forskning. Tillväxtbromsen av icke-fonderade socialförsäkringar visades bestå av a) att en del av avgifterna utgör en skatt som inte ger en förväntad förmån i form av högre framtida pensioner och som därför minskar arbetsutbudet, och b) att sparande och investeringar blir lägre. Att öka fonderingsgraden i pensionerna skulle alltså minska båda tillväxtbromsarna.⁵⁵ Dessa tankar fick också genomslag i Sverige, främst genom att fonderingsgraden i många avtalspensioner ökade, men också av att ett inslag av fondering i det allmänna pensionssystemet infördes.

! Socialförsäkringar med inslag av sparande kan krympa marginalskatteeffekter väsentligt.

En del länder har lagt om även sina övriga socialförsäkringar på ett sätt som tar sikte på livsinkomster, snarare än att basera försäkringen på den senast utbetalda lönen. Sådana system kan sänka margineffekterna i skattesystemet väsentligt.

I världen har däremot trygghetsförsäkringar med inslag av sparande tagit väsentliga steg framåt. Ett 20-tal länder har infört sådana system, ibland i liten skala. Singapore, som var först ut, har goda erfarenheter av ett omfattande pensionssparande i kombination med trygghetssystem som innehåller både sparande och försäk-

54) Feldstein, 1974.

55) Feldstein, 1998.

ringselement. Systemet heter Central Provident Fund (CPF).⁵⁶ Det grundades 1955 av den brittiska kolonialregeringen som ett renodlat pensions-system. Inledningsvis bidrog arbetsgivare och anställda med vardera 5 procent av lönen till den anställdes individuella konto i den centrala fondkassan. Systemet behölls efter självständigheten 1959 och dess socialpolitiska användningsområde kom med tiden att utvidgas väsentligt.

Numera betalar arbetsgivare och löntagare vardera ungefär 20 procent av lönekostnaden, men de exakta procenttalen har varierat. Pengarna går till varje enskild löntagares tre separata CPF-konton ungefär enligt följande fördelning:

Den större delen sätts in på individens ordinarie CPF-konto. Medlen kan användas för bostadsköp, aktieplaceringar, försäkringsköp, mm. Dessutom finns möjlighet att finansiera den egna eller barnens eftergymnasiala utbildning eller att överföra pengar till föräldrarna (som kanske inte haft möjlighet att bygga upp något mera ansenligt eget CPF-sparande). En separat mindre del sätts sedan 1984 in på individens Medisave-konto, som finansierar egen eller familjemedlemmars medicinska vård och vissa vaccinationer. Ytterligare fyra procentenheter sätts in på ett särskilt individuellt CPF-konto som är avsett enbart för grundpension och nödsituationer. Systemet innehåller flera försäkringsinslag för dem som inte lyckats spara tillräckligt, eller inte kan finansiera sin sjukvård.

I Sveriges system är pensionssparandet i stort sett helt låst fram till pensioneringen. Ett kontobaserat socialförsäkringssystem kan öppna upp för större möjligheter att investera delar av detta kapital som en kontantinsats i en bostad eller för att starta ett företag för den delen. Singapore har på just det sättet hjälpt stora grupper låginkomsttagare att kunna köpa bostad, och delta i förmögenhetsvärdeökningen som annars är förbehållen mer välbeställda. Detta skulle definitivt kunna vara en del av lösningen på dilemmat med hög skuldsättning och behovet av att köpa bostad. Denna typ av lösningar är betydligt svårare i dagens system eftersom kopplingen till individen är mycket svagare.

! Ett exempel på hur ett socialförsäkringssystem med ett större inslag av sparande skulle kunna se ut i Sverige beskrivs i rutan nedan. Enligt kalkylen skulle det ge en kraftig minskning av marginaleffekter men samtidigt upprätthålla samma inkomsttrygghet och fördelning som dagens system.

Ett exempel på hur ett socialförsäkringssystem med ett större inslag av sparande skulle kunna se ut i Sverige beskrivs i rutan nedan. Enligt kalkylen skulle det ge en kraftig minskning av marginaleffekter men samtidigt upprätthålla samma inkomsttrygghet och fördelning som dagens system.

En rättvis allmän inkomstförsäkring (RAI)⁵⁷

För att ha råd med framtidens välfärd måste samsättningen vara hög. Därför bör bidrags- och socialförsäkringssystemen inte bara ge ett pålitligt skydd vid inkomstbortfall, utan även främja arbete. I dag försvinner dock mycket av en inkomstökning från mer arbete i skatter och avtrappade bidrag. Samtidigt är det lätt att snabbt kvalificera sig till höga ersättningar.

Ett fullt finansierat alternativ till dagens trygghetssystem har lagts fram tidigare, under beteckningen Rättvis allmän inkomstförsäkring (RAI). RAI är utformat så att ingen lämnas utan skydd, de fördelningspolitiska konsekvenserna är oförändrade ur ett livstidsperspektiv och de allra flesta får minst lika mycket i ersättning som i dag.

I dag ökar medianpersonen som går från arbetslöshet till arbete sin inkomst med endast 50 kronor före skatt per intjänad hundralapp, eftersom ersättningarna dras in när personen börjar arbeta. Personer som är nya i Sverige kan också snabbt få rätt till exempelvis föräldrapening, vilket ytterligare försvagar incitamenten att arbeta. Tillsammans med en stelbent arbetsrätt cementerar bidrags- och socialförsäkringssystemen utrikes föddas utanförskap. I dag tar det i snitt nio år för personer som kommer till Sverige med skyddsbehov och deras anhöriga att komma i arbete, och 12 till 13 år för utrikes födda att bli självförsörjande.

56) För senaste information se Central Provident Fund Board, 2015.

57) Förslaget bygger på en analys i Fölster och Gidehag, 2020.

Ett problem med trygghetssystemen är att kopplingen mellan hur mycket individer har betalat in till socialförsäkringarna och hur väl de är försäkrade är svag. Till exempel kan unga få ett lika starkt skydd som äldre som har arbetat längre, vilket är långt ifrån självklart att det skulle vara rimligt.

Dagens ersättningar, som enbart är baserade på föregående års inkomster, är dåligt anpassade till företagare och andra med kraftigt varierande inkomster. Dagens kvalificeringsregler stänger också i hög grad ute egenföretagare och personer med tillfälliga anställningar från a-kassan (även om några mindre regeländringar har gjorts under coronapandemin).

Det går emellertid att förena trygghet och incitament till arbete bättre än vad dagens system gör. Principen för detta är enkel: I stället för att låta den senaste inkomsten vara grundande för ersättningar börjar alla från en garanterad ersättning, som sedan stiger med inkomsten. Den andra delen av vårt förslag består av ett personligt konto som kompletterar den garanterade ersättningen. Den som har låg garanterad ersättning kan söka ekonomiskt bistånd precis som i dag, så att ingen hamnar under existensminimum. Mer i detalj innebär vårt förslag följande:

Den garanterade ersättningen börjar på noll och stiger varje år med fyra procentenheter av arbetsinkomsten, upp till ett tak på 18 000 kronor per månad. För att kvalificeringstiden inte ska bli för lång stiger den garanterade ersättningen med ett engångsbelopp det första året. Föräldraförsäkringen har en något högre minimiersättning på 7 500 kronor, vilket är ungefär som i dag. Vårt förslag innebär att när man en gång nått taket kan den garanterade ersättningen inte falla igen.

En del av dagens arbetsgivaravgift – tre procentenheter i våra kalkyler – avsätts varje år till ett konto, upp till ett tak på 300 000 kronor per person. I vårt förslag kopplas detta konto till arbetslöshetsersättningen, sjukpenningen, sjuk-

och aktivitetsersättningen, föräldrapenningen (inklusive vab- och garantidagar) och som ett möjligt komplement till ekonomiskt bistånd. Det blir mer lönsamt att gå från ersättningar till arbete. Samtidigt är tryggheten vid olika inkomstbortfall i stort sett densamma som i dag, förutom för unga och nyanlända under deras första år i arbete. I gengäld får de högre ersättningar och ett mer stabilt skydd efter att ha arbetat i några år. Ett eventuellt överskott på det personliga kontot vid arbetslivets slut kan användas som ett tillskott till pensionen, utan att några avgiftshöjningar krävs.

RAI är statsfinansiellt neutralt om man bortser från så kallade dynamiska effekter. Med hänsyn till hur reformerna skulle höja sysselsättningen räknar vi dock med att de offentliga finanserna stärks med 60 miljarder kronor och att hushållens inkomster efter skatt ökar med 49 miljarder kronor. Den effekten beror till stor del på att individer får behålla mer i plånboken.

Med RAI skulle en medianperson som går från ersättningar till arbete öka sin inkomst före skatt med 68 kronor per intjänad hundralapp, jämfört med dagens 50 kronor. Fördelarna med att anamma våra förslag skulle vara stora. Årsvisa inkomster kan fluktuera rejält, särskilt om man inte är tillsvidareanställd, men jämnas ut över tid. Att basera ersättningar på ackumulerade inkomster innebär att skatteuttaget och transfereringarna som krävs för att uppnå en viss omfördelning minimeras. Dessutom skulle förutsättningarna stärkas för att såväl nyanlända som unga etablerar sig på arbetsmarknaden. De förändringarna behövs för en tid när allt färre har fasta anställningar, och för att anpassa välfärdssystemen till den omfattande migration som Sverige har haft.

Att sänka skattebördan är inte lätt, men ger upphov till positiv spiral. Om det blir mer lönsamt att arbeta och sysselsättningen ökar, minskar också offentliga utgifter för a-kassa och andra stödinsatser.

Fördel lågskatteländer – är bättre rustade för växande kostnadstryck över tiden

En orsak till den relativa försämringen i högskatteländernas välfärdsförmåga mellan 1960 och nutid kan vara att länder med högre skatter med tiden upplever växande svårigheter att parera trendmässigt kostnadsdrivande faktorer så som svällande byråkrati, en ökande demografisk börda, ökande krav som ibland kallas för Wagners lag, eller den så kallade Baumols kostnadssjuka.⁵⁸ Den beskriver följden av en långsiktig trend där produktiviteten ökar i teknikdriven industri, men inte i tjänstesektorer vars kostnader ändå ökar med det allmänna löneläget.

Gradvis ökar då lönerna även i många offentliga tjänster utan att produktiviteten ökar, vilket leder till att offentliga tjänster blir allt dyrare och kräver skattehöjningar om andel anställda skall hållas oförändrad. Trots att den samlade ekonomin växer tack vare produktivitetstillväxt i den teknikdrivna industrin blir det då svårare för ett land som redan har höga skatter att upprätthålla välfärden. Forskningslitteraturen är nämligen entydig om att de tillväxthämmande effekterna av skatter tilltar ju högre de är.

! Länder med höga skatter får tilltagande problem att hantera en kostnadsdrivande trend av fler äldre, ökande krav och Baumols kostnadssjuka.

Baumols sjuka i sig kan alltså skapa större problem i högskatteländer än i länder med lägre skatter. Därtill kommer en snarlik effekt av demografiska förändringar. I fyra decennier har tusentals artiklar och konferenser behandlat välfärdens kommande sotsdöd till följd av alltfler äldre. Längre förväntad livslängd och fyrtiotalisternas stora kohorter kulminerar i en alarmerande ökning av 80-plussare under 2020-talet. Redan i slutet på 1980-talet räknade en ekonom från dåvarande Kommunförbundet ut att kommunal-

skatten till 2050 behövde höjas till 100 procent: "Och därefter måste den höjas ännu mer."

Närmast obemärkt ter sig denna frammanade apokalyps mindre hotfull. Det var rentav möjligt att sänka skatten som *figur 19* nedan visar.

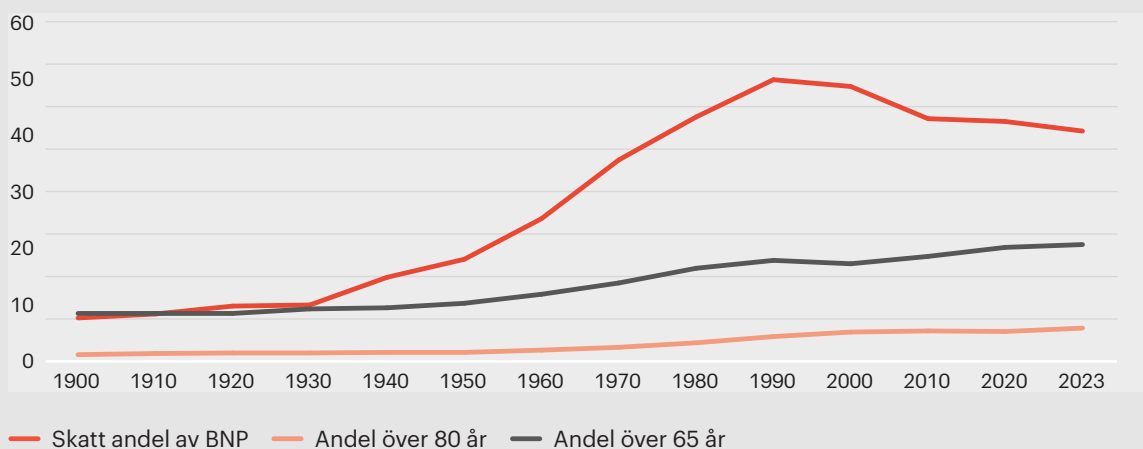
Insikten börjar dock sjunka in att Baumols lag och Wagners lag inte är några naturlagar alls. Enligt Baumols lag måste välfärdsutgifter stadigt öka som andel av BNP om standarden skall hålla jämna steg med näringslivets produktion för att kompensera för lägre produktivitetsoökning. Många har dock förbisetat att välfärdens produktivitetsoökningstakt ser ut att vara lägre än den faktiskt är eftersom nyttan av nya behandlingar i sjukvården och andra tekniksprång i princip inte mäts i nationalräkenskaperna. (Och den privata sektorn består av alltmer tjänstenäringsar samt tyngs av miljöpolitiska kostnader som minskar produktivitetsoökningar).

Wagners lag stipulerar att ökande inkomster väcker ett större ha-begär för offentliga tjänster än för privata. Den har alltid varit mer av en politisk ambition än en ekonomisk nödvändighet.

Prognoserna om den demografiskt betingade skattechocken är behäftade med ett vanligt tunnelseende inför tänkbara kriser. Framräkningen antar att världen i övrigt förblir densamma. Visst är det klokt att förbereda sig. Men i verkligheten händer åtskilligt, inte sällan angenäma överraskningar. Värdeökningen i AP-fonderna blev långt högre än finansdepartementet spådde, vilket nu har växt till ett stort överskott i pensionssystemet. Räntan på statsskulden sjönk till noll under 2000-talet vilket gav utrymme för stora skattesänkningar trots demografiska utmaningar. Sänkt skatt på arbete främjade i sin tur sysselsättningen vilket ytterligare fyllde statens skattkista.

58) Baumol, 1990.

Figur 19. Skatt som andel av BNP och andelen av befolkningen över 65 och över 80 år, %

Källa: SCB.

! Många angenäma överraskningar är inte heller en skänk från ovan. Apokalypser kan ofta avvärjas med hanterbara insatser, vilket flera av lågskatteländer gör mer löpande och Sverige gjorde en period efter 1990-tals krisen.

Men Sverige fick ett återfall så snart kommuners ekonomi såg ut att ha kommit på grön kvist. Från SKR, kom förhållandevis glada tongångar fram till början av 2022. I deras konjunkturrapport från hösten 2021 skrivs att kommuners och regioners ekonomiska utsikter har förbättrats radikalt.⁵⁹ För första gången på länge sänks den genomsnittliga kommunalskatten år 2022. Men än mer lät man kostnader skena i väg. Inte minst användes tillfälliga statsbidrag i samband med pandemin som om de vore permanenta. Ett mycket generöst pensionsavtal staplades ovanpå ett tidigare avtal som garanterade kompensation för inflation. Allt detta ledde sedan till åtstramningen i kölvatten av inflationschocken som började 2022.

Kommuner spenderade tidigare friskt med delvis förskräckande resultat. Det enklaste sättet att bli miljonär är att börja som miljardär och köpa ett flygbolag. Det är exakt vad Sveriges regioner tyckte var en god idé och slösade hundratals miljoner på att köpa egna ambulans-

flyg i stället för att fortsätta hyra in tjänsten. Förutom förlusterna så fungerade det så dåligt för patienterna att sjukhus som Karolinska Universitetssjukhuset i Stockholm tvingades hitta egna flyg. Regionerna tecknade ett ogenomtänkt tillägg ovanpå ett tidigare pensionsavtal vilket kompenserat regionernas tjänstepensionärer tre gånger så väl som de egna anställda.

Det smakar dock bittert eftersom det nu är huvudorsaken till nedskärningar i vården.

Åtskilliga miljarder har till exempel gått upp i rök till följd av Stockholms oförmåga att styra upp SL.⁶⁰ Dess gravt misskött upphandling av signal-system för tunnelbanan ger Stockholm i bästa fall en självstyrande tunnelbana 30 år efter Köpenhamn. Därefter kom missen med Lidingöbron där SL godkänt varenda steg i bygget men i efterhand kräver en dyr ombyggnad. Lägg till oförmågan att lyfta luren mellan SL och kommunen om bygget av gångbron över Slussen. På annat håll är det inte bättre. En miljard för ett överdimensionerat badhus i Kiruna tvingar fram nedskärningar i omsorgen. Region Kronoberg satsar 300 miljoner kronor på att inte bygga ett sjukhus.

Det handlar inte bara om pengar. Även om framtida regeringar skulle anse att behoven ökar och att pengar finns, så sätter svårigheter att få fram personal gränser för välfärdsutgifterna. Med oförändrat vårdutnyttjande och organisation skulle antalet vårdtillfällen behöva öka till 1,5

59) SKR, ekonomirapporten september 2021, <https://skr.se/download/18.7e02c51917cda9ea953907b/1636980677260/Ekonomi-rapporten-oktober-2021-tillganglig.pdf>

60) En del av dessa exempel och många andra beskrivs i större detalj i Detter och Fölster (2022).

miljoner år 2030. Det skulle då krävas en stor utbyggnad av sjukhusens vårdplatser. Med dagens antal vårdplatser skulle vårdtillfällena behöva begränsas till cirka 1,3 miljoner, vilket är 180 000 färre. Det är en minskning med knappt 14 procent.

! Brist på personal blir ett större problem än brist på pengar om inte effektiviteten prioriteras.

Samtidigt publicerar SCB även prognoser över de framtida behoven på arbetsmarknaden. Den senaste rapporten publicerades i början av året och sträcker sig fram till 2035. I den konstateras att tillgången på personal med gymnasial utbildning inom vårdområdet, framför allt till följd av stora pensionsavgångar, kommer att minska med 10 procent fram till 2035.

Utbildningar till välfärdsyrken kan visserligen utökas, men elever måste också lockas dit. Det förväntade behovet, med oförändrat arbetssätt, väntas under perioden öka med hela 40 procent. Situationen för sjuksköterskor är enbart marginellt bättre. SCB konstaterar att för specialistsjuksköterskor inom flera discipliner (bland annat inom psykiatrisk vård, distriktsjuksköterskor och vård av äldre) kommer att kännetecknas av ökande brist medan tillgång och efterfrågan förväntas hålla jämna steg för övriga grupper vilket innebär att dagens brist på dessa väntas bestå.

Socialstyrelsen rapporterar idag om en ökad personalbrist inom flera vårdyrken.

Samtliga regioner säger att de har brist på barnmorskor, läkare med specialistkompetens, röntgensjuksköterskor och specialistsjuksköterskor. Många saknar även personal inom andra områden, framför allt biomedicinska analytiker, psykologer, sjuksköterskor, tandläkare och tandhygienister. Även kommunerna har brist på legitimerad vårdpersonal. Vanligast är att kommunerna saknar sjuksköterskor, arbetsterapeuter och fysioterapeuter.

Det säger sig självt att denna enorma utmaning för välfärden inte kan lösas enbart genom pengar. Här krävs insatser på systemnivå vad gäller till exempel dimensionering av utbildning, att vårdens aktörer är attraktiva arbetsgivare så att personalen stannar, men också innovation.

Intuitivt kan det låta som att omfattande offentlig finansiering av välfärden bör resultera i goda välfärdsresultat. Det finns dock ytterligare faktorer som gör att högskatteländer långsiktigt får svårighet att klara välfärdsförsörjningen. Dessa svårigheter manifesterar sig självklart när regeringar för en överbudspolitik och inför välfärdssystem som snabbt sväller över alla rimliga gränser, så som beskrevs för Sveriges del i tidigare kapitel. Forskningslitteraturen ger också ett mer sofistikerat svar. Visserligen kan många väljare helt rationellt från sin utgångspunkt rösta för än mer utgiftskrävande system om de tror att de själva gynnas av det. Därtill kommer att i ett samhälle där invånarna har gjort sig mycket beroende av offentliga transfereringar, så möts självfallet ekonomiska påfrestningar snabbare av politiska krav på att värna eller öka transfereringar. På det sättet kan invånare i ett lågskattesamhälle visa sig mer stöttåliga då staten inte bygger försäkringssystem som ständigt åker berg-och-dalbana och möts inte av samma krav på kompensation. Staten lämnar också större utrymme för den enskilde att bygga upp de resurser som behövs för att klara stötar.⁶¹

! Allt eftersom välfärdssystemet har byggts ut och fler blivit mottagare av ersättning har acceptansen för att man kan vara beroende av systemet för sin försörjning ökat.

Ökande krav kan också bli en följd av att välfärdssystemen i sig ändrar sociala normer på ett kostnadsdrivande sätt. Lindbeck (2008a, se även 2008b) och Ljunge (2012) finner till exempel belägg för att sociala normer kring trygghetssystemen, särskilt sjukförsäkringen, förändrades över tid. Allt eftersom välfärdssystemet har byggts ut och fler blivit mottagare av ersättning har acceptansen för att man kan vara beroende av systemet för sin försörjning ökat. Därmed ser de även att risken för att systemet överutnyttjas har ökat. Det var ingen slump att forskningen kring glidningen i sociala normer kom igång efter den exempellösa uppgången i sjukfrånvaro som Sverige upplevde i början på 2000-talet, vilket under en period gjorde svenskar till det friskaste men mest sjukskrivna folk i världen.

61) Begreppen "stötskyddad" och "stöttålig" och dess innebörd är hämtad från Dick Kling, Tryggare kan ingen vara (2010).

Sammantaget har således högskatteländer betydande svårigheter att hantera de automatiskt kostnadsdrivande trender alla länder utsätts för. I länder där välfärden i huvudsak finansieras av skatter kräver detta snabbt skattehöjningar till en nivå som har ett högt pris för tillväxten.

Ett framtida Sverige med låg skatt och god välfärd

När svensk välfärd år 1970 var på topp jämfört med i omvärlden hade landet precis höjt skatterna till över 35 procent av BNP, vilket enligt vår rapport definition är en övergång mot en ekonomi med medelhöga skatter. Så sent som 1968 var Sverige fortfarande en lågskatteekonomi, med en skattekvot strax under 35 procent av den ekonomiska produktionen. I mitten av 1960-talet var skattekvoten drygt 31 procent. Grunden för den goda välfärd som Sverige hade 1970 lades under en period med låga skatter. Sedan skiftet mot högre beskattning i ekonomin har svensk välfärd i relation till omvärlden stagnerat, i stället för att förbättras, medan också utvecklingen av levnadsstandarden har släpat efter.

I denna skrifts systematiska jämförelse av Sverige och 22 andra utvecklade ekonomier har visats att en del länder med lägre skattebördor har bättre välfärd och snabbare ekonomisk tillväxt. Länder med lägre skattebördor klarade lägre arbetslöshet, särskilt för lågutbildade men också för medelutbildade och högutbildade. Länderna med lägre skattebördor har klart bättre utfall i skolan, för PISA-ämnen matematik, läsförståelse samt även naturvetenskap. Hälsan är typiskt bättre i åtskilliga lågskatteländerna – Sverige har sedan 1970 gått ifrån att ha högst till att ha 8:e högst förväntad livslängd, medan fem lågskatteländer har klättrat på topp-10 listan av länder med högst förväntad livslängd. Utanförskap är den enda dimension där utfallet i snitt är bättre i högskatteländerna. Även där finns emellertid åtskilliga lågskatteländer som klarar sig bättre än Sverige. Lågskatteländer med väl fungerande arbetsmarknader och smarta välfärdsinstitutioner kan lyckas väl även sett till att begränsa utanförskapet.

Denna jämförelse ger redan i dagsläget goda skäl för Sverige att ompröva välfärdsstrategin. Sverige behöver en färdplan mot bättre välfärd och högre tillväxt – genom lägre skattebördor.

! Det är ingen slump att lågskatteländer ofta lyckas bättre med välfärden, utan ● detta är något som beslutsfattare i Sverige behöver ha tydligt fokus på att bättre förstå.

Ännu viktigare är detta emellertid med tanke på framtiden. Ett fokus på effektivitet gör det lättare att hantera ett ökat kostnadstryck till följd av demografin, pandemier och personalbrist. Framöver ökar dessutom pressen på välfärdssystemen. Sveriges befolkning blir allt äldre. Exempelvis ökar antalet svenskar som är 80 år och äldre från cirka en halv miljon idag till cirka 800 000 år 2030. Behoven av vård och omsorg kommer därmed också att öka. Därtill kommer en tilltagande brist på personal för offentliga välfärdstjänster. Allt detta sätter press på finansiering av välfärden. Utan en mer genomtänkt strategi så fortsätter de senaste decenniernas mönster där yviga system plötsligen sätts på svältkur och fler svenskar letar efter egna alternativ i form av eget sparande, försäkringar och helt privat finansierade tjänster.

Hur skulle då en ny svensk välfärdsstrategi se ut? Vad kan vi lära av mekanismerna som gör att en del lågskatteländerna lyckas så väl med välfärdens leverans trots mindre skatteintäkter? Några övergripande insikter som är relevanta för Sverige sticker ut:

1. En del lågskatteländer har förebyggt sociala problem bättre, inte minst den stora belastningen på välfärdssystemen som brottslighet och sociala problem för med sig. I Sverige sker nu en betydande uppryckning av rättssystemet. Men bostadspolitiska reformer som förebygger utsatta områden lyser ännu med sin frånvaro.
2. Många lågskatteländerna har sett till att organisera välfärden effektivt. Kärnan i exemplen som redovisas inom till exempel vård- och omsorg är att uppmuntra konkurrens mellan olika sätt att organisera verksamhet och

strukturera ersättningar. Sverige har genomfört vissa reformer i den riktningen men för tillfället går utvecklingen snarare åt motsatt håll.

3. Framgångsrika lågskatteländer har gjort människor mer "stöttåliga" vid kriser. I stället för att många är helt beroende av offentliga transfereringar som kan skäras ner med kort varsel vid en kris, så byggs system med ett större inslag av sparande.
4. Lågskatteländer har dragit nytta av att lägre skatter lyfter den ekonomiska tillväxten. Åtskilliga av dessa länder har därutöver skickligare främjat ekonomisk tillväxt genom mindre regelkrångel, smartare energipolitik och klokare offentliga investeringar.

Sverige står inför ett vägskäl: Sämre välfärden och stagnerande ekonomisk tillväxt eller fokus på kvalitet och lägre skatter.

Det är ingen slump att lågskatteländer ofta lyckas bättre med välfärden, utan detta är något som beslutsfattare i Sverige behöver ha tydligt fokus på att bättre förstå. Sverige kan fortsätta ha en stagnerande ekonomisk tillväxt och halka efter i välfärdens kvalitet, eller så kan ett skifte mot låg skattekvot bidra till konstruktiv förändring i båda fall. När svensk välfärd var på topp jämfört med i omvärlden, 1970, hade landet en lågskattemodell. Under en period när skatterna ökade med en procent av BNP årligen fanns en bild av att högre skatter gav mera utrymme för välfärden. Idag sitter dock Sverige och andra högskatteländer fast med en ineffektiv och dyr välfärd, ökade krav på välfärden och omfattande överutnyttjan-

de och fusk. Inte bara samhällsekonomin, utan också välfärdens kvalitet, tjänar på en övergång till en lågskattemodell.

De demografiska utmaningarna blir allt viktigare. Aktuella analyser pekar på att allt fler länder går mot en krympande och åldrande befolkning. Till exempel Sydkorea och Japan som har mycket goda välfärdsutfall har starka demografiska utmaningar, i dessa moderna länder med omfattande urbanisering föds för få barn för att ha en stabil befolkningsstruktur, och de existerande utmaningarna håller på att förvärras. De europeiska länderna har över lag också omfattande demografiska utmaningar. USA, Australien och några andra länder lyckas bättre. Demografiska utmaningar tycks ha mycket att göra med urbanisering och modernisering, de drabbar högskatteländer såväl som lågskatteländer. Låga skatter är inte på något vis en garant för att länder kommer lyckas med välfärden och de demografiska utmaningarna, men det tycks över lag vara ett bättre alternativ än höga skatter. Högskattemodeller skapar ekonomisk stagnation. I en tid med demografiska utmaningar behöver unga ha goda förutsättningar för att skapa sig ett gott liv, inte tyngas ned av skatter så familjebildning ytterligare försvåras. Framtiden kan något förenklat inte banas för Sverige och resten av Europa, om fokus är på att beskatta och tidigare välstånd än att skapa nytt. Utan reformer mot en lägre skattebörda kommer välfärden, tillväxten och de demografiska utmaningarna sannolikt alla vara svårare att lyckas med. Att reformera mot en lägre skattebörda är ingen garant för att lyckas med dessa utmaningar, men med rätt utformat policy ger erfarenhet och data stöd för att det kan vara del av lösningen. Med klok policyutveckling kan Sverige få bättre framtida tillväxt, välfärd och demografi – genom en övergång mot en lågskattemodell.

Referenser

- Allemani, C. m.fl. (2018) *Global surveillance of trends in cancer survival 2000-14 (CONCORD-3): analysis of individual records for 37 513 025 patients diagnosed with one of 18 cancers from 322 population-based registries in 71 countries*. Mar 17;391(10125):1023-1075.
- Andersson, M., J. P. Larsson och Ö. Öner (2021) *Ethnic Enclaves and Self-Employment among Middle Eastern Immigrants in Sweden: Ethnic Capital or Enclave Size?* *Regional Studies* 55(4), 590–604.
- Baumol W.J. (1990) *Entrepreneurship: productive, unproductive and destructive*. *Journal of Political Economy* 98 (5), 893–921.
- Bergh, A. och C. Bjørnskov (2021) *Does economic freedom boost growth for everyone?* *Kyklos*, 74:2, Maj 2021, 170-186.
- Bergh, A. och M. Henrekson (2011) *Government size and growth: a survey and interpretation of the evidence*, *Journal of Economic Surveys*, 25;5:872-897.
- Bergh, A. och M. Henrekson (2016) *Government Size and Growth: A Rejoinder*, *Journal of Economic Surveys* 30;2:393-396.
- Blix, M. och H. Jordahl (2021) *Privatizing Welfare Services: Lessons from the Swedish Experiment*. Oxford University Press, Oxford.
- Central Provident Fund Board (2015). *Annual report 2015*, Singapore.
- Chetty, R. och N. Hendren (2015) *The Impacts of Neighborhoods on Intergenerational Mobility: Childhood Exposure Effects and County-Level Estimates* (Cambridge, Mass.: Harvard University and National Bureau for Economic Research, 2015).
- Chetty, R., N. Hendren och L. F. Katz (2016) *The Effects of Exposure to Better Neighborhoods on Children: New Evidence from the Moving to Opportunity Experiment*. *American Economic Review* 2016, 106(4): 855–902.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- Detter, D. och S. Fölster (2015) *The Public Wealth of Nations*, Palgrave Macmillan, London.
- Detter, D. och S. Fölster (2017) *The Public Wealth of Cities*, Brookings, Washington.
- Detter, D. och S. Fölster (2018) *Unlocking Public Wealth, Governments could do a better job managing their assets*, IMF F&D Magazine, mars.
- Detter, D. och S. Fölster (2022) *Konsten att tappa bort 4 000 miljarder kronor*. Samhällsförlaget, Stockholm.
- Heller Sahlgren, G. och N. Sanandaji (2019). *Glädjeparadoxen: historien om skolans uppgång, fall och möjliga upprättelse*, Dialogos Förlag.
- Feldstein, M. (1974) *Social Security, Induced Retirement and Aggregate Capital Accumulation*, *The Journal of Political Economy*, Vol. 82, No. 5 , 905-926.
- Feldstein, M. (1998) *Privatizing Social Security*, ISBN: 9780226241821: The University of Chicago Press.
- Finansdepartementet (2017) *Den svenska modellen*, Stockholm. <https://www.regeringen.se/contentassets/fff5fa87a5274d48aa1f24400a27ca72/den-svenska-modellen.pdf>
- Finanspolitiska Rådet (2024) *Economic inequality in Sweden: An overview of facts and future challenges*, Särskilda studier från Finanspolitiska Rådet 2024/1, Stockholm.
- Forum för Health Policy (2017) *Vad kan Sverige lära av Nederländerna och Schweiz?* Stockholm.
- Fölster, S. (2017) *Den inkluderande staden – stadsutveckling i kommuners gränstrakter med exemplet Järva Storstad*, Stockholm.
- Fölster, S. och R. Gidehag (2020) *En rättvis och enkel inkomstförsäkring*, Timbro, Stockholm.

- Fölster, S. och N. Sanandaji (2023) *Reformer för politiker som vill bli återvalda*, Stockholm: Timbro.
- Hanushek, E.A. (1994) *Money Might Matter Somewhere: A Response to Hedges, Laine, and Greenwald*. *Educational Researcher*, 23(4): 5-8.
- Kreier, R. och P. Zweifel (2010) *Health insurance in Switzerland: a closer look at a system often offered as a model for the United States*, Hofstra L. Rev., 39, 89.
- OECD (2021) OECD Health Statistics. <http://www.oecd.org/els/health-systems/healthdata.htm>
- Lindbeck, A. (2008) *Sociala normer och socialförsäkringar – Teori och svenska erfarenheter*, *Ekonomisk Debatt*. 36(6), 17–30.
- Lindbeck, A. (2008) *Prospects for the Welfare State*, IFN Working Paper No 731.
- Ljunge, M. (2012) *The Spirit of the Welfare State? Adaptation in the Demand for Social Insurance*. *Journal of Human Capital*, 6(3): 187–223.
- Lundbäck, M. (2022) *Schweiz sjukvårdssystem – effektiva lösningar utan central styrning*, Ratio-akademiens sjukvårdsprojekt nr. 4, Ratio, Stockholm.
- Lundberg, J. (2017) *Lafferkurvans återkomst*. Timbro, Stockholm.
- Lundberg, J. och J. Norell (2018) *Skatter, bidrag och sysselsättning: En forskningsgenomgång*. Timbro, Stockholm.
- OECDs databaser, skatter och PISA.
- OECDs databaser, välfärdsindikatorer hälsa och arbetsmarknad.
- OECD (2011). *Taxation and Employment*. *OECD Tax Policy Studies*. October 2011, Paris.
- OECD (2023). *OECD Health at a Glance 2023 Country Note Sweden*.
- Roine, J. och D. Waldenström (2011) *On the Role of Capital Gains in Swedish Income Inequality*, *Review of Income and Wealth*, 58(3), 569-587.
- Sanandaji, N. och G. Heller Sahlgren (2019). *Ålderskris: Vad kan Sverige lära av sjukvården i Schweiz?*, Timbro.
- Sariaslan, A., N. Långström, B. D’Onofrio, J. Hallqvist och J. FranckPaul Lichtenstein (2013) *The impact of neighbourhood deprivation on adolescent violent criminality and substance misuse: A longitudinal, quasi-experimental study of the total Swedish population*. *International Journal of Epidemiology*, 42: 4, 1057–1066.
- SKR – Sveriges Kommuner och Regioner (2018). *Svensk sjukvård i internationell jämförelse*. Internationell jämförelse 2018.
- The Economist (2013) *Special Report: The Nordic Countries*.
- Världsbankens WDI-indikatorer (world development indicators).
- Wimark, T., K. Haandrikman och M. Nielsen (2019). *Migrant labour market integration: the association between initial settlement and subsequent employment and income among migrants*. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 101:2, 118–137.

Vi jobbar för lägre skatter
och minskat slöseri
med skattepengar.

Skattebetalarna:

Skattebetalarnas Förening | Box 3319 | 103 66 Stockholm
Tel: 08-613 17 00 | www.skattebetalarna.se | info@skattebetalarna.se